

МІЖНАРОДНИЙ
НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ
«ІНТЕРНАУКА»

ISSN 2520-2057

INTERNATIONAL
SCIENTIFIC JOURNAL
«INTERNAUKA»

МЕЖДУНАРОДНЫЙ
НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
«ИНТЕРНАУКА»

№ 2 (42) / 2018
2 том

**МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ
«ІНТЕРНАУКА»**

**INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL
«INTERNAUKA»**

**МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
«ИНТЕРНАУКА»**

*Свидетельство
о государственной регистрации
печатного средства массовой информации
КВ № 22444-12344ПР*

Сборник научных трудов

№ 2 (42)

2 том

Киев 2018

Полное библиографическое описание всех статей Международного научного журнала «Интернаука» представлено в: **Index Copernicus International (ICI); НЭБ elibrary.ru; Polish Scholarly Bibliography; ResearchBib; Turkish Education Index; Научная периодика Украины.**

Журнал зарегистрирован в международных каталогах научных изданий и наукометрических базах данных: **Index Copernicus International (ICI); Ulrichsweb Global Serials Directory; Google Scholar; НЭБ elibrary.ru; Open Academic Journals Index; Research-Bib; Scientific Indexing Services; Turkish Education Index; Polish Scholarly Bibliography; Electronic Journals Library; Staats- und Universitätsbibliothek Hamburg Carl von Ossietzky; InfoBase Index; International Institute of Organized Research; CiteFactor; Open J-Gate; Cosmos Impact Factor; Scholar Steer; Eurasian Scientific Journal Index; Academic keys; Российский импакт-фактор; Научная периодика Украины; JOURNAL FACTOR; Bielefeld Academic Search Engine (BASE); The Journals Impact Factor (JIF); CrossRef.**

В журнале опубликованы научные статьи по актуальным проблемам современной науки.

Материалы публикуются на языке оригинала в авторской редакции.

Редакция не всегда разделяет мнения и взгляды авторов. Ответственность за достоверность фактов, имен, географических названий, цитат, цифр и других сведений несут авторы публикаций.

При использовании научных идей и материалов этого сборника, ссылки на авторов и издания являются обязательными.

Редакция:

Главный редактор: **Коваленко Дмитрий Иванович** — кандидат экономических наук, доцент (Киев, Украина)
Заместитель главного редактора: **Золковер Андрей Александрович** — кандидат экономических наук, доцент (Киев, Украина)
Секретарь: **Колодич Юлия Игоревна**

Редакционная коллегия:

Глава редакционной коллегии: **Каминская Татьяна Григорьевна** — доктор экономических наук, профессор (Киев, Украина)
Заместитель главы редакционной коллегии: **Курило Владимир Иванович** — доктор юридических наук, профессор (Киев, Украина)
Заместитель главы редакционной коллегии: **Тарасенко Ирина Алексеевна** — доктор экономических наук, профессор (Киев, Украина)

Раздел «Экономические науки»:

Член редакционной коллегии: **Баланюк Иван Федорович** — доктор экономических наук, профессор (Ивано-Франковск, Украина)
Член редакционной коллегии: **Бардаш Сергей Владимирович** — доктор экономических наук, профессор (Киев, Украина)
Член редакционной коллегии: **Бондарь Николай Иванович** — доктор экономических наук, профессор (Киев, Украина)
Член редакционной коллегии: **Вдовенко Наталия Михайловна** — доктор экономических наук, профессор (Киев, Украина)
Член редакционной коллегии: **Гоблик Владимир Васильевич** — доктор экономических наук, кандидат философских наук, доцент, Заслуженный экономист Украины (Мукачево, Украина)
Член редакционной коллегии: **Гринько Алла Павловна** — доктор экономических наук, профессор (Харьков, Украина)
Член редакционной коллегии: **Гуцаленко Любовь Васильевна** — доктор экономических наук, профессор (Винница, Украина)
Член редакционной коллегии: **Дерий Василий Антонович** — доктор экономических наук, профессор (Тернополь, Украина)
Член редакционной коллегии: **Денисенко Николай Павлович** — доктор экономических наук, профессор, член-корреспондент Международной академии инвестиций и экономики строительства, академик Академии строительства Украины и Украинской технологической академии (Киев, Украина)
Член редакционной коллегии: **Дмитренко Ирина Николаевна** — доктор экономических наук, профессор (Киев, Украина)
Член редакционной коллегии: **Драган Елена Ивановна** — доктор экономических наук, профессор (Киев, Украина)
Член редакционной коллегии: **Ефименко Надежда Анатольевна** — доктор экономических наук, профессор (Черкассы, Украина)
Член редакционной коллегии: **Заруцкая Елена Павловна** — доктор экономических наук, профессор (Днепр, Украина)
Член редакционной коллегии: **Захарин Сергей Владимирович** — доктор экономических наук, старший научный сотрудник, профессор (Киев, Украина)
Член редакционной коллегии: **Зелиско Инна Михайловна** — доктор экономических наук, профессор, академик Академии экономических наук Украины (Киев, Украина)
Член редакционной коллегии: **Зось-Киор Николай Валерьевич** — доктор экономических наук, профессор (Полтава, Украина)
Член редакционной коллегии: **Ильчук Павел Григорьевич** — доктор экономических наук, доцент (Львов, Украина)
Член редакционной коллегии: **Клочан Вячеслав Васильевич** — доктор экономических наук, профессор (Николаев, Украина)
Член редакционной коллегии: **Копилок Оксана Ивановна** — доктор экономических наук, профессор (Львов, Украина)
Член редакционной коллегии: **Кравченко Ольга Алексеевна** — доктор экономических наук, профессор (Киев, Украина)
Член редакционной коллегии: **Курило Людмила Изодоровна** — доктор экономических наук, профессор (Киев, Украина)
Член редакционной коллегии: **Кухленко Олег Васильевич** — доктор экономических наук, профессор (Киев, Украина)
Член редакционной коллегии: **Лойко Валерия Викторовна** — доктор экономических наук, профессор (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Лоханова Наталья Алексеевна** — доктор экономических наук, профессор (Львов, Украина)

Член редакционной коллегии: **Малик Николай Иосифович** — доктор экономических наук, профессор (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Мигус Ирина Петровна** — доктор экономических наук, профессор (Черкассы, Украина)

Член редакционной коллегии: **Мухсинова Лейла Хасановна** — доктор экономических наук, доцент (Оренбург, Российская Федерация)

Член редакционной коллегии: **Ниценко Виталий Сергеевич** — доктор экономических наук, доцент (Одесса, Украина)

Член редакционной коллегии: **Олейник Александр Васильевич** — доктор экономических наук, профессор (Харьков, Украина)

Член редакционной коллегии: **Осмятченко Владимир Александрович** — доктор экономических наук, профессор (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Охрименко Игорь Витальевич** — доктор экономических наук, профессор (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Паска Игорь Николаевич** — доктор экономических наук, профессор (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Разумова Екатерина Николаевна** — доктор экономических наук, профессор (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Рамский Андрей Юрьевич** — доктор экономических наук, профессор (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Селиверстова Людмила Сергеевна** — доктор экономических наук, профессор (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Скрипник Маргарита Ивановна** — доктор экономических наук, профессор (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Смолин Игорь Валентинович** — доктор экономических наук, профессор (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Сунцова Алесь Александровна** — доктор экономических наук, профессор, академик Академии экономических наук Украины (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Танклевская Наталья Станиславовна** — доктор экономических наук, профессор (Херсон, Украина)

Член редакционной коллегии: **Токарь Владимир Владимирович** — доктор экономических наук, профессор (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Тульчинская Светлана Александровна** — доктор экономических наук, профессор (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Хахонова Наталья Николаевна** — доктор экономических наук, профессор (Ростов-на-Дону, Российская Федерация)

Член редакционной коллегии: **Чижевская Людмила Витальевна** — доктор экономических наук, профессор (Житомир, Украина)

Член редакционной коллегии: **Чубукова Ольга Юрьевна** — доктор экономических наук, профессор (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Шевчук Ярослав Васильевич** — доктор экономических наук, старший научный сотрудник, доцент (Нововольнск, Волынская обл., Украина)

Член редакционной коллегии: **Шинкарук Лидия Васильевна** — доктор экономических наук, профессор, член-корреспондент Национальной академии наук Украины (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Шпак Валентин Аркадьевич** — доктор экономических наук, профессор (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Белялов Талят Энверович** — кандидат экономических наук, доцент (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Скрыньковский Руслан Николаевич** — кандидат экономических наук, член-корреспондент Украинской академии наук (Львов, Украина)

Член редакционной коллегии: **Peter Bielik** — Dr. hab. (Словацкая Республика)

Член редакционной коллегии: **Eva Fichtnerová** — University of South Bohemia in ČeskéBudějovice (Чешская Республика)

Член редакционной коллегии: **József Káposzta** — Dr. hab. (Венгрия)

Член редакционной коллегии: **Henrietta Nagy** — Dr. hab. (Венгрия)

Член редакционной коллегии: **Anna Törő-Dunay** — Dr. hab. (Венгрия)

Член редакционной коллегии: **Miroslaw Wasilewski** — Dr. hab., Associate professor WULS-SGGW (Польша)

Член редакционной коллегии: **Natalia Wasilewska** — Doctor of Economic Sciences, professor UJK (Польша)

Член редакционной коллегии: **Venelin Terziev** — Professor Dipl.Eng., PhD, доктор экономических наук, член-корреспондент Российской академии естественной истории (Русе, Болгария)

Член редакционной коллегии: **Эмине Лейла Кыят** — доктор экономических наук, доцент (Турция)

ЗМІСТ
CONTENTS
СОДЕРЖАНИЕ

ЕКОНОМІЧЕСКИЕ НАУКИ

Богданова Марія Валентинівна ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ РИНКУ АУДИТОРСЬКИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ	7
Боднар Вероніка МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ КОНТРОЛЮ ДІЯЛЬНОСТІ ТУРИСТИЧНИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	10
Бойко Світлана Василівна, Вальорко Анастасія Леонідівна МЕТОДИКА ОЦІНКИ ДІЛОВОЇ АКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА.....	13
Зоріна Олена Іванівна, Мкртичян Олена Миколаївна МАРКЕТИНГОВІ КОМУНІКАЦІЇ В СИСТЕМІ ЗАСОБІВ ПРОСУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНИХ ПРОЕКТІВ	17
Іскренко Ольга Ернестівна ДІАГНОСТУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ.....	21
Лалакуліч Мар'яна Юріївна, Шевчук Оксана Ігорівна, Шевчук Ярослав Васильович ВПРОВАДЖЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ КРИПТОВАЛЮТ В УКРАЇНСЬКІЙ ЕКОНОМІЦІ	26
Лойко Валерія Вікторівна МЕТОДИ ОЦІНКИ РИЗИКІВ ПРИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКСПОРТНОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ	31
Пересада Оксана Володимирівна ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ ВИТРАТ НА ВИРОБНИЦТВО ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА	35
Погасій Сергій Олександрович, Шабала Ірина Анатоліївна ПРО РОЛЬ ТРАНСПОРТУ У РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ	39
Приходько Ірина Валеріївна ПІДХОДИ ДО ТРАКТУВАННЯ СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ «ЕКО-ІННОВАЦІЇ»	45
Стрельбицька Наталія Євгенівна, Сороківська Роксолана Богданівна СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ МІЖНАРОДНИХ КОРПОРАЦІЙ.....	50
Терещенко Тетяна Євгеніївна, Шутова Дар'я Михайлівна ФОРМУВАННЯ ОПТИМАЛЬНОГО СТРАХОВОГО ПОРТФЕЛЯ СТРАХОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ	57

Турсунов Алишер Мухамадназирович, Кариева Латофат Саидакрамовна ОСНОВНЫЕ РЕЗЕРВЫ РАЗВИТИЯ НЕФТЕГАЗОВОЙ ОТРАСЛИ УЗБЕКИСТАНА	65
Ушенко Наталя Валентинівна, Покормяк Алла Сергіївна МІЖНАРОДНА МІГРАЦІЯ РОБОЧОЇ СИЛИ: ПРИЧИННО-НАСЛІДКОВИЙ АНАЛІЗ	68
Фесенко Валерія Валеріївна, Сілаєва Валерія Олександрівна ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ МЕТОДІВ ВИЗНАЧЕННЯ МИТНОЇ ВАРТОСТІ ТОВАРІВ ТА ТРАНСФЕРТНОЇ ЦІНИ У КОНТРОЛЬОВАНИХ ОПЕРАЦІЯХ	73
Ярмоліцька Ольга Василівна, Задорожна Ірина Анатоліївна АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ОБЛІКУ ВИТРАТ НА ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНИ	78

УДК 657.6.001(477)

Богданова Марія Валентинівна

магістр

Харківського торговельно-економічного інституту КНТЕУ

Богданова Мария Валентиновна

магистр

Харьковского торгово-экономического института КНТЭУ

Bogdanova Maria

Master of the

Kharkiv Institute of Trade and Economics of KNTEU

Науковий керівник:

Антонова Олена Вікторівна

кандидат економічних наук, доцент

Харківський торговельно-економічний інститут КНТЕУ

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ РИНКУ АУДИТОРСЬКИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

ОСНОВНЫЕ ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ РЫНКА АУДИТОРСКИХ УСЛУГ В УКРАИНЕ

THE MAIN TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF THE MARKET OF AUDIT SERVICES IN UKRAINE

Анотація. Стаття присвячена сучасним проблемам, тенденціям розвитку ринку аудиторських послуг в Україні. Проаналізовано питання законодавства України з питань аудиту. Проведено аналіз аудиторської діяльності в Україні 2015–2017 рр.

Ключові слова: аудит, ринок аудиту, аудиторські послуги, аудиторська діяльність.

Аннотация. Статья посвящена современным проблемам, тенденциям развития рынка аудиторских услуг в Украине. Проанализированы вопросы законодательства Украины по вопросам аудита. Проведен анализ аудиторской деятельности в Украине 2015–2017 гг.

Ключевые слова: аудит, рынок аудита, аудиторские услуги, аудиторская деятельность.

Summary. The article is devoted to modern problems, trends of development of the market of audit services in Ukraine. The issues of the Ukrainian legislation on audit issues are analyzed. The analysis of audit activity in Ukraine for 2015–2017 is carried out.

Key words: audit, audit market, audit services, audit activity.

Постановка проблеми. Аудит на сьогодні є важливою складовою підприємницької діяльності, оскільки дозволяє своєчасно виявити порушення вимог законодавства, ресурси для збільшення прибутковості, контролювати господарські процеси підприємства. Саме тому якісний ринок аудиторських послуг — це актуальне питання для України. Це дозволяє завжди мати під рукою повну інформацію про те, яким чином в даний момент йдуть справи на підприємстві.

Діяльність аудиторів значною мірою залежить від економічних умов в країні. На даному етапі еко-

номічного розвитку України якість аудиторських послуг знаходиться на низькому рівні. Оскільки, законодавча база України кожного року переживає ряд змін, сектор послуг, які може надавати аудитор значно розширюється, а користувачі аудиторських послуг віддають перевагу не перевірці аудитора у більшості випадків, а — кінцевому контролеру.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У своїх працях вчені та дослідники розкривають суть аудиту, технології проведення його на підприємстві, намагаються знайти шляхи удосконалення ринку аудиторських послуг та перейняти міжнародний

досвід. Вагомий внесок в розвиток аудиторської діяльності зробили: Т. Г. Камінська, Н. І. Дорош, О. А. Петрик ті ін.

Постановка завдання. Головною метою дослідження є аналіз сучасних тенденцій розвитку ринку аудиторських послуг та рентабельність аудиторської діяльності в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аудиторську діяльність в Україні регулює ЗУ «Про аудиторську діяльність». Цей нормативний акт сприяє підвищенню якості, протидії корупції, посилює конкуренцію між аудиторами, захищає від змов управлінського персоналу з аудитором, підвищує незалежність аудитора, а також здійснює інші заходи щодо розвитку аудиту в країні.

Нині ринок аудиторських послуг зазнає змін. В розрізі років значно зменшується кількість суб'єктів аудиторської діяльності, порівнюючи 2015 та 2016 роки на 54,47% і 2016 з 2017 роками на 25,27%. Істотно також відбувається зменшення аудиторів на 32,43% та 95,61% відповідно (Рис. 1).

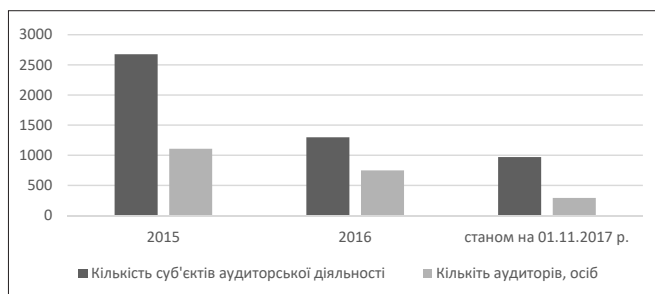

Рис. 1. Співвідношення суб'єктів аудиторської діяльності та аудиторів 2015–01.11.2017 рр.

Така тенденція обумовлена тим, що з кожним роком підвищуються вимоги стосовно отримання аудиторського сертифіката, вартість підготовчих курсів для складання аудиторського іспиту зростає, а також постійними змінами у податковому законодавстві, підвищенню оподаткування, і як наслідок зменшенням суб'єктів підприємницької діяльності.

Проте незважаючи на таку статистику обсяг доходу аудиторів зростає. У 2016 році середній дохід

аудитора становив 1969,20 тис. грн., що на 16,5% більше ніж у 2015 р. Обсяг доходу аудиторів станом на 01.11.2017 р. у порівнянні з 2016 роком збільшився на 3% і становить 2025,18 тис. грн. (Рис. 2).

Ці показники обумовлені зростанням конкуренції між аудиторами, інфляцією в країні, технологією проведення аудиту. Дохід аудиторів збільшується завдяки супутнім послугам, які він надає, а також проведення курсів, участь у семінарах та інші професійні послуги. Досить мала кількість суб'єктів аудиторської діяльності займаються лише послугами аудиту, насамперед із-за того, що допоміжні послуги користуються більшим попитом і невибагливі.

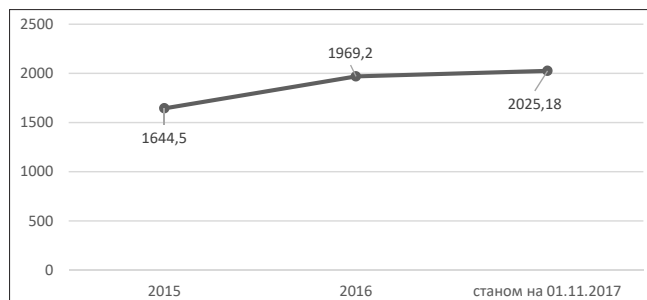

Рис. 2. Середній дохід на одного суб'єкта аудиторської діяльності у 2015–01.11.2017 рр., тис. грн.

Існує певна структура наданих аудиторських послуг станом на 01.11.2017 рр. (Рис. 3).

Рис. 3. Обсяг замовлень за видами послуг станом на 01.11.2017 р., %

Таблиця 1

Порівняльна структура замовлень за видами послуг

Показник	Обсяг наданих послуг, тис. грн.		Структура, %		Темп приросту
	2015	01.11.2017	2015	01.11.2017	
Роки					
Всього по Україні надано послуг	1761202,60	1973102,30	100	100	
Завдання з надання впевненості	771840,10	847171,10	43,82	42,94	9,76
Супутні послуги	125215,10	125031,90	7,11	6,34	-0,15
Інші професійні послуги	861244,70	998564,40	48,90	50,61	15,94
Організаційне та методичне забезпечення аудиту	2902,70	2334,90	0,16	0,12	-19,56

В умовах нинішньої економічної ситуації в країні та сформованого попиту аудиторська фірма задля того щоб витримати конкуренцію повинна спеціалізуватись не тільки на аудиті.

Спостерігаються зміни в структурі наданих послуг суб'єктами аудиторської діяльності, порівнюючи 2015–2017 рр.

Найбільш питомо вагу в структурі займає послуга завдання з надання впевненості. Це перевірка документації підприємства з загальноприйнятими стандартами. Результатом такої перевірки є інформація — аудиторський звіт.

Ми бачимо позитивну тенденцію зростання цієї послуги. Це зумовлено тим, що в процесі діяльності компанія стикається з необхідністю документувати всі операції, які були нею проведені, вони відображаються в різного роду документах бухгалтерського обліку. Це дозволяє завжди мати під рукою повну інформацію про те, яким чином в даний момент йдуть справи на підприємстві.

Документування операцій проходить у кілька етапів. Спочатку всі операції відображаються в так званих документах первинної стадії — договори, товарні чеки, накладні і так далі. Потім інформація з цих документів переноситься в більш узагальнені реєстри, а звідти — в звіти.

Головною метою складання таких звітів є надання користувачам даної інформації повної картини життя компанії для прийняття тих чи інших управлінських рішень. Природним є те, що бухгалтерам властиво помилятися або ненавмисно змінювати дані. Тому, з метою недопущення помилок або шахрайства, проводиться аудит фінансової звітності.

Не меншим попитом користуються інші професійні послуги які надає аудитор. Як бачимо їх частка у 2017 році зросла на 1,7%. Це може бути консультації з питань податків, абонентське обслуговування з питань бухгалтерського обліку, юридичні консультації в області оподаткування, планування

прибутковості підприємства, визначення інвестиційної привабливості, інтелектуальні послуги тощо.

Супутні послуги, які надають аудиторі набули непомітного зменшення на 0,77%, це може пояснюватись тим, що деякі їх види тепер носять професійний характер. На сьогодні до таких послуг відносять: процедури підготовки фінансової інформації і погодження таких процедур.

Проте ці показники стосуються України в цілому. У різних регіонах показники попиту на послуги будуть значно відрізнятися. Це залежить від підприємницької активності в регіоні, платоспроможності суб'єктів господарювання, їх розуміння професійності надання послуг. Наприклад, більший попит на аудиторські послуги мають такі міста, як Київ, Харків, Одеса та інші промислові центри. У цих регіонах спостерігається найбільший відсоток попиту на аудиторські послуги та безумовно дохід аудитора буде також переважати.

Висновки. Аудит фінансової звітності виступає важливим етапом її підготовки для оприлюднення та надання широкому колу внутрішніх та зовнішніх користувачів бухгалтерської інформації про ефективність господарської діяльності суб'єктів підприємництва. Застосування на практиці аудиту фінансової звітності підприємств надасть можливість звести до мінімуму властивий аудиторський ризик та ризик невиявлення, що, в свою чергу, дозволить уникати появи істотних помилок та реальніше оцінювати фінансово-майновий стан підприємства.

Виявлено, що національне законодавство потребує вдосконалення і приведення його до міжнародних стандартів. Це дозволить зробити систему аудиту прозорою, підвищити її якість, відкрити доступ українським аудиторам до європейського ринку праці, поліпшить рівень довіри до цієї професії, оскільки, на даному етапі аудиторська справа викликає недовіру з боку замовників.

Література

1. Дорош Н. І. Розвиток аудиторської діяльності в Україні в умовах євроінтеграційних процесів / Н. І. Дорош // *Економіка*. — 2015. — № 10 (175). — С. 17–23.
2. Звіти Аудиторської палати України до Кабінету Міністрів. [Електронний ресурс / Режим доступу: <http://www.apu.com.ua/zvit-do-kmu>
3. Про аудиторську діяльність: Закон України від 01.05.2016 р. № 3125-ХІІ [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3125-12>
4. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України: від 16.07.1999 р.: № 996-ХІV. — [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/996-14>

Боднар Вероніка

студентка

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Боднар Вероника

студентка

Киевского национального университета имени Тараса Шевченко

Bodnar Veronika

Student of the

Taras Shevchenko National University of Kyiv

Науковий керівник:

Швець Віктор Григорович

доктор економічних наук,

професор кафедри обліку та аудиту

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Научный руководитель:

Швец Виктор Григорьевич

доктор экономических наук,

профессор кафедры учета и аудита

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко

Scientific adviser:

Shvets Viktor

Doctor of Economic Science,

Professor of the Department of Accounting and Audit

Taras Shevchenko National University of Kyiv

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ КОНТРОЛЮ ДІЯЛЬНОСТІ ТУРИСТИЧНИХ ПІДПРИЄМСТВ

МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ КОНТРОЛЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ТУРИСТИЧЕСКИХ КОМПАНИЙ

METHODICAL BASES OF CONTROL OF THE ACTIVITY OF TOURISTIC COMPANIES

Анотація. Розглянуто поняття контролю. Досліджено методичні прийоми і способи контролю діяльності туристичних підприємств та розкрито їх сутність.

Ключові слова: контроль, туризм, методи здійснення контролю.

Аннотация. Рассмотрено понятие контроля. Исследованы методические приемы и способы контроля деятельности туристических предприятий и раскрыто их сущность.

Ключевые слова: контроль, туризм, методы проведения контроля.

Summary. Concept of control is considered. Methods of control of tourist's enterprises activity and their essence are revealed.

Key words: control, tourism, methods of control.

Туризм в Україні належить до найбільш динамічних напрямів розвитку підприємницької діяльності. Він генерує значні прибутки, охоплює мільйони людей, що подорожують з певною метою. Щороку зростає кількість публікацій, присвячених проблематиці організації діяльності підприємств туризму, однак небагато є напрацьовань, які презентують у комплексі широкий спектр процесів і явищ, що відбуваються в туристичних підприємствах та методів контролю їх діяльності.

Останнім часом у економічній літературі почали більш обґрунтовно висвітлювати питання сутності контролю, однак визначення його поняття залишається дискусійним і неоднозначним, тобто кожен автор наводить своє тлумачення. Так, здебільшого науковці досліджують контроль як функцію управління. Окремі автори, і зокрема О. Василик, трактують фінансовий контроль як функцію управління, яка передбачає сукупність спостережень, перевірок за діяльністю об'єкта управління з метою оцінки обґрунтованості й ефективності прийняття рішень і результатів їх виконання [2, с. 105]. Контроль, зазначає Т. Білуха, — це функція управління, тобто система спостереження та перевірки процесу функціонування відповідного об'єкта з метою встановлення відхилення його від заданих параметрів [1, с. 3] і додає, що контроль — це система спостереження та перевірки відповідності процесу функціонування об'єкта управління прийнятим управлінським рішенням, встановлення результатів управлінського впливу на керований об'єкт, виявлення відхилень, допущених у ході виконання цих рішень [1, с. 6].

Основна мета контролю полягає в тому, щоб:

- 1) об'єктивно вивчити фактичний стан справ у різних ланках суспільного і державного життя;
- 2) виявити ті фактори та умови, які негативно впливають на процеси виконання прийнятих рішень, здійснення заходів і досягнення цілей.

Контроль як функція управління дозволяє своєчасно виявити та ліквідувати ті передумови і фактори, які заважають ефективному веденню виробництва, успішному досягненню поставленої мети, відкоригувати діяльність підприємств, організацій чи їх структурних підрозділів. Основне завдання контролю полягає в тому, щоб виявити фактичний стан справ об'єкта контролю, порівняти його з нормативним відповідно до чинного законодавства, виробити необхідні коригуючі впливи.

Процес формування системи контролю діяльності туристичного підприємства передбачає послідовне виконання таких етапів: формулювання мети та завдань системи контролю; інформаційно-комунікативне забезпечення формування системи контролю; визначення підсистем контролю та їх основних елементів (об'єкта, предмета, суб'єктів контролю; форм і методів контролювання й особливостей процесу контролювання); встановлення структурних зв'язків між елементами системи контролю; формалізація системи контролю та використання сформованої системи контролю в процесі управління туристичним підприємством.

Для одержання необхідних доказів у процесі контрольних дій під час проведення ревізій чи тематичних перевірок використовуються різні методичні прийоми і способи. Загальнонаукові методичні прийоми включають аналіз і синтез, індукцію і дедукцію, аналогію і моделювання, абстрагування і конкретизацію, системний аналіз, функціонально-вартісний аналіз [3, с. 10–17]. На практиці використовують дві групи методів, наведені у таблиці 1.

Інвентаризація — спосіб фактичної перевірки наявності товарно-матеріальних цінностей і грошових коштів, а також контролю за їх збереженням. Більшість випадків нестач, крадіжок» розтрат виявляють з допомогою інвентаризації.

Перевірка виконання прийнятих рішень також є одним із способів контролю. Метод перевірки

Таблиця 1

Методичні прийоми і способи контролю діяльності туристичних підприємств

Фактичного контролю	Документального контролю
1. Інвентаризація	1. Нормативно-правова перевірка
2. Перевірка виконання прийнятих рішень	2. Формальна перевірка документів
3. Спостереження	3. Арифметична перевірка документів
	4. Експертна перевірка документів
	5. Зустрічна перевірка документів
	6. Логічна перевірка документів
	7. Перевірка правильності відображення господарських операцій з даних документів у реєстрах бухгалтерського обліку
	8. Аналітична перевірка звітності і балансів
	9. Техніко-економічні розрахунки
	10. Групування даних

Складено згідно джерела [3, с. 17]

виконання законів, указів, постанов, положень, інструкцій, розпоряджень, наказів органічно поєднується як у фактичному, так і в документальному контролі [4].

Спостереження (обстеження) — прийом фактичного контролю стану об'єктів, їх якісних характеристик. Наприклад, він використовується при контролі дотримання правил безпеки зберігання матеріальних цінностей, умов їх зберігання тощо.

Суть нормативно-правової перевірки полягає в тому, що за змістом господарської операції, відображеної в документі, встановлюється, чи не суперечить вона чинним законодавчим нормам, правилам, вимогам статутів та інших засновницьких документів. При виявленні таких порушень робляться розрахунки, складаються аналітичні таблиці, визначаються наслідки та винні особи, обсяги витрат чи збитків, заподіяних неправомірними діями чи бездіяльністю посадових осіб підприємства.

Формальна перевірка документів застосовується для контролю дотримання діючих форм документів, послідовності, повноти і правильності заповнення їх реквізитів, наявності відповідних підписів у документах. Арифметична перевірка документів включає контроль проведених у документі обчислень, підрахунків у підсумках, що здійснюються при оформленні та обробці документів.

Суть зустрічної перевірки полягає в дослідженні достовірності документів шляхом зіставлення їх і записів у облікових реєстрах, що належать до одних і тих самих або різних, але взаємопов'язаних господарських операцій ревізованого підприємства та організацій, з якими воно має виробничі (господарські) відносини.

Аналітична перевірка звітності і балансів застосовується в поєднанні з іншими методичними прийомами і способами контролю та аналізу для дослідження фінансового стану туристичного підприємства, фінансових результатів діяльності та взаємовідносин по платежах до бюджету, розрахунків з банками, а також з іншими підприємствами [3, с. 19–22].

Іноді зловживання та порушення приховано за зовнішньо правильно оформленими документами. Тому при встановленні найнезначніших ознак зловживань ревізор зобов'язаний зосередити свою увагу на їх повному викритті, застосовуючи комплекс методичних прийомів та способів контролю.

В сучасних умовах більшість суб'єктів туристичної діяльності зацікавлені в своїй конкурентоспроможності, тому вони змушені приділяти увагу питанням контролю їх діяльності.

Література

1. Білуха М. Т. Теорія фінансово-господарського контролю і аудиту: Підручник. — К.: Вища школа, 1996. — 320 с.
2. Василик О. Л. Теорія фінансів. — К., 2000. — 416 с.
3. Вітвицька Н. С., Кузьмінська О. Е. Контроль і ревізія: Навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. — К.: КНЕУ, 2002. — 256 с.
4. Рогозян Л. С., Вахлакова В. В. Ревізія і контроль: Навч. посібн. — Алчевськ: ДонДТУ, 2008. — 209 с.

УДК 65.012

Бойко Світлана Василівна

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів
Національний університет харчових технологій*

Бойко Светлана Васильевна

*кандидат экономических наук, доцент,
доцент кафедры финансов
Национальный университет пищевых технологий*

Bojko Svetlana

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Finance
National University of Food Technology*

Вальорко Анастасія Леонідівна

*студентка
Національного університету харчових технологій*

Валёрко Анастасия Леонидовна

*студентка
Национального университета пищевых технологий*

Valjorko Anastasija

*Student of the
National University of Food Technology*

МЕТОДИКА ОЦІНКИ ДІЛОВОЇ АКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

МЕТОДИКА ОЦЕНКИ ДЕЛОВОЙ АКТИВНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ

METHODOLOGY FOR ASSESING THE BUSINESS ACTIVITY OF AN ENTERPRISE

Анотація. У статті визначено підходи зарубіжних та вітчизняних вчених до змісту системи показників аналізу ділової активності та основні коефіцієнти, що обчислюються відповідно до даного підходу, розглянуто структурні, динамічні та грошово-потоківі відносні показники для аналізу ділової активності.

Ключові слова: ділова активність, структурні, динамічні, грошово-потоківі відносні показники, інвестиційно-інноваційна активність.

Аннотация. В статье определены подходы зарубежных и отечественных ученых к содержанию системы показателей анализа деловой активности и основные коэффициенты, исчисляемые в соответствии с данным подходом, рассмотрены структурные, динамические и денежно-потокосые относительные показатели для анализа деловой активности.

Ключевые слова: деловая активность, структурные, динамические, денежно-потокосые относительные показатели, инвестиционно-инновационная активность.

Summary. The article defines the approaches of foreign and domestic scientists to the content of the system of indicators of business analysis and the main coefficients calculated in accordance with this approach, the structural, dynamic and money-flow relative indicators for the analysis of business activity are considered.

Key word: business activity, structural, dynamic, money-flow relative indicators, investment-innovation activity.

Постановка проблеми. В управлінні будь-яким підприємством основним чинником є час. Здатність вчасно, оперативно і доцільно приймати рішення впливає на якість отриманого результату. Сучасний економічний стан підприємств вразливий до зовнішніх та внутрішніх чинників впливу на діяльність, спричинених економічною кризою країни. Така ситуація вимагає швидкої адаптації та пристосування до змін зовнішнього середовища з метою збереження ділової активності. З огляду на це вагомим значення набуває оцінка ділової активності та методи її оцінки.

Аналіз останніх досліджень. Аналіз наукової літератури показує, що існує велика кількість способів, методів та підходів до оцінки як ділової активності, так і управління діловою активністю. Питання аналізу ділової активності знайшли відображення в працях таких вчених, як Білик М. Д., Ковальов В. В., Коробов М. Я., Костирко Р. О., Мец В. О., Савицька Г. В., Павловська О. В., Шеремет А. Д.

Метою статті є ознайомлення з підходами до змісту системи показників аналізу ділової активності та методами оцінки ділової активності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження ділової активності є досить важливим та актуальним, особливо на сучасному етапі розвитку економіки України. Від об'єктивності та точності оцінки ділової активності підприємства залежить якість важливих управлінських рішень, які дають змогу не пристосовуватися до змін на ринку, а активно реагувати на відповідну мінливу ситуацію [3, с. 145].

Останнім часом термін «ділова активність» почав більш широко використовуватися у вітчизняній обліково-аналітичній теорії та практиці. Перші визначення цього поняття і методологічні засади його застосування у практичній діяльності належать американським і європейським економістам [6, с. 70–71]. Зокрема, один із найбільш вагомих внесків належить Е. Лінкольну, який у праці «Фінанси підприємств: прикладний аспект» (1925 р.) дав економічну інтерпретацію і алгоритм розрахунку понад сорока аналітичних коефіцієнтів.

Перед розглядом методів оцінки ділової активності необхідно узагальнити існуючі підходи до змісту досліджень в цій галузі прикладної аналітичної роботи (табл. 1).

Проаналізувавши основні підходи до змісту системи показників аналізу ділової активності підприємства зарубіжних та вітчизняних вчених, можна зробити висновок, що Ю. Брігхем, А. Д. Шеремет, Г. В. Савицька, О. В. Єфимова бачать аналіз ділової активності суб'єктів господарювання, перш за все, в показниках оборотності. Слід зауважити, що аналіз оборотності — невід'ємна, але не єдина складова аналізу ділової активності підприємства.

Більш вдалим є підхід В. В. Ковальова, який пропонує оцінювати ділову активність підприєм-

ства враховуючи коефіцієнт стійкості економічного зростання, проводити оцінку динамічності розвитку ринку. Л. І. Ушвицький бере до уваги у своєму підході якісні показники оминаючи кількісні, що може бути причиною значних відхилень у розрахунку ділової активності. Підхід Р. Холта щодо оцінки ділової активності спирається на показники ефективності виробничої діяльності, але не розглядає інші види діяльності підприємства, які є не менш важливим аспектом у розрахунку цього показника. Підхід Дж. К. Ван Хорна базується на розрахунку показників ліквідності [4; 8], які не дають змоги точно оцінити ділову активність організації.

Головна функція будь-якої системи аналітичних показників полягає в перетворенні за допомогою різноманітних алгоритмів вихідної обліково-звітної та нормативно-планової інформації в систему індикаторів, зрозумілих широкому колу користувачів. При цьому аналітичний інструментарій цієї системи (коефіцієнти, рівняння, нерівності, моделі залежності, матриці та ін.) повинен широко використовуватися в обґрунтуванні управлінських рішень.

До системи аналітичних показників можна пред'явити ряд вимог, серед яких ключовими є: релевантність, повнота, достовірність, зрозумілість алгоритмів, інтерпретація. Релевантність означає «належність до справи», доречність використання даних показників. Так, якщо перед аналітиком поставлена мета оцінити ділову активність, то і набір використовуваних показників повинен бути адекватний поставленій меті. Він повинен досить повно описувати основні сторони ділової активності та її найважливіші характеристики [2, с. 38].

Достовірність системи показників означає їх здатність реально відображати стан і основні тенденції ділової активності господарюючого суб'єкта. При цьому методика розрахунку коефіцієнтів та інших показників не повинна викликати істотних труднощів у аналітика. Вони повинні розраховуватися на базі типових документів відповідно до розроблених алгоритмів.

Одна з головних вимог з точки зору економічного аналізу — інтерпретація показників. Йдеться про те, що кожен розрахований показник повинен в тій чи іншій мірі ілюструвати і характеризувати окремий напрямок ділової активності. В результаті використання такої системи показників з'являється можливість оцінки загальної картини ділової активності організації, в тому числі на основі комплексних оцінок, і прийняття зважених управлінських рішень як внутрішніми, так і зовнішніми користувачами [7, с. 64].

Розглядати та аналізувати ділову активність підприємства необхідно в трьох аспектах: фінансовому, виробничому і комерційному.

Кожен аспект ділової активності пов'язаний з цілями і завданнями, що стоять перед підприємством на стратегічному та тактичному рівнях управління.

Для оцінки ділової активності використовуємо три групи відносних показників: структурні, динамічні і грошово-поточкові. Кожна з цих груп включає в себе показники, що відображають операційну (поточну), фінансову і інвестиційно-інноваційну активність комерційної організації.

Структурні показники побудовані на основі питомої ваги окремих елементів активу і пасиву бухгалтерського балансу. В результаті можна відстежити, у що організація інвестує кошти, що певною мірою свідчить про спрямованість її ділової активності. Так, зокрема, збільшення питомої ваги оборотних активів, і особливо запасів, вказує на розширення поточної діяльності компанії, що свідчить про нарощування її операційної ділової активності. У той час як зростання основних засобів, нематеріальних активів, фінансових вкладень є індикатором довгострокової інвестиційної активності господарюючого суб'єкта.

Динамічні показники відображають інтенсивність і результативність господарської діяльності. Інформаційною базою їх розрахунку є форма № 2 «Звіт прибутки і збитки» і додаток до бухгалтерського балансу форма № 5 (в окремих випадках використовується інформація управлінського обліку). За поточної активності доцільно розраховувати показники оборотності, засновані на виручці, яка відображає

поточний аспект діяльності організації. Оцінку фінансової активності необхідно проводити на основі зіставлення відсотків до отримання та відсотків до сплати, а також приросту статутного капіталу до його величиною на кінець звітного періоду.

Визначити інвестиційно-інноваційну активність можна на підставі коефіцієнта оновлення основних засобів, тобто чим більше основних засобів надходить в розпорядження організації, тим більшу інвестиційну активність вона проявляє. Крім цього, корисно аналізувати коефіцієнт співвідношення витрат на науково-дослідні, дослідно-конструкторські та технологічні роботи до величини сукупних активів. Зростання цього показника прямо пропорційний інноваційної активності господарюючого суб'єкта.

Грошово-поточкові показники є найбільш мобільними і гнучкими індикаторами ділової активності організації. До них відносять: коефіцієнт поточної ділової активності — збільшення цього показника свідчить про здатність організації генерувати грошові кошти; коефіцієнт фінансової ділової активності — характеризує здатність організації залучати грошові кошти із зовнішніх джерел для фінансування своєї діяльності; коефіцієнт інвестиційної ділової активності — характеризує зростання інвестиційних операцій, і, як наслідок, свідчить про інвестиційну активність.

Таблиця 1

Існуючі підходи до змісту системи показників аналізу ділової активності підприємства

Автор	Сутність підходу	Основні показники
А. Д. Шеремет, Г. В. Савицька [9, с. 28]	Ототожнюють ділову активність і оборотність активів та зобов'язань.	Коефіцієнти оборотності капіталу, рентабельність та оборотність капіталу.
Р. Холт [9, с. 13]	Спирається на показники ефективності виробничої діяльності, які вимірюють прибутковість фірми і її здатність використовувати активи.	Прибутковість продажів, валовий прибуток, прибутковість активів, прибутковість капіталу, прибуток на акцію, показники виплати дивідендів і покриття відсотків, рентабельність капіталу.
О.В. Єфимова [7, с. 4]	Акцентує увагу на аналізі операційного циклу.	Період операційного циклу, обороту оборотних активів, середній період обороту грошових коштів і короткострокових фінансових вкладень.
В.А. Лубков [1, с. 13]	Запропонував показники аналізу ділової активності, що враховує внутрішні і зовнішні взаємозв'язки.	Економічна додана вартість, коефіцієнт інвестиційної ділової активності.
В.В. Ковальов [7, с. 7]	Вважає, що ділова активність комерційної організації проявляється в динамічності її розвитку.	Оцінка ступеня виконання планів, норм, нормативів; коефіцієнт стійкості економічного зростання; оцінка динамічності розвитку фірми.
Л.І. Ушвицький [1, с. 5]	Розглядає ділову активність через призму якісних показників.	Становище на ринку; ділова репутація; залежність компанії від великих постачальників.
Дж. К. Ван Хорн [4, с. 17]	Бачить методику оцінки ділової активності в розгляді питання про зовнішнє фінансування.	Показники ліквідності; питомої ваги позикового капіталу, рентабельності, забезпеченості відсотків за кредитами.
Ю. Бріггем [2, с. 8]	Ділову активність оцінює коефіцієнтами якості управління активами, робить наголос на порівняння отриманих коефіцієнтів зі середньогалузевими даними.	Оборотність товарно-матеріальних запасів, середній термін інкасації, оборотність основних засобів, оборотність всіх активів.

По кожному виду ділової активності пропонується розглядати по одному грошово-потоковому коефіцієнту: до операційної ділової активності; до фінансової ділової активності; до інвестиційної ділової активності. Методика їх розрахунку полягає в зіставленні припливу грошових коштів і його відтоку в розрізі облікових видів діяльності (крім інвестиційної) [6, с. 89].

Здатність організації генерувати грошовий приплив у розмірі, що перевищує відтік, є ключовим критерієм її ділової активності. При цьому необхідно уточнити, що за поточною діяльністю перевищення припливу над відпливом має принципове значення, оскільки за рахунок цього профіциту повинні покриватися можливі відтоки по іншим видам діяльності. Якщо ж по поточній діяльності протягом тривалого часу спостерігається відтік грошових коштів і потреби організації в грошових коштах покриваються за рахунок реалізації необоротних або непрофільних

активів, а також постійного нарощення позикових коштів то можливі серйозні фінансові труднощі, аж до банкрутства.

Висновки. Одним із обмежуючих факторів, що призводять до проблем в оцінці ділової активності, є недостатня визначеність поняття, змісту та методології її оцінки. Науковцями та практиками часто використовується це поняття, але в основному воно не розглядається в деталях, неповно або неточно виражається в системі оціночних показників. Це обумовило необхідність удосконалення методологічних основ оцінки та аналізу ділової активності підприємства.

Використання запропонованої класифікації систематизованих показників у процесі комплексної оцінки ділової активності дозволить оцінити весь спектр зусиль, спрямованих на досягнення цілей організації, її розвиток, ефективне використання економічного потенціалу підприємства та розширення ринків збуту своєї продукції.

Література

1. Большой экономический словарь / [под ред. А. Н. Азрилиана]. — М.: «Правовая культура», 1994. — 1376 с.
2. Бригхем Ю. А. Финансовый менеджмент: [учеб. пособ.] / Ю. А. Бригхем, Л. С. Гапенски. — М.: Финансы и статистика, 1999. — 429 с.
3. Гаркуша Н. М. Сутність ділової активності підприємства за ринкових умов та її види / Н. М. Гаркуша, Т. В. Полюва // Кримський економічний вісник. — 2012. — № 1 (01) грудень. — Ч. II. — С. 145–149.
4. Дж. К. Ван Хорн Основы управления финансами / Хорн Ван Дж. К. — М.: Финансы и статистика, 2003. — 800 с.
5. Ефимова О. В. Анализ финансовой отчетности: [учеб. пособ.] / О. В. Ефимова, М. В. Мельник. — М.: Омега-Л, 2004. — 451 с.
6. Ковалев А. И. Анализ хозяйственной деятельности предприятия учебник для вузов / А. И. Ковалев. — М., 2001. — 250 с.
7. Ковалёв В. В. Финансы организаций (предприятий) / В. В. Ковалёв. — М.: ТК Велби, Проспект, 2006. — 352 с.
8. Панков Д. А. Современные методы анализа финансового состояния / Д. А. Панков. — М.: Профит, 2004. — 521 с.
9. Холт Р. Н. Основы финансового менеджмента / Р. Н. Холт. — М.: Дело, 1993. — 128 с.
10. Шеремет О. О. Финансовый анализ / О. О. Шеремет. — К., 2009. — 196 с.

References

1. Bolshoy ekonomicheskiy slovar / [pod red. A. N. Azriliyana]. — M.: «Pravovaya kultura», 1994. — 1376 s.
2. Brighem Yu. A. Finansovyy menedzhment: [ucheb. posob.] / Yu. A. Brighem, L. S. Gapenski. — M.: Finansy i statistika, 1999. — 429 s.
3. Gharkusha N. M. Sutnistj dilovoji aktyvnosti pidprijemstva za rynkovykh umov ta jiji vydy / N. M. Gharkusha, T. V. Poljova // Krymsjkyj ekonomichnyj visnyk. — 2012. — #1 (01) ghrudenj. — Ch. II. — S. 145–149.
4. Dzh. K. Van Khorn Osnovy upravleniya finansami / Khorn Van Dzh. K. — M.: Finansy i statistika, 2003. — 800 s.
5. Yefimova O. V. Analiz finansovoy otchetnosti: [ucheb. posob.] / O. V. Yefimova, M. V. Melnik. — M.: Omega-L, 2004. — 451 s.
6. Kovalev A. I. Analiz khozyaystvennoy deyatel'nosti predpriyatiya uchebnik dlya vuzov / A. I. Kovalev. — M., 2001. — 250 s.
7. Kovalev V. V. Finansy organizatsiy (predpriyatij) / V. V. Kovalev. — M.: TK Velbi, Prospekt, 2006. — 352 s.
8. Pankov D. A. Sovremennye metody analiza finansovogo sostoyaniya / D. A. Pankov. — M.: Profit, 2004. — 521 s.
9. Kholt R. N. Osnovy finansovogo menedzhmenta / R. N. Kholt. — M.: Delo, 1993. — 128 s.
10. Sheremet O. O. Finansoviy analiz / O. O. Sheremet. — K., 2009. — 196 s.

Зоріна Олена Іванівна

доктор економічних наук, професор,

завідувач кафедри маркетингу

Український державний університет залізничного транспорту

Зорина Елена Ивановна

доктор экономических наук, профессор,

заведующая кафедрой маркетинга

Украинский государственный университет железнодорожного транспорта

Zorina Olena

Doctor of Economics, Professor,

Head of the Department of Marketing

Ukrainian State University of Railway Transport

Мкртычьян Олена Миколаївна

старший викладач кафедри маркетингу

Український державний університет залізничного транспорту

Мкртычьян Елена Николаевна

старший преподаватель кафедры маркетинга

Украинский государственный университет железнодорожного транспорта

Mkrtychyan Olena

Senior Lecturer at the Department of Marketing

Ukrainian State University of Railway Transport

МАРКЕТИНГОВІ КОМУНІКАЦІЇ В СИСТЕМІ ЗАСОБІВ ПРОСУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНИХ ПРОЕКТІВ

МАРКЕТИНГОВЫЕ КОММУНИКАЦИИ В СИСТЕМЕ СРЕДСТВ ПРОДВИЖЕНИЕ СОЦИАЛЬНО-КУЛЬТУРНЫХ ПРОЕКТОВ

MARKETING COMMUNICATIONS IN THE SYSTEM OF PROMOTING SOCIAL-CULTURAL PROJECTS

Анотація. Основою будь-якої комерційної діяльності є залучення клієнтів, встановлення довгострокових відносин між ними і компанією. Однією з найбільш актуальних цілей маркетингу стає вибудовування ефективної взаємодії з замовником, споживачем, маркетинговим середовищем. Така співпраця націлена безпосередньо на виробництво і просування продукту або послуги на ринок. При цьому більша увага приділяється питанню класифікації маркетингових комунікацій за різними ознаками в контексті їх особливостей. Дана стаття присвячена маркетинговим комунікаціям, що розглядаються як інструмент забезпечення сталого розвитку підприємства в системі просування соціально-культурних проектів. У статті розглядається процес просування як один з провідних в маркетинговій системі соціально-культурної сфери. Проведене дослідження дозволяє розглянути різні варіанти просування послуг підприємства. Також виявлена актуальність використання системи маркетингових комунікацій, як активної компоненти маркетингової діяльності, яка впливає на формування попиту, модифікацію поведінки покупців, що забезпечує довгострокову перспективу розвитку компанії.

Ключові слова: маркетингові комунікації, просування, продукт, послуга, попит, реклама.

Аннотация. Основой любой коммерческой деятельности является привлечение клиентов, установления долгосрочных отношений между ними и компанией. Одной из наиболее актуальных целей маркетинга становится выстраивание эффективного взаимодействия с заказчиком, потребителем, маркетинговой средой. Такое сотрудничество нацелено непосредственно на производство и продвижение продукта или услуги на рынок. При этом большее внимание уделяется вопросу классификации маркетинговых коммуникаций по различным признакам в контексте их особенностей. Данная статья посвящена маркетинговым коммуникациям, которые рассматриваются как инструмент обеспечения устойчивого развития

предприятия в системе продвижения социально-культурных проектов. В статье рассматривается процесс продвижения как один из ведущих в маркетинговой системе социально-культурной сферы. Проведенное исследование позволяет рассмотреть различные варианты продвижения услуг предприятия. Также обнаружена актуальность использования системы маркетинговых коммуникаций, как активной компоненты маркетинговой деятельности, которая влияет на формирование спроса, модификацию поведения покупателей, обеспечивает долгосрочную перспективу развития компании.

Ключевые слова: маркетинговые коммуникации, продвижение, продукт, услуга, спрос, реклама.

Summary. The basis of any commercial activity is to attract customers, establish long-term relationships between them and the company. One of the most actual marketing goals is the formation of effective interaction with the customer, consumer, marketing environment. Such cooperation is aimed directly at the production and promotion of a product or service to the market. At the same time, more attention is paid to the classification of marketing communications on various grounds in the context of their characteristics. This article is devoted to marketing communications, considered as a tool for ensuring sustainable development of an enterprise in the system of promoting social and cultural projects. The article considers the promotion process as one of the leading social and cultural spheres in the marketing system. The carried out research allows to consider various variants of advancement of services of the enterprise. Also, the relevance of the use of the marketing communications system as an active component of marketing activities, which has an impact on the formation of demand, the modification of the behavior of buyers, providing a long-term development of the company.

Key word: marketing communications, promotion, product, service, demand, advertising.

Постановка проблеми. У зв'язку з переходом нашої країни до ринкової економіки в нашому житті з'явилася і дуже міцно зміцнилося таке явище, як маркетингові комунікації.

Використання маркетингових комунікацій відіграє величезну роль в збереженні і зміцненні позицій фірми на ринку. Просування продукції і діяльності підприємства — найважливіша складова частина комплексу маркетингових заходів, своєрідний інформаційний вихід на споживача.

При розвитку сучасних ринкових відносин посилено зростає інтерес до комерційних соціально-культурним проектам. Компанії-організатори відчули, що просування на основі колишніх принципів реклами не вигідно і безрезультатно. В результаті чого в сучасному світі стало актуальне використання концепції маркетингу як сукупності теорії і практики управління в умовах ринку.

Проблема полягає в протиріччі між існуючими потребами просування соціально-культурних проектів з одного боку і недостатнім використанням всього потенціалу маркетингових комунікацій в цьому напрямку з іншого боку. Комплексний підхід до формування маркетингових комунікацій, спрямованих на просування комерційних проектів в сфері дозвілля, не сформувався остаточно, це і актуалізує необхідність дослідження даного процесу. Найчастіше компанії, просуваючи свою продукцію, використовують окремі елементи маркетингових комунікацій, відповідно весь потенціал комплексу просування товарів і послуг використовується компаніями на ринку не до кінця, що позбавляє ці підприємства істотних конкурентних переваг.

Аналіз останніх досліджень. Методологічною основою дослідження є праці вітчизняних і зарубіжних авторів, які розкривають специфіку та особливості соціально-культурної діяльності (М. А. Аріарській, А. П. Марков, Г. Л. Тульчинський), а так само про-

блеми і перспективи її організації в умовах ринкової економіки (Т. Г. Кисельова, Ю. Д. Красильников, К. Гасратян); фундаментальні положення теорії маркетингу (Ф. Котлер), концепції маркетингу послуг (Н. Енгл, Ф. Лангеарда); теоретичні та практичні проблеми маркетингу соціально-культурних проектів в умовах ринку (В. С. Новаторів, Е. Л. Шекова, Е. Я. Морозова).

Виклад основного матеріалу. Для ефективного впливу на покупця засобами маркетингових комунікацій необхідно використовувати досвід кількох галузей знання: маркетингу, психології, журналістики, лінгвістики, літератури.

На сучасному ринку маркетингова діяльність, у тому числі рекламна, характеризується безліччю зв'язків, що діють вшир і вглиб, в найрізноманітніших напрямках і на різних рівнях організаційних структур. Для виробника стає необхідним так побудувати свою роботу, щоб в його практичній діяльності стимулювався, що не переривався і постійно враховувався потік інформації з самих різних джерел і всі основні дії контролювати зворотним зв'язком.

Велика частина власників та керівників підприємств схильні використовувати одиничні рекламні акції. Нерідко вони вдаються до них у крайніх випадках як до «швидкої допомоги» і чекають негайних позитивних результатів. Такий підхід важко назвати просуванням на конкурентному ринку в сучасному сенсі слова, і він навряд чи може принести очікувані «плоди» у виді збільшення збуту чи продукції або послуг.

Розробка стратегій маркетингових комунікацій дозволяє уникнути помилок при просуванні продукту/послуги або організації на ринку. Вона дозволяє мінімізувати ризики пов'язані з непорозумінням споживача, підвищити ефективність просування і реклами. Розробка стратегії маркетингових комунікацій дає фірмі успішно справлятися зі своїми

проблемами збуту, навіть дозволяє успішно конкурувати з іншими фірмами.

При переході нашої країни до ринкової економіки безліч організацій потрапили в умови жорсткої конкуренції. Одним з головних чинників ринкової привабливості комерційного соціально-культурного проекту на сьогоднішній день є правильне використання маркетингових комунікацій. Уміло розроблена і послідовно впроваджувана в свідомість споживачів рекламна кампанія, підкріплена якісним внутрішнім змістом проекту, дозволяє зайняти компанії провідне місце на ринку.

Правильно підібраний і використовуваний комплекс маркетингових комунікацій привертає споживачів і партнерів, прискорює продажі і збільшує їх обсяг, а також полегшує доступ до фінансових, інформаційних, людських і матеріальних ресурсів. Тому, побудова стійких кроків в реалізації комплексу маркетингових комунікацій, до того ж ще і керованих, на сучасному етапі переходить в розряд першочергових стратегічних завдань, що стоять практично перед будь-якою організацією, що займається розробкою і реалізацією комерційних соціально-культурних проектів.

Слід визнати, що формування комплексу маркетингових комунікацій — процес досить складний, тривалий і витратний. Як і будь-який життєво важливий процес він вимагає постійного вдосконалення стилю і філософії, розробки нових атрибутів і модернізації старих, перегляду ідей.

У розвитку компаній важливе місце займають комунікації, так як їхнє зміст робить серйозну вплив на поведінку споживача. Ефективний обмін інформацією між споживачем та компанією необхідний для досягнення намічених цілей виробниками продукції.

Комунікаційний процес складний. Він складається з ряду етапів, які взаємопов'язані і взаємозалежні. Призначення кожного з етапів полягає в тому, щоб ідеї та цілі компанії стали зрозумілими для споживачів і були сприйняті ними як наказ до дій.

Просування проектів включає в себе комплекс маркетингових комунікацій, який дозволяє налагоджувати зв'язки, обмінюватися інформацією, створювати можливість розуміння і згоди між об'єктами комунікації. Комплекс маркетингових комунікацій складається з наступних елементів: реклама, зв'язки з громадськістю (у тому числі внутрішній PR), а також стимулювання збуту (короткочасні акції).

Комунікація — двосторонній процес, в якому відправник і одержувач повідомлення діють в контексті відповідних їм ціннісних орієнтацій, своїх взаємин і суспільної ситуації.

Маркетингова комунікація — процес обміну повідомленнями фірми, що виробляє товари або надає послуги і різних суб'єктів ринку (споживачів, посередників, конкурентів, постачальників, громадських організацій, фінансово-кредитних

організацій, представників влади, місцевих громад, персоналу власної фірми).

Відповідно до теорії комунікації її головна мета — вплив на реципієнта, який забезпечить сприятливу для комунікатора реакцію. Комунікатор повинен точно уявляти собі найважливіші характеристики аудиторії, до якої він має намір звернутися.

У сучасному перенасиченому інформаційному середовищі маркетингові комунікації вирішують чотири основні завдання:

- Залучення уваги цільової аудиторії;
- Стимулювання інтересу до змісту повідомлення;
- Формування намірів цільової аудиторії діяти відповідно до повідомлення;
- Спрямування дій тих, хто поводиться відповідно до повідомлення.

До найважливіших функцій маркетингових комунікацій, спрямованих на просування соціально-культурних проектів, відносяться:

- Інформування цільової аудиторії (про фірму, параметри товарів і послуг, місця продажів, розпродаж);
- Переконавання (в обґрунтованості вибору товару або послуги, реалістичності цін, у добрій репутації фірми);
- Нагадування (про фірму, товари та послуги);
- Створення або підтримка фірми, товару або послуги.

Всі цілі маркетингових комунікацій відповідають конкретному стану цільової аудиторії, і ставляться для її перекладу в бажаний стан.

Типові цілі маркетингових комунікацій:

- Створення інформованості
- Надання необхідної інформації
- Створення позитивного іміджу
- Формування доброзичливого ставлення
- Підтвердження іміджу
- Створення переваги
- Спонування придбання продукту
- Зміна поведінки цільової аудиторії

На сучасному етапі переходу до ринкових відносин в нашій країні маркетингові технології починають відігравати важливу роль в діяльності організацій соціально-культурної сфери. Висока конкуренція змушує їх йти на дедалі більші поступки споживачам і посередникам в збуті своєї продукції і послуг, використовуючи засоби просування. У сучасних ринкових умовах проект соціально-культурної діяльності не стане успішним без просування на ринку даних послуг.

Саме тому маркетинговій стратегії відводиться основне місце в комплексі маркетингових заходів.

Представники сфери культури стали приділяти велику увагу питанням просування своїх послуг, так як це прискорює процес реалізації, підвищує обізнаність і підтримку окремих програм.

Установи соціально-культурної сфери мають свободу творчості і можуть пропонувати абсолютно

незвичайні умови виконання рекламної кампанії комерційного соціально-культурного проекту, але, на жаль, часто оперують різними важелями маркетингу і не прагнуть використовувати заходи по просуванню продукту/послуги в комплексі.

Просування проектів в будь-якій сфері діяльності включає в себе комплекс маркетингових комунікацій, який дозволяє налагоджувати зв'язки, обмінюватися інформацією, створювати можливість розуміння і згоди між об'єктами комунікації. Проблематизація, цілепокладання, інструменталізація і контроль є основою реалізації потенціалу елементів маркетингового комплексу в просуванні соціально-культурних проектів. І в сукупності складають загальну структуру і алгоритм проектної діяльності. Слід зазначити, що не тільки конструктивна фаза розробки проекту, але і цілепокладання носить творчий характер. Проект розуміється як образ бажаного, завжди виходить за рамки наявного стану об'єктної області проектування. Виходячи їх реальних проблем, протиріч і ресурсів, вона включає також і потенційні можливості здійснення тих чи інших змін.

Просування соціально-культурного проекту засобами маркетингових комунікацій має проводитися за допомогою правильного поєднання декількох методик, технологій. Для досягнення найбільшої ефективності організаторам проекту необхідно поставити і виконати три основні цільові установки:

- Визначення цільової аудиторії;
- Обліку особливостей маркетингу послуг в соціально-культурній сфері;
- Використання інтегрованих засобів маркетингових комунікацій.

Просування — це інструмент, за допомогою якого установа культури може модифікувати уявлення, ставлення, знання і поінформованість споживача.

Особливістю комплексу маркетингу культурної організації є обов'язкова присутність і участь споживачів, інакше вся діяльність установи виявляється

безглуздою. Сфера культури задовольняє потреби людини в духовному розвитку, тому в якості споживачів послуг установ культури виступають різні верстви населення.

Розглянуті аспекти та методи маркетингової діяльності в сфері просування комерційних культурно-дозвільних проектів дають змогу розкрити важливу роль формування рекламної кампанії. Установи культури, зайняті пошуком шляхів оптимізації внутрішньої роботи, в першу чергу повинні розробляти маркетингову стратегію, що відрізняється комплексністю і різнонаправленістю.

Висновки. Гостре конкурентне середовище на сучасному ринку послуг дозволяє обумовлює необхідність пошуку різноманітних способів залучення відвідувачів. У даних умовах насиченості ринку, одним з головних інструментів конкурентного протистояння організацій є організація реклами. Таким чином, формування рекламної кампанії можна назвати в наші дні найважливішим стратегічним завданням організації. Потужна рекламна кампанія — це результат цілеспрямованої роботи фахівців з її формування та подальшого зміцнення, продуманий і добре організований процес, на реалізацію якого потрібні витрати грошових ресурсів, а також час на дослідження потреб та інтересів потенційних споживачів. Перехід до ринкових відносин поставив перед необхідністю задуматися про культурні запити і переваги населення.

Орієнтація на задоволення потреб — один з основоположних принципів маркетингу. Задовольняючи реальні культурні запити населення шляхом надання послуг, організації соціально-культурної сфери перейшли на концепцію маркетингу в розвитку власної діяльності.

Технології маркетингу істотно впливають на конкурентоспроможність організації. Маркетинговий підхід до просування соціально-культурних проектів надає великі можливості для організації в умовах конкуренції.

Література

1. Тростановський Ж. Культура та інтеграція / Соціологія: теорія, методи, маркетинг. — 2006. — № 2. — С. 201–204.
2. Юрій М. Соціологія культури: Навчальний посібник / Михайло Юрій, . — К.: Кондор, 2006. — 299 с.

Искренко Ольга Эрнестівна
магістрант
Національного авіаційного університету
Искренко Ольга Эрнестовна
магистрант
Национального авиационного университета
Iskrenko Olga
Master of the
National Aviation University

ДІАГНОСТУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

ДИАГНОСТИРОВАНИЕ ИННОВАЦИОННОГО ПОТЕНЦИАЛА УКРАИНЫ

DIAGNOSING THE INNOVATION POTENTIAL OF UKRAINE

Анотація. Проведено аналіз динаміки показників, що у сукупності характеризують інноваційний потенціал України. Охарактеризовано позиції України за показниками Індексу глобальної конкурентоспроможності та Глобального інноваційного індексу. Здійснено оцінку сучасного стану розвитку інноваційної діяльності в країні.

Ключові слова: інновація, інноваційний потенціал, інноваційна діяльність, формування, використання, розвиток.

Анотация. Проведен анализ динамики показателей, что в совокупности характеризуют инновационный потенциал Украины. Охарактеризованы позиции Украины по показателям Индекса глобальной конкурентоспособности и Глобального инновационного индекса. Осуществлена оценка современного состояния развития инновационной деятельности в стране.

Ключевые слова: инновация, инновационный потенциал, инновационная деятельность, формирование, использование, развитие.

Summary. The analysis of the dynamics of indicators is carried out, which in aggregate characterizes the innovative potential of Ukraine. The position of Ukraine on indicators of Global Competitiveness Index and Global Innovation Index is characterized. An estimation of the current state of development of innovation activity in the country is made.

Key words: innovation, innovation potential, innovation activity, formation, use, development.

Постановка проблеми. Інновації мають дуже велике значення для розвитку будь-якої країни. Проте інноваційна діяльність у країнах, що розвиваються та країнах з перехідною економікою розвивається слабкими темпами. Для вирішення проблеми підвищення конкурентоспроможності в умовах глобалізації Україні необхідно перейти на інноваційний шлях розвитку та ефективно використовувати існуючий економічний потенціал. Окреслені питання зумовлюють потребу наукової уваги та підтримують її актуальність в контексті проведення оцінювання існуючого інноваційного потенціалу країни, необхідного для формування передумов розвитку, розробки механізму підвищення ефективності його використання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню проблем формування інноваційного потенціалу присвячені праці багатьох вітчизняних вчених —

В. Гейця, В. Гусева, Н. Краснокутської, А. Поручника, В. Семиноженка, В. Касьяненко, Д. Кокуріна, Л. Федулової, І. Балабанова, С. Ілляшенка та зарубіжних вчених — П. Друкера, Й. Шумпетера, Б. Санто, Р. Фостера, К. Фрімена.

Метою статті є діагностика інноваційного потенціалу України в контексті визначення передумов підвищення ефективності його використання.

Виклад основного матеріалу. Інноваційний потенціал країни першочергово характеризує науково-дослідна сфера, оскільки на економічний розвиток країни та на рівень її конкурентоспроможності впливають досягнення науки і техніки, новітні технології. Інтелект і знання є одним із резервів та точок прориву країни, що йде по шляху інтелектуального розвитку. Розглянемо кількість працівників наукових організацій за категоріями в динаміці (табл. 1).

Таблиця 1

Кількість працівників наукових організацій за категоріями персоналу

Рік	Кількість працівників — усього	У тому числі		
		дослідники	техніки	допоміжний персонал
2010	182484	133744	20113	28627
2011	175330	130403	17260	27667
2012	164340	122106	15509	26725
2013	155386	115806	14209	25371
2014	136123	101440	12299	22384
2015	122504	90249	11178	21077
2016	97912	63694	10000	24218

Джерело: [1]

За даними табл. 1 спостерігається тенденція скорочення кількості осіб, які задіяні у науково-дослідній сфері, особливо дослідників і техніків у 2 рази. Це свідчить про скорочення задіяності у науці або їхній перехід в інші сфери діяльності. Причому скорочення відбувається досить значними темпами. Причинами цього є низький рівень заробітної плати працівників, непопулярність наукової сфери в Україні, відсутність інфраструктури та умов для ведення науково-експериментальних дослідів. Отже, Україна має науковий потенціал, який мало затребуваний бізнес-середовищем, що за умов налагодження партнерства був би взаємовигідний обом сторонам.

Не менш важливою проблемою, що впливає на розвиток науково-дослідної сфери в Україні, є низька ефективність діяльності наукових організацій через обмежені можливості самофінансування та через фінансову обмеженість держави фінансувати наукові дослідження.

Недосконалість державної політики у сфері інновацій погіршує стан багатьох галузей економіки, що проявляється у поглибленні технічної відсталості, зношеності основних фондів, низькому рівні використання виробничих потужностей, і як наслідок — низьким рівнем впровадження інновацій.

Через таку ситуацію Україна втрачає позиції у міжнародних рейтингах за показником економічної конкурентоспроможності. За Індексом глобальної конкурентоспроможності серед 137 країн Україна

у 2017 році посіла 81, піднявшись на 4 позиції у порівнянні з 2016 роком (85-е місце) (табл. 2).

Вибір країн, представлених для порівняння, обумовлений їх приналежністю до країн, що розвиваються та розташуванням в одному геополітичному регіоні, які мають намір приєднатися до ЄС (окрім Росії, що не має такого наміру, та Польщі, яка входить до складу ЄС). Серед представлених країн Україна займає низьку позицію і утримує її з року в рік. У 2012 році Україна займала 73 позицію, а вже у 2017 році опустилася на 8 позицій нижче і займає 81 місце. Це можна пояснити відставанням за складовою технологічної готовності, інфраструктури та інновацій. Польща з перелічених країн займає вищі позиції за 2012–2017 роки, вона входить до ЄС. Україна на даний момент тримає вектор на Європу, що спрямовує її розвиток на засадах інтелектуальної економіки та в майбутньому може стати додатковою мотиваційною платформою впливу щодо пріоритетної орієнтації на інноваційний розвиток.

Сильними позиціями України є наявність вчених та інженерів, здатність до інновацій та якість науково-дослідних інститутів, що свідчить про те, що Україна має високий інтелектуальний потенціал (наукові кадри, які здатні створювати ідеї), але цей потенціал не може бути реалізований в повній мірі через недостатнє державне фінансування.

Необхідно також відмітити якість науково-дослідних інститутів (50-та позиція), що у сукупності

Таблиця 2

Позиції України та деяких країн світу за Індексом глобальної конкурентоспроможності

Країни	2012–2013 (з 144 країн)	2013–2014 (з 148 країн)	2014–2015 (з 144 країн)	2015–2016 (з 140 країн)	2016–2017 (з 138 країн)	2017–2018 (з 137 країн)
Польща	41	42	43	41	36	39
Росія	67	64	53	45	43	38
Туреччина	43	44	45	51	55	53
Грузія	77	72	69	66	59	67
Україна	73	84	76	79	85	81

Джерело: [2]

Таблиця 3

**Індекс глобальної конкурентоспроможності
(рейтинг підіндексу «інновації» та його складових у 2014–2017 рр.)**

Підіндекс «інновації» та його складові	2014–2015 (з 144 країн)	2015–2016 (з 140 країн)	2016–2017 (з 138 країн)
Інновації	81	54	52
Здатність до інновацій	82	52	49
Якість науково-дослідних інститутів	67	43	50
Витрати компаній на дослідження і розробки	66	54	68
Співпраця університетів та промисловості у дослідженнях та розробці	74	74	57
Державні закупівлі високотехнологічної продукції	123	98	82
Наявність вчених та інженерів	48	29	29

Джерело: [2]

з наявністю кваліфікованих вітчизняних вчених та інженерів та можливістю їх залучення до науково-технічної співпраці (29-та позиція) формують потужний науковий потенціал економіки України. Це свідчить про наявність реальних можливостей для зростання інноваційного потенціалу національної економіки (табл. 3).

В останні роки спостерігається незначне підвищення інноваційної активності вітчизняних підприємств після значного спаду у 2013–2014 рр., викликаного кризовими подіями в Україні, що свідчить про відновлення активності наукоємних підприємств (табл. 4).

Таблиця 4

Інноваційна активність вітчизняних підприємств у 2000–2016 рр.

Рік	Питома вага підприємств, що займалися інноваціями, %	Загальна сума витрат, млн грн.
2000	18,0	1760,1
2001	16,5	1979,4
2002	18,0	3018,3
2003	15,1	3059,8
2004	13,7	4534,6
2005	11,9	5751,6
2006	11,2	6160,0
2007	14,2	10850,9
2008	13,0	11994,2
2009	12,8	7949,9
2010	13,8	8045,5
2011	16,2	14333,9
2012	17,4	11480,6
2013	16,8	9562,6
2014	16,1	7695,9
2015	17,36	13813,7
2016	18,9	23229,5

Джерело: [1]

Показник інноваційної активності вітчизняних підприємств поступово зростає. Це означає, що підприємства намагаються витратити більше коштів на виконання наукових робіт та проведення експериментальних досліджень для створення інноваційної продукції.

Більшістю вчених констатується, що інноваційна діяльність України знаходиться в кризовому стані та не відповідає сучасному рівню інноваційних процесів у розвинених країнах. За аналізом М. М. Фаріон, в економіці України переважають низькотехнологічні галузі виробництва, які відносяться до малонаукоємних галузей: добувна, паливна, харчова і легка промисловість, агропромисловість. В цілому домінує відтворення виробництва 3-го технологічного укладу. Відповідно майже 95% вітчизняної продукції належить до виробництв 3-го та 4-го технологічних укладів [3].

Для оцінки умов інноваційного розвитку України необхідно розглянути місце України в рейтингу Глобального індексу інновацій (табл. 5).

Незважаючи на той факт, що за останні чотири роки рейтинг України за глобальним індексом інновацій покращився на 21 пункт (Україна у 2017 році посідає 50-е місце у порівнянні з 71-им у 2013 році), інноваційна складова економіки України є нестабільною.

Оцінюючи ресурси та результати інноваційного розвитку в контексті Глобального інноваційного індексу — 2017, слід зазначити, що Україна займає за рейтингом ресурсів 77-му позицію (41 бал), опустившись на одне місце порівняно з попереднім роком, а за рейтингом результатів — 40-ву позицію (34,2 бали), яка порівняно з попереднім роком не змінилася. Як бачимо, ресурси позиціонуються нижче, ніж результати, що відображає індекс інноваційної ефективності (11-та позиція у 2017 р., 12-та — у 2016 р., 15-та — у 2015 р.), який характеризує створення сприятливих умов для інноваційної результативності [4].

У рейтингу Глобального інноваційного індексу за 2017 р. порівняно з рейтингами попередніх років

Таблиця 5

Позиції України за складниками Глобального інноваційного індексу

№	Складники глобального інноваційного індексу	2013		2014		2015		2016		2017	
		місце (із 142)	бал	місце (із 143)	бал	місце (із 141)	бал	місце (із 128)	бал	місце (із 127)	бал
	Глобальний інноваційний індекс	71	35,8	63	36,3	64	36,5	56	35,7	50	37,6
1	Глобальний вхідний підіндекс	83	37,9	88	38,2	84	39,1	76	38,9	77	41,0
1.1	Інституції	105	51,4	103	52,9	98	52,2	101	48,7	101	47,9
1.2	Людський капітал і дослідження	44	37,9	45	36,6	36	40,4	40	40,8	41	39,6
1.3	Інфраструктура	91	26,0	107	27,1	112	26,3	99	32,3	90	39,3
1.4	Рівень розвитку ринку	82	44,0	90	54,1	89	43,9	75	42,1	81	43,2
1.5	Рівень розвитку бізнесу	79	30,2	87	29,1	78	32,4	73	30,6	51	35,3
2	Глобальний вихідний підіндекс	58	33,7	46	34,4	47	33,9	40	32,5	40	34,2
2.1	Результати застосування знань і технологій	45	32,0	32	38,2	34	36,4	33	34,1	32	32,8
2.2	Результати творчої діяльності	81	35,3	77	30,6	75	31,3	58	31,0	49	35,6
3	Індекс ефективності інновацій	31	0,9	14	0,9	15	0,9	12	0,8	11	0,8

Джерело: [4]

Україна значно поліпшила свої позиції за підіндексами «інфраструктура» — 90-е місце; «рівень розвитку бізнесу» — 51-е; «результати творчої діяльності» — 49-е. Водночас за підіндексом «результати застосування знань і технологій», незважаючи на деяке поліпшення позиції порівняно з двома попередніми рейтингами, кількість набраних балів дещо зменшилася. Позиції України за підіндексом «рівень розвитку ринку» в рейтингу 2017 р. виглядають краще порівняно з рейтингами 2013–2015 рр., але дещо погіршилися порівняно з рейтингом 2016 р. За підіндексом «людський капітал і дослідження» спостерігаються коливання. Піднявшись із 45-го місця у рейтингу — 2014 на 36-е у рейтингу — 2015, наша країна у рейтингах 2016 і 2017 рр. опустилася на 40-е і 41-е місця відповідно. Щодо підіндексу «інституції», у рейтингу — 2017 Україна залишилася на тому ж місці, що займала у попередньому рейтингу, — 101-му, але за балами спостерігається незначне зменшення — з 48,7 до 47,9. У рейтингах 2013–2014 рр. наша держава набирала більше балів, але розміщала ще нижче. Винятком є рейтинг 2015 р. — 98-е місце [4].

Отже, сильними позиціями України за ресурсним індикатором Глобального інноваційного індек-

су у 2017 році є показники людського потенціалу та дослідження, що свідчить високий освітній та інтелектуальний потенціал, а за результативним індикатором — це результати застосування знань та технологій, що характеризують інформаційно-комунікаційні технології та їх застосування. А погіршують позиції України такі показники, як політичне середовище, законодавча база та загальна інфраструктура.

Висновки. На сьогодні Україна розвивається без суттєвого та повноцінного використання свого інноваційного потенціалу. Розвиток інноваційного потенціалу України стримується сукупністю політичних, економічних та соціально-демографічних проблем, що роблять впровадження нововведень особливо проблематичним. Негативними тенденціями України є спрямування державної політики на збереження економічної відсталості та незацікавленість держави в прискоренні науково-технічного розвитку країни, зміцненні її наукового потенціалу. Держава не приділяє достатньої уваги розвитку наукової сфери. У той же час розвинені країни з самого початку не тільки активно залучали наших спеціалістів, але й розвивали науковий сектор як головний стратегічний напрямок своєї національної економіки.

Література

1. Економічна статистика. Наука, технології та інновації [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України — Режим доступу: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/ni.
2. Глобальний інноваційний індекс [Електронний ресурс] / GII 2017 Report — Режим доступу: <https://www.globalinnovationindex.org/gii-2017-report#>.
3. Фаріон М. М. Інноваційний розвиток України та країн ЄС: порівняльний аналіз [Електронний ресурс] / М. М. Фаріон. — Режим доступу: <https://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5044>.
4. Левківський О. В. Міжнародні індикатори оцінки інноваційного потенціалу України та його реалізації / О. В. Левківський // Інтелект ХХІ. — 2017. — № 4. — С. 78–82.
5. Касьяненко В. О. Формалізація стратегічних загроз и можливостей ефективного розвитку інноваційного потенціалу економіки України / В. О. Касьяненко // Механізм регулювання економіки. — 2015. — № 4. — С. 97–107.

Лалакулич Мар'яна Юріївна

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри бухгалтерського обліку
Ужгородський торговельно-економічний інститут КНТЕУ*

Лалакулич Маряна Юриевна

*кандидат экономических наук, доцент,
доцент кафедры бухгалтерского учета
Ужгородский торгово-экономический институт КНТЭУ*

Lalakulich Maryana

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Accounting
Uzhgorod Trade and Economic Institute of KNTEU*

Шевчук Оксана Ігорівна

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів
Ужгородський торговельно-економічний інститут КНТЕУ*

Шевчук Оксана Игоревна

*кандидат экономических наук,
доцент кафедры финансов
Ужгородский торгово-экономический институт КНТЭУ*

Shevchuk Oksana

*Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor of the Department of Finance
Uzhgorod Trade and Economic Institute of KNTEU*

Шевчук Ярослав Васильович

*доктор економічних наук,
старший науковий співробітник, доцент
Ужгородський торговельно-економічний інститут КНТЕУ*

Шевчук Ярослав Васильевич

*доктор экономических наук,
старший научный сотрудник, доцент
Ужгородский торгово-экономический институт КНТЭУ*

Shevchuk Yaroslav

*Doctor of Economic Sciences,
Senior Researcher, Associate Professor
Uzhgorod Trade and Economic Institute of KNTEU*

**ВПРОВАДЖЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ КРИПТОВАЛЮТ
В УКРАЇНСЬКІЙ ЕКОНОМІЦІ**

**ВНЕДРЕНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ КРИПТОВАЛЮТА
В УКРАИНСКОЙ ЭКОНОМИКЕ**

**IMPLEMENTATION AND PERSPECTIVES OF USE CRYPTO-CURRENCY
IN UKRAINIAN ECONOMY**

Анотація. У статті розглянуто створення, розвиток та виникнення окремого виду електронних грошей криптовалю. З'ясовано процес створення, та економічна сутність криптовалюти. Виявлено перелік електронних валют із найбільшою капіталізацією у 2017 році. Проаналізовано можливості впровадження та функціонування криптовалю в Україні. Узагальнено їх вартість та перспективи подальшого розвитку.

Ключові слова: криптографія, криптовалюта, біткоїн, електронні гроші, цифрові валюти, віртуальні валюти.

Аннотация. В статье рассмотрены создание, развитие и возникновение отдельного вида электронных денег криптовалют. Выяснено процесс создания и экономическая сущность криптовалют. Выявлено перечень электронных валют с наибольшей капитализацией в 2017 году. Проанализированы возможности внедрения и функционирования криптовалют в Украине. Обзор, стоимость и перспективы дальнейшего развития.

Ключевые слова: криптография, криптовалюта, биткоин, электронные деньги, цифровые валюты, виртуальные валюты.

Summary. The article deals with the creation, development and emergence of a separate type of electronic money crypto-currency. The process of creation, and the economic essence of cryptology were explained. The list of electronic currencies with the largest capitalization in 2017 was revealed. The possibilities of introduction and functioning of crypto-currency in Ukraine were analyzed. Their cost and prospects for further development were summarized.

Key words: cryptography, crypto-currency, Bitcoin, electronic money, digital currency, virtual currency.

В сучасному світі інформаційних технологій та віртуальної економіки великої популярності набувають електронні розрахунки новітніх платіжних систем, які в своїй основі використовують криптографічний захист інформації. Однією з перших платіжних систем, яка в своїй основі використовувала криптографію для захисту конфіденційності платежів була пірингова система Bitcoin. Дана система була розроблена в 2009 році групою програмістів під псевдонімом Сатоші Накамото. Головною метою створення криптовалюти була децентралізація платежів, тобто відсутність валютного контролю фінансовими інститутами та уникнення зайвих комісій. Первісною вартістю криптовалюти була вартість затраченої електроенергії, а вторинною — попит на криптовалюту.

Криптовалюта — це новітній вид електронних грошей або фінансових зобов'язань, взаєморозрахунки та обмін якими проводиться системами інформаційних технологій, а конфіденційність їхніх операцій захищена за допомогою складних математичних обчислень алгоритмів шифрування на основі криптографії. Основною відмінністю криптовалюти від електронних грошей є відсутність контролю, обмежений випуск обігу та принцип повної анонімності. Захистом від інфляції криптовалют є процес емісії запрограмований на зменшення кількості віртуальної валюти в обігу, обмежена кількість самих біткоїнів, неможливістю повернення або витрати вдруге одного і того самого біткоїна, прозорість та анонімність системи, надійний захист електронних гаманців.

Перша покупка реального товару за криптовалюту біткоїн була здійснена у 2010 році мешканцем США. При купівлі двох піц вартістю 50 дол. США він заплатив 10000 біткоїнів. Ціна біткоїна станом на 14 січня 2018 року досягла позначки 14349.75 дол. США. Отже статки цього громадянина сягнули б у 2018 році 143497500 дол. США. У вересні 2017 року в Україні була заключена перша офіційна угода купівлі

продажу з допомогою старт-контракту, адреса якого відображалася в офіційному договорі купівлі-продажу, котрий внісся напряму в реєстр нерухомості та блокчейн Ethereum. Це перша в світі електронна трансатлантична угода обміну нерухомості вартістю 60000 дол. США на криптовалюту 212,5 ETH (друга за капіталізацією після біткоїна BTC) з використанням старт-контракту блокчейну Ethereum [5].

На даний час в світі функціонує близько тисячі криптовалют, але найпопулярнішою є біткоїн Bitcoin. Вартість 1 біткоїна дорівнює 100 млн Сатоші (засновник біткоїна). Тобто мінімальна дробова частина біткоїна становить 0,00000001 Сатоші. Його капіталізація займала близько 40% всього ринку криптовалют і становила на початок 2017р. 44,6 млрд дол. США. Другу сходинку за рівнем капіталізації займала криптовалюта ethereum 21 млрд дол. США. На третьому місці bitcoin cash за рівнем капіталізації цей показник становив 7,732 млрд дол. США [1].

1 серпня 2017 року через розбіжність поглядів розробників системи біткоїн (BTC- Bitcoin) про майбутнє її функціонування було здійснено поділ на нове відгалуження біткоїн кеш (BCC — Bitcoin Cash). Велика кількість майнерів (добувачів) криптовалют підтримали нову систему BCC та переналаштували велику частину свого обладнання на видобуток біткоїн кеш, що в свою чергу привело до швидкого зростання його вартості. Вартість та капіталізація найпопулярніших серед майнерів криптовалют показана в таблиці 1.

В США комісія CFTC з торгівлі товарними ф'ючерсами (Commodity Futures Trading Commission) дала дозвіл операторам бірж CME Group і CBOE Global Markets на запуск торгів ф'ючерсом криптовалют біткоїн Bitcoin, після того як регулятора переконали у відповідності нового інструменту всім необхідним стандартам. 1 січня 2017 року на біржі вартість одного біткоїна становила 997 дол. США. За 2017 рік біткоїн зріс у вартості в 20 разів. Станом

Таблиця 1

**Вартість та капіталізація криптовалют*
станом на 4 вересня 2017 року**

Криптовалюта	Ціна в USD	Ціна в BTC	Капіталізація	Об'єм обміну 24 г
BTC <u>Bitcoin</u>	\$14,405.55 +0.11% (\$15.2) в 12 г -15.13% (\$2,568) в 7д	1 BTC +0% в 12 годин +0% в 7 днів	\$241,837,679,552 16,787,811 BTC	71,894 BTC 71,894.07 BTC 885,230,606.62 USD
ETH <u>Ethereum</u>	\$1,398.5 +6.74% (\$88.3) в 12 г +38.52% (\$389) в 7д	0.097 BTC +6.62% в 12 г +63.21% в 7 д	\$135,595,400,175 96,957,435 ETH	589,497 ETH 47,872.81 BTC 689,634,187.39 USD
BCH <u>Bitcoin Cash</u>	\$2,738.15 +4.32% (\$114) в 12 г +5.59% (\$145) в 7д	0.19 BTC +4.22% в 12 г +24.42% в 7 д	\$46,265,935,692 16,896,779 BCH	174,456 BCH 30,525.51 BTC 439,736,762 USD
XRP <u>Ripple</u>	\$1.98 -4.53% (\$0.09) в 12 г -27.45% (\$0.75) в 7д	0.00014 BTC -4.64% в 12 г -14.51% в 7 д	\$76,614,848,135 38,739,142,811 XRP	220,708,187 XRP 29,761.61 BTC 428,732,367.9 USD
EOS <u>EOS</u>	\$15.55 -15.16% (\$2.78) в 12 г +62.7% (\$5.99) в 7д	0.0011 BTC -15.25% в 12 г +91.71% в 7 д	\$15,554,505,912 1,000,000,000 EOS	17,973,922 EOS 20,108.72 BTC 289,677,196.42 USD
LTC <u>Litecoin</u>	\$248 +2.53% (\$6.12) в 12 г -13.65% (\$39.2) в 7д	0.017 BTC +2.42% в 12 г +1.75% в 7 д	\$13,575,319,841 54,739,058 LTC	1,077,976 LTC 17,162.72 BTC 247,238,485.78 USD
TRX <u>TRON</u>	\$0.101 -8.93% в 12 г -43.13% в 7 д	0.000007 BTC -9.03% в 12 г -32.99% в 7 д	\$10,072,318,144 100,000,000,000 TRX	2,281,341,047 TRX 16,398.86 BTC 236,234,595.39 USD
NEO <u>Neo</u>	\$142.13 +10.32% (\$13.3) в 12 г +44.85% (\$44.0) в 7д	0.0099 BTC +10.21% в 12 г +70.67% в 7 д	\$9,238,560,688 65,000,000 NEO	1,044,334 NEO 8,690.42 BTC 125,190,271.44 USD
ETC <u>Ethereum Classic</u>	\$41.8 +15.11% (\$5.49) в 12 г +25.49% (\$8.49) в 7д	0.0029 BTC +14.99% в 12 г +47.86% в 7 д	\$4,142,154,022 99,090,550 ETC	3,528,836 ETC 8,531.07 BTC 122,894,834.77 USD
XMR <u>Monero</u>	\$426.94 +3.78% (\$15.5) в 12 г +13.08% (\$49.4) в 7д	0.03 BTC +3.67% в 12 г +33.24% в 7 д	\$6,659,412,589 15,598,180 XMR	306,647 XMR 8,504.27 BTC 122,508,681.06 USD
BTG <u>Bitcoin Gold</u>	\$306.31 +27.09% (\$65.3) в 12 г +25.03% (\$61.3) в 7д	0.021 BTC +26.95% в 12 г +47.32% в 7 д	\$5,161,049,861 16,849,225 BTG	397,766 BTG 7,612.11 BTC 109,656,623.28 USD
XLM <u>Stellar Lumens</u>	\$0.651 -5.97% (\$0.04) в 12 г -11.18% (\$0.08) в 7д	0.000045 BTC -6.07% в 12 г +4.66% в 7 д	\$11,641,252,186 17,890,386,005 XLM	167,688,442 XLM 7,536.72 BTC 108,570,548.89 USD
IOT <u>IOTA</u>	\$4.14 +5.29% (\$0.21) в 12 г +5.47% (\$0.21) в 7д	0.00029 BTC +5.18% в 12 г +24.27% в 7 д	\$11,511,691,831 2,779,530,283 IOT	26,110,594 IOT 7,133.04 BTC 102,755,384.91 USD
ADA <u>Cardano</u>	\$0.846 -6.41% (\$0.06) в 12 г -18.01% (\$0.19) в 7д	0.000059 BTC -6.51% в 12 г -3.39% в 7 д	\$21,929,360,287 25,927,070,538 ADA	109,895,879 ADA 6,683.62 BTC 96,281,268.19 USD

* Джерело: складено за [12]

на 17 січня 2017 року під час електронних торгів на найбільшій у світі товарній біржі CME Group курс криптовалюти біткойн становив 20042 дол. США. із загальною капіталізацією ринку \$335,7 млрд. 29 грудня 2017 року, курс біткойна впав до позначки 15,1 тис. доларів а капіталізація віртуальної валюти зменшилась до 253 млрд доларів [14]. Графік динаміки вартості біткойна показано на рисунку 1.

З графіку видно що найбільший ріст вартості біткойна припадає на минулий 2017 рік. Різкі коливання на ринку цифрових валют в основному носять спекулятивний характер. Капіталізація криптовалюти різко зростає через високий штучно створений попит і інтерес гравців на ринку цифрових валют.

Українські фінансові регулятори такі, як Національний банк України; Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку; Нацкомісія, що здійснює

Рис. 1. Динаміка вартості біткойна

Джерело: [4]

регулювання у сфері ринків фінансових послуг не визнають криптовалюти коштами, валютою або платіжними засобами. Національні фінансові регулятори вважають, що складна правова природа криптовалют не дозволяє визнати їх грошовими коштами, валютою, чи платіжними засобами інших країн, а також валютними цінностями та електронними грошима.

Згідно заяви заступника голови НБУ Олега Чурія криптовалюти не існують у вигляді грошових знаків, банкнот, монет або записів на рахунках у банках, тому вони не можуть бути визнані грошима. Повідомляється також, що в Україні створено робочу групу з питань правового врегулювання статусу криптовалют для захисту учасників ринку [8].

Хоча НБУ офіційно не визнає існування криптовалют як платіжного засобу у Верховній Раді України 06.10.2017 року на 7 сесії VIII скликання був зареєстрований Проект Закону № 7183 «Про обіг криптовалют в Україні» [10].

У цьому Проекті Закону дається визначення таких основних термінів як, криптовалюта, криптовалютна біржа, криптовалютний кошик, криптовалютних транзакцій, системи блокчейн, користувача системи блокчейн, суб'єкта криптовалютних операцій, власників криптовалюти, майнера і майнінгу, винагороди системи блокчейн, блок транзакцій, спеціалізованого обладнання та відомості про криптовалютні транзакції.

Проектом Закону «Про обіг криптовалюти в Україні» поняття криптовалюти трактується, як програмний код (набір символів, цифр та букв), що є об'єктом права власності, який може виступати засобом міни, відомості про який вносяться та зберігаються у системі блокчейн в якості облікових одиниць поточної системи блокчейн у вигляді даних

(програмного коду). Проектом Закону здійснення державного управління в сфері обігу криптовалюти надається Національному Банку України [10].

Також даним Проектом Закону визначаються державні гарантії та зобов'язання щодо використання криптовалют на території України, порядок проведення криптовалютних операцій та створення і діяльність криптовалютної біржі, порядок моніторингу всіх транзакцій, ідентифікацію та персоніфікацію суб'єктів криптовалютних операцій, приведення у відповідність із цим Проектом Закону власні нормативно-правові акти.

На нашу думку, одним з головних недоліків цього Проекту Закону є вказівка Національному Банку України протягом двох місяців з дня набрання чинності розробити порядок моніторингу всіх транзакцій, та персоніфікацію суб'єктів криптовалютних операцій. Адже система біткойн набула такої популярності лише через те, що вона повністю анонімна і прозора. В кожного користувача біткойнів зберігається уся історія транзакцій, усі вони легко простежуються і не приховуються системою. Любу транзакцію можна легко простежити за якою електронною адресою вона була здійснена, але хто одержувач не видно. Саме тому біткойн і став такою популярною криптовалютою в світі.

Також є не зрозумілим в даному Проекті закону трактування Статті 3. Державне регулювання та Стаття 4. Державні гарантії. З одного боку державне управління в сфері обігу криптовалюти здійснюється Національним Банком України, але незрозуміло якими методами. З іншого боку, держава не несе зобов'язань, а також не відшкодовує вартість криптовалюти у випадку її знецінювання або втрати з будь-яких інших причин, а також не гарантує

та не здійснює будь-яких заходів із забезпечення діяльності онлайн-сервісів з обміну криптовалюти. Якщо держава не гарантує та не здійснює будь-яких заходів із забезпечення діяльності, то яка тоді роль держави у даних процесах?

Підсумовуючи зазначимо, біткойн є математично захищеною валютою, яку підтримує мережа рівних користувачів, цифрові підписи авторизують усі трансакції, власність на цифрову валюту передається мережами трансакцій, а порядок усіх трансакцій зберігається в блокчейні. На нашу думку, курс біткойна та більшості криптовалют є дуже сильно роздутий, а їхня вартість підсилюється лише попитом і інтересом на них самих гравців майнерів. Як тільки попит зміниться і всі вирішать що криптовалюта це не потрібний актив то їх вартість одразу втратить свою ціну. Будь-яка негативна інформація щодо системи криптовалюти біткойн як і інших електронних валют миттєво вплине на їхню вартість.

Також варто відмітити складність обміну біткойна та будь-яких електронних валют на інші тради-

ційні валюти, його випуск обмежений кількістю 21млн, а мережу біткойн називають сприятливим середовищем для незаконних операцій та осередку уникнення сплати податків. Тому сьогодні використання біткойну та інших цифрових валют уникають офіційні влади більшості країн. Також компютерна техніка, яка обслуговує блокчейн та захищає цифрові валюти, вимагає дуже великої кількості електроенергії.

Позитивними сторонами системи біткойн та інших криптовалют є висока швидкість переведення електронної валюти, високий захист трансакцій з допомогою великої складності розрахунків мережі біткойн, процес емісії запрограмований на зменшення кількості віртуальної валюти в обігу, неможливість обійти майнінг нерозподілених біткойнів, обмежена кількість самих біткойнів, відсутність комісії в системі платежів, неможливість повернення або витрати вдруге одного і того самого біткойна, прозорість та анонімність системи, надійний захист електронних гаманців.

Література

1. Все про ринок криптовалюти, біткойн, блокчейн, майнінг, торгівлю. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://pingblockchain.com/kapitalizacija-bitkojna>
2. Закон України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні»: прийнятий Верховною Радою України 05.04.2001 № 2346-III: редакція від 06.11.2016 на підставі 1664-19. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2346-14>.
3. Как работает Bitcoin? Все технические детали за 20 минут — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://www.youtube.com/watch?v=RuZ80TPUF_A
4. Капіталізація валюти зростає до 253 млрд доларів. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.obozrevatel.com/ukr/economics/analytics-and-forecasts/bitkoin-pochav-strimko-dorozhchati.htm>
5. Карпенко О. В Украине впервые официально продали квартиру за криптовалюту. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://ain.ua/2017/09/26/kvartiru-za-ethereum>
6. Криптовалюта — что это такое простыми словами, как все устроено и список самых рейтинговых крипто-валют. 13 января 2018 — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://ktonanovenkogo.ru/zarabotok_na_saite/dengi/kriptovalyuta-chto-eto.html
7. Мькола Олиарнык 26 вересня 2017, 20:05. Криптовалюта в Україні. Все, що треба знати. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://nv.ua/ukr/techno/it-industry/kriptovaljuta-bitcoin-v-ukrajini-vse-shcho-treba-znati-1918518.html>
8. Ні гроші, ні валюта: НБУ розповів про статус біткойну в Україні. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.obozrevatel.com/ukr/finance/ni-groschi-ni-valyuta-nbu-rozpoviv-pro-status-bitkoynu-v-ukraini.htm>
9. Посольство Bitcoin. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.embassyofbitcoin.com/>
10. Проект Закону про обіг криптовалюти в Україні № 7183 від 06.10.2017 Офіційний портал Верховної Ради України. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62684
11. Пузырь или золото? Биткоин-лихорадка в Украине. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://korrespondent.net/business/financial/3869445-puzyr-yly-zoloto-bytkoyn-lykhoradka-v-ukrayne>
12. П'ять найпопулярніших криптовалют світу окрім біткойна станом на 4 вересня 2017 року. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://espresso.tv/article/2017/08/30/alternatyvni_kriptovalyuta
13. Сарханянц К., Шестопап О., Роман Рожков Багато грошей з нічого / Газета «Коммерсант», № 102 / П (5133), 17.06.2013.
14. Черговий рекорд: курс біткойна перевищив \$20 тисяч. Galinfo 21 грудня 2017р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://galinfo.com.ua/news/chergovyy_rekord_kurs_bitkoyna_perevyschuv_20_tysyach_276952.html

Лойко Валерія Вікторівна

*доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри фінансів та економіки
Київський університет імені Бориса Грінченка*

Лойко Валерия Викторовна

*доктор экономических наук, доцент,
профессор кафедры финансов и экономики
Киевский университет имени Бориса Гринченка*

Loiko Valeria

*Doctor of Economic Sciences, Professor of the
Department of Finance and Economics
Borys Grinchenko University of Kyiv*

МЕТОДИ ОЦІНКИ РИЗИКІВ ПРИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКСПОРТНОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ

МЕТОДЫ ОЦЕНКИ РИСКОВ ПРИ РЕАЛИЗАЦИИ ЭКСПОРТНОГО КОНТРОЛЯ В УКРАИНЕ

METHODS OF RISK ASSESSMENT FOR IMPROVING EXPORT CONTROL IN UKRAINE

Анотація. У статті наведено результати досліджень щодо аналізу методів оцінки ризиків при реалізації експортного контролю в Україні. Досліджено динаміку видатків зведеного бюджету України за 2007–2016 рр. на оборону та зроблено висновки щодо їх зростання. Розглянуто недоліки та переваги системи експортного контролю України. Виділено зовнішні та внутрішні загрози національній безпеці України, які пов'язані із експортним контролем. Обґрунтовані сутність та особливості використання різних методів оцінки ризиків при реалізації експортного контролю в Україні: статистичних, розрахунково-аналітичних, експертних та методів прогнозування.

Ключові слова: експорт, контроль, експортний контроль, ризик, оцінка, методи.

Аннотация. В статье приведены результаты исследований проведенного анализа методов оценки рисков при реализации экспортного контроля в Украине. Исследована динамика расходов сводного бюджета Украины за 2007–2016 гг. на оборону и сделаны выводы относительно их роста. Рассмотрены недостатки и преимущества системы экспортного контроля Украины. Выделены внешние и внутренние угрозы национальной безопасности Украины, связанные с экспортным контролем. Обоснованы сущность и особенности использования различных методов оценки рисков при реализации экспортного контроля в Украине: статистических, расчетно-аналитических, экспертных и методов прогнозирования.

Ключевые слова: экспорт, контроль, экспортный контроль, риск, оценка, методы.

Summary. The article presents the results of research on the analysis of risk assessment methods in the implementation of export control in Ukraine. The dynamics of expenditures of consolidated budget of Ukraine for 2007–2016 for defense was investigated and conclusions were reached on their growth. The disadvantages and advantages of the export control system of Ukraine are considered. The external and internal threats to the national security of Ukraine that was related to export control are highlighted. The essence and peculiarities of using different methods of risk assessment in the implementation of export control in Ukraine: statistical, analytical, expert and forecasting methods was substantiated.

Key words: export, control, export control, risk, evaluation, methods.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. В умовах посилення глобалізації реалізація процедури експортного контролю сприяє запобіганню розповсюдження зброї масового знищення, що забезпечує підтримку стабільності миру у світі. У багатьох країнах світу запроваджено відповідні правові норми, які передбачають обмеження переміщення (розповсюдження) товарів, послуг, технологій, які мають військове призначення або можуть бути використані у військових цілях. Експортний контроль охоплює також реекспорт товарів та технологій подвійного призначення. У багатьох випадках заборона або обмеження експорту на основі дії правил та процедур експортного контролю має суто економічну мотивацію, тому доцільно проводити дослідження феномену експортного контролю з економічної точки зору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У економічній науковій літературі обмежена кількість робіт присвячена питанням експортного контролю. У наукових працях українських та зарубіжних вчених розглядаються переважно питання забезпечення безпеки у глобальному вимірі за рахунок нерозповсюдження зброї масового знищення. Провідні вітчизняні вчені, зокрема: В. Бегма, О. Власюк, В. Горбулін, В. Каблов, А. Качинський, В. Мунтіян, П. Неботов, А. Сухоруков, Н. Скляр, А. Шевцов та інші розглядають прикладні аспекти забезпечення зовнішньоекономічної безпеки держави при реалізації експортного

контролю. Загострення глобалізаційних проблем та воєнних загроз потребують проведення наукових досліджень питань змісту експортного контролю як об'єкта економічного дослідження, методів оцінки ризиків при здійсненні процедури експортного контролю. Цим обумовлена актуальність проведення дослідження з даного питання.

Формування цілей статті (постановка завдання). Мета статті — навести результати досліджень щодо аналізу методів оцінки ризиків при реалізації експортного контролю в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. У багатьох державах світу, у тому числі і в Україні, ухвалено нормативно-правові акти, які регулюють механізм та процедури здійснення експортного контролю, а також створені державні органи, що здійснюють конкретні контрольні та дозвільні процедури у сфері експортного контролю [1]. Товари та технології військового або подвійного призначення, як правило, створені у результаті проведення наукових досліджень за рахунок використання інтелектуальної праці та унікального обладнання багатьох наукових колективів, застосування високих технологій тощо, і, відповідно, ці економічні активи створено за рахунок бюджетних видатків [2; 3]. Тому неконтрольований експорт таких економічних активів може мати вкрай негативні економічні наслідки для країни-експортера. Сучасна продукція військового або подвійного призначення характеризується значним ступенем інноваційності, а тому передчасний експорт

Таблиця 1

Динаміка видатків зведеного бюджету Україні за 2007–2016 рр. на оборону,
(складено автором за даними [4])

Назва видатків	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Відхилення 2016 від 2007, %
Оборона — всього, млн грн.	9,4	11,7	9,7	11,3	13,2	14,5	14,8	27,4	45,5	59,36	Зросло у 6,31 рази
У тому числі:	6,6	7,5	7,0	8,5	10,2	11,6	11,9	24,4	40,8	53,40	Зросло у 8,09 рази
– військова оборона											
– цивільна оборона	1,3	2,4	1,1	0,9	0,8	0,6	0,5	0,4	1,1	0,6	- 53,84
– військова допомога зарубіжна країнам	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-
– військова освіта	0,6	0,5	0,5	0,6	0,8	0,9	0,9	0,9	1,6	1,9	Зросло у 3,17 рази
– фундаментальні та прикладні дослідження і розробки у сфері оборони	0,1	0,3	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-
Інша діяльність у сфері оборони	0,9	1,0	1,0	1,2	1,4	1,4	1,5	1,6	2,0	3,46	Зросло у 3,84 рази
Видатки зведеного бюджету — всього млн грн.	226,1	309,2	307,4	377,8	416,9	492,5	505,8	523,1	643,6	835,8	Зросли у 3,7 разів

такої продукції позбавляє державу-експортера можливості отримання доходів від продажу відповідних патентів та ліцензій.

Динаміка видатків зведеного бюджету України на оборону за 10-річний період 2007–2016 рр. (табл. 1) дозволяє зробити наступні висновки. За аналізом видатків зведеного бюджету України на оборону за 2007–2016 рр. витрати на оборону зросли у 6,31 рази, у тому числі на військову оборону у 8,09 рази, на військову освіту у 3,17 рази, а на цивільну оборону зменшились на 53,84%. У Законі України «Про Державний бюджет України на 2018 рік» передбачено збільшити видатки на забезпечення національної безпеки і оборони України в обсязі не менше 5 відсотків від валового внутрішнього продукту, при цьому фінансування потреб сектору безпеки і оборони України передбачити в обсязі не менше 165 372,3 млн грн., у тому числі не менше 158 997,3 млн грн. — із загального фонду Державного бюджету України, 6 375,0 млн гривень — із спеціального фонду Державного бюджету України [5, 6].

Україна має президенсько-урядову систему експортного контролю [7]. Сильними сторонами цієї системи є: пряма виконавча вертикаль на чолі з президентом, єдність системи державного управління, гнучкість двоступеневої системи, у якій уряд забезпечує реалізацію експортної політики держави. До слабких сторін вітчизняної системи експортного контролю можна віднести наступні: відсутність дієвого контролю за експортними операціями продукції військового або подвійного призначення; виняткові повноваження президента в питаннях експортного контролю.

В сучасних умовах євроінтеграції України зростає ступінь відкритості економіки, що посилює зовнішні загрози. В умовах збереження національної безпеки та протистояння зовнішнім загрозам

необхідно прагнути отримати максимальну користь від зовнішньоекономічних відносин. Експортним контролем контролюються специфічні групи товарів, які відносяться до джерел загроз техногенного та соціального характеру. В умовах проведення анти-терористичної операції на сході країни та існуючих зовнішніх загроз територіальній цілісності України посилення експортного контролю є важливим чинником забезпечення національної безпеки.

Загрози національній безпеці України, які пов'язані із експортним контролем, можна умовно поділити на зовнішні та внутрішні. До внутрішніх загроз можна віднести наступні: недосконалість українського законодавства у сфері забезпечення національної безпеки держави; криміналізація економіки, зростання долі «тіньового» сектору в економіці; низький рівень заробітної плати працівників та відсутність мотивації до праці; некерований відплив за кордон інтелектуальних та трудових ресурсів; високий рівень корупції у державно-управлінській сфері; недосконалість митної політики. До зовнішніх загроз, пов'язаних із експортним контролем можна віднести наступні: зниження обсягів інвестиційних надходжень до української економіки; залежність української економіки від високотехнологічного імпорту; високий рівень зовнішнього боргу; вплив глобалізаційних процесів на внутрішню економічну ситуацію в Україні.

Кожній реальній або можливій загрозі відповідає певний ступінь ризику. Необхідність кількісної оцінки ризиків значною мірою зумовлена питанням визначення прийнятного рівня безпеки. Кількісний вимір надає можливість порівнювати та визначати найбільш ймовірні та небезпечні ризики та загрози при здійсненні процедури експортного контролю. При кількісному аналізі ризиків, які виникають при реалізації експортного контролю, можна використовувати різні методи оцінювання (табл. 2). Практичне

Таблиця 2

Результати узагальнення існуючих методів оцінки ризиків при реалізації експортного контролю в Україні (складено автором)

Назва методів	Сутність	Особливості використання
Статистичні методи	Кількісне визначення ймовірності настання ризикової ситуації при проведенні експортного контролю, кількісна оцінка ймовірних збитків	Не завжди є достатня кількість статичних даних для застосування цих методів при виявленні ризикових ситуацій в процесі здійснення експортного контролю.
Розрахунково-аналітичні методи	Кількісне визначення ймовірності настання ризикової ситуації на оцінці змін чинників, які впливають на ситуацію здійснення експортного контролю	Трудомісткі у використанні, передбачають розгляд всіх можливих змін чинників, які впливають на процедуру здійснення експортного контролю, потребують розробки окремих баз даних та здійснення постійного моніторингу ситуації
Методи прогнозування	Кількісне визначення ймовірності настання ризикової ситуації на основі застосування різних методів	Не завжди можна отримати достатню кількість даних для застосування різних методів прогнозування.
Метод експертної оцінки	Якісне визначення ймовірності настання ризикової ситуації на основі узагальнення інформації, яка отримана від експертів	Не завжди є можливість своєчасно отримати потрібну інформацію від експертів, як і знайти самих експертів, які б мали достатньо досвіду як із проведення процедур експортного контролю, так і з оцінки ризиків

використання методів оцінки ризиків при здійсненні процедури експортного контролю залежить від мети дослідження та наявності кількісних статистичних даних. Статистичні та розрахунково-аналітичні методи оцінки ризиків при реалізації експортного контролю в Україні є найбільш трудомісткими у використанні та потребують наявності певного масиву даних, але результати оцінки ризиків за цими методами є більш точними у кількісному вимірі.

Експертні методи доцільно застосовувати у випадках, коли є достатня кількість експертів. Методи прогнозування потребують достатньої кількості даних для їх обґрунтованого застосування.

Висновки. При визначенні доцільності розробки заходів щодо усунення або запобігання тим чи інших загрозам необхідно враховувати те, що при проведенні операцій експортного контролю може виникати ймовірність отримання економічних втрат як для окремої країни так і для суспільства в цілому.

Це пов'язано із специфікою міжнародної торгівлі «чутливими» товарами, яка повинна враховувати як економічні інтереси так і інтереси національної безпеки. Ці два показники покладені в основу прийняття рішень у системі державного експортного контролю. При здійсненні операцій експортного контролю показник національної безпеки включає в себе як суто національні інтереси, так і інтереси міжнародної безпеки. Враховуючи це потрібно зважати, що здійснення експортної операції «чутливих» товарів може збільшити показник економічної ефективності експорту окремої країни але погіршити рівень міжнародної безпеки. Таке відношення відображає сутність конфлікту економічних інтересів та інтересів забезпечення міжнародної безпеки. Саме тому під час здійснення заходів експортного контролю постійно вирішується задача усунення протиріч між метою економічного розвитку та цілями національної та міжнародної безпеки.

Література

1. Закон України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання» [Електронний ресурс]. — Доступний з: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/549-15>.
2. Неботов П. Г. Організаційно-економічний механізм експортного контролю: теоретико-методологічний аспект / П. Г. Неботов // Економічний вісник університету. — 2017. — Випуск 32/1. — С. 72–81.
3. Неботов П. Експортний контроль продукції подвійного використання: проблеми й механізми ефективної реалізації в Україні / П. Неботов // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». — 2016. — Вип. 17. — Ч. 3. — С. 33–36.
4. Бюджет України 2016. Статистичний збірник. — К.: Міністерство фінансів України. — 315 с.
5. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13 вересня 2017 року «Про пропозиції до проекту Закону України «Про Державний бюджет України на 2018 рік» по статтях, пов'язаних із забезпеченням національної безпеки і оборони України»: Указ Президента України № 278/2017. — [Електронний ресурс]. — Доступний з: zakon.rada.gov.ua
6. Про Державний бюджет України на 2018 рік: Закон України. — [Електронний ресурс]. — Доступний з: zakon.rada.gov.ua/go/2246-19.
7. Експортний контроль [Електронний ресурс]. — Доступний з: <http://www.ukr.vipreshebnik.ru/entsiklopediya/51-e/3409-eksportnij-kontrol.html>

Пересада Оксана Володимирівна

студентка, магістрант

ВП НУБіП України «Бережанський агротехнічний інститут»

Пересада Оксана Владимировна

студентка, магистрант

ОП НУБиП Украины «Бережанский агротехнический институт»

Peresada Oksana

Student, Master of the

SU of the NB and NR of Ukraine

«Berezhanskiy Agrotechnical Institute»

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ ВИТРАТ НА ВИРОБНИЦТВО ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА

ОСОБЕННОСТИ ОРГАНИЗАЦИИ УЧЕТА ЗАТРАТ НА ПРОИЗВОДСТВО ПРОДУКЦИИ РАСТЕНИЕВОДСТВА

FEATURES OF COST ACCOUNTING CROP PRODUCTION

Анотація. Досліджено особливості організації обліку витрат виробництва продукції рослинництва. Висвітлені актуальні питання щодо покращення якості продукції рослинництва та збільшення обсягів виробництва продукції. Наведено групування витрат на виробництво продукції рослинництва. Розглянуто ведення синтетичного та аналітичного обліку витрат продукції рослинництва.

Ключові слова: виробництво, витрати, організація, продукції рослинництва, сільськогосподарська продукція, собівартість.

Анотация. Исследование особенностей организации учета затрат производства продукции растениеводства. Рассмотрены актуальные вопросы по улучшению качества продукции растениеводства и увеличения объемов производства продукции.

Приведены группировки затрат на производство продукции растениеводства. Рассмотрены ведения синтетического и аналитического учета затрат продукции растениеводства.

Ключевые слова: производство, расходы, организация, продукции растениеводства, сельскохозяйственная продукция, себестоимость.

Summary. The peculiarities of the organization of accounting of production costs of crop production are investigated. The topical issues of improving the quality of crop production and increasing production volumes are highlighted. The grouping of expenses for the production of crop production is given. The synthetic and analytical accounting of plant production costs is considered.

Key words: production, costs, organization, crop production, agricultural products, prime cost.

Постановка проблеми. Облік витрат займає одне з центральних місць при визначенні фінансових результатів діяльності аграрних підприємств та є найважливішим розділом внутрішньогосподарського обліку. Це одна з найбільш трудомістких та відповідальних ділянок облікової роботи, що вимагає концентрації уваги безпосередньо на організації та плануванні виробництва. В сучасних умовах господарювання оперативна інформація про витрати на виробництво тих чи інших культур відіграє надзвичайно важливу роль.

Постановка проблеми. Рослинництво є важливою галуззю сільськогосподарського виробництва. Воно характеризується низкою особливостей. На дані особливості впливають фактори природи, а також соціальні фактори, які варто враховувати при веденні бухгалтерського обліку. Облік витрат на виробництво продукції рослинництва займає значне місце при визначенні фінансових результатів діяльності сільськогосподарських підприємств. Показники рівня доходів і витрат найбільше цікавить курівника підприємства у будь якій господарській сфері, проте його цікавить ще й рівень по кожному

підрозділу чи центру відповідальності, що дасть змогу проаналізувати ефективність роботи і методи її покращення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження питань організації обліку витрат на виробництво продукції рослинництва розглянуто в працях науковців, таких як: Огійчук М. Ф., Бутинець Ф. Ф., Письмаченко Л. М., Голов С. Ф., Малика, В. Я. Месель-Веселяка, П. Т. Саблука, О.М., Плаксієнко В. Я., Рябий Я. І., Чижевська Л. В. та ін.

Проаналізувавши літературні джерела для дослідження варто зробити висновок, що особливості організації обліку витрат на виробництво продукції рослинництва в аграрних підприємствах потребують подальшого вивчення.

Формулювання цілей статті. Метою організації обліку витрат на виробництво продукції рослинництва на аграрному підприємстві є її правильне визначення, що дозволить вести облік відповідно до законодавства. Визначення витрат в подальшому істотно впливає на ціну продукції.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на підвищений інтерес науковців до обраної теми дослідження витрат на виробництво продукції рослинництва як багатогранного та складного явища не втрачає актуальності. В останні роки активно досліджується вплив даного питання для прийняття багатьох управлінських та фінансових рішень. Через це виникає необхідність для висвітлення даної теми, що забезпечить конкретніше висвітлення та вивчення питання організації обліку витрат продукції рослинництва.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є визначення особливостей організації обліку витрат на виробництво продукції рослинництва для ефективної його організації в аграрних підприємствах.

Виклад основного матеріалу. Ефективна діяльність сільськогосподарського підприємства, а також прийняття адекватних бухгалтерських рішень є неможливими без своєчасної, достовірної інформації про витрати, які були понесені. Без правильного визначення розміру витрат які були понесені у господарській діяльності неможливо визначити фінансовий результат підприємства, а також отримання стабільного прибутку неможливе без ефективного управління витратами, отже, без обліку витрат.

Згідно Методичним рекомендаціям з планування, обліку і калькулювання собівартості продукції сільськогосподарських підприємств метою обліку витрат є документальне, своєчасне, повне і достовірне відображення фактичних витрат на виробництво продукції для забезпечення контролю за використанням матеріальних, трудових та фінансових ресурсів.

Головним призначення обліку витрат на виробництво продукції рослинництва є постійний контроль за витратами, а також правильним управлінням ними. Організація обліку витрат на аграрному господарстві повинна бути складена за такими показниками, як:

- показники обліку витрат та калькулювання собівартості продукції повинні бути погоджені з плановими і нормативними показниками;
- витрати повинні буди задокументовані у момент їх здійснення;
- до собівартості мають бути включені витрати, які відносяться до витрат даного періоду;
- витрати повинні бути розділені на групи за об'єктами обліку і статтями витрат.

Витрати на виробництво продукції рослинництва групуються за статтями, які сільськогосподарське підприємство визначає самостійно і затверджує наказом про облікову політику (рис. 1).

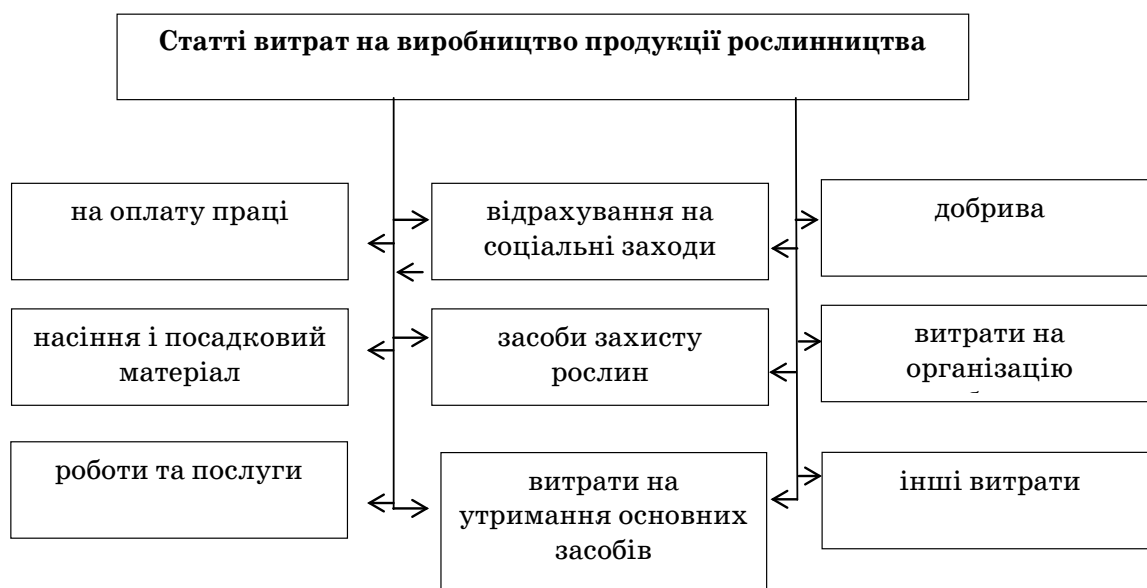

Рис. 1. Статті витрат на виробництво продукції рослинництва
Джерело: [3] розроблено автором

Для контролю й аналізу здійснюваних витрат на виробництво продукції рослинництва застосовують групування їх за статтями калькуляції, за якими обчислюють собівартість продукції. Калькуляція — це система виміру витрат на виробництво продукції рослинництва, а також спосіб визначення економічної вигідності виробництва.

Групування за центрами відповідальності — бригадами; видами культур; центрами виникнення витрат — полями; причинами та ініціаторами змін. Кожне сільськогосподарське підприємство самостійно готує робочі класифікатори причин змін та відхилень норм. Слід відмітити, що одна зведена відомість відхилень за тиждень надає більше інформації про недоліки в роботі аграрного підприємства, ніж акт ревізії. Аналітичний облік відхилень від норм здійснюється за центрами виникнення витрат, видами культур, центрами відповідальності та причинами, що спричинили ці відхилення [3, с. 34].

Групування витрат за статтями калькуляції показує цільове призначення самих витрат та їхній зв'язок з технічним процесом. Дане групування використовують для обчислення витрат за видами виготовлюваної господарської продукції та місцем виникнення витрат (по цехах, дільницях тощо) і залежить від великої кількості певних показників: методу планування витрат, технологічного процесу та виготовлюваної продукції. Калькуляцію витрат використовують для встановлення цін на окремі виробу. Калькуляційними одиницями при обчисленні

собівартості є здебільшого натуральні вимірники: штуки, кілограми, тонни, метри тощо.

Синтетичний облік витрат на виробництво продукції рослинництва на аграрному підприємстві ведеться на рахунку 23 «Виробництво», до якого відкривають субрахунок 231 «Рослинництво». Субрахунок 231 активний на початок року, активно-пасивний протягом року. За дебетом рахунка 23 відображають прямі матеріальні, трудові та інші прямі витрати, а також виробничі витрати (загально-виробничі витрати) а також втрати від браку сільськогосподарської продукції (робіт, послуг), за кредитом — фактичні суми виробничої собівартості завершеної виробництвом продукції, виконаних робіт та послуг [6, с. 18]. Аналітичний облік витрат на виробництво продукції рослинництва згідно рахунку 23 здійснюють за встановленими об'єктами обліку витрат, зокрема видами виробництв, за статтями витрат і видами або групами продукції рослинництва, що виробляється на підприємстві. На великих виробництвах аналітичний облік витрат можуть здійснювати за підрозділами підприємства й центрами витрат і відповідальності [1, с. 63].

Облік витрат на виробництво продукції рослинництва ведуть відповідно до П(С)БО 16 «Витрати», П(С)БО 9 «Запаси» та П(С)БО 30 «Біологічні активи». Під час ведення бухгалтерського обліку на сільськогосподарському підприємстві використовують інтегровану систему рахунків обліку, оскільки саме її покладено в основу побудови Плану рахунків та фінансової звітності. Відповідно прямі витрати

Таблиця 1

Бухгалтерські проводки з обліку витрат на виробництво продукції рослинництва

№ п/п	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
		Д-т	К-т
1	Нараховано заробітну плату робітникам, зайнятим вирощуванням продукції рослинництва	231	661
	Враховано відрахування на соціальні заходи:	231	651
	– збір у Пенсійний фонд		
	– збір у Фонд соціального страхування на випадок непрацевдатності	231	652
	– збір у Фонд соціального страхування на випадок безробіття	231	653
	– збір у Фонд соціального страхування на випадок профзахворювань	231	652
2	Придбання насіння від постачальників:	631	331
	– проведена оплата насіння сторонньої організації		
	– нараховано податковий кредит з ПДВ	641	644
	– отримано й оприбутковано насіння для посадки	208	631
	– врахований податковий кредит з ПДВ	644	631
4	Списано насіння, витрачене для посіву	231	208
5	Списано добрива, використані для поліпшення родючості земель	231	208
6	Нараховано знос (амортизацію) основних засобів, використовуваних безпосередньо при підготовці площ	231	113
7	Списується рівними частинами під час сівозміни заробітна плата працівників, зайнятих вапнуванням земель	231	39

Джерело: [3] розроблено автором

обліковують на рахунку 23 «Виробництво», непрямі рахунку 91 «Загальногосподарські витрати», які періодично списують на рахунок «Виробництво» і розподіляють за об'єктами обліку витрат [3, с. 34]. Основні бухгалтерські проводки наведені у (табл. 1.)

Відповідно до П(С)БО 16 «Витрати» в собівартість продукції не входять загальногосподарські витрати, тобто адміністративні, списуються адміністративні витрати на фінансові результати.

Для відображення витрат План рахунків передбачає рахунки двох класів: 8 «Витрати за елементами» і 9 «Витрати діяльності».

Рахунки даних класів призначені для узагальненої інформації про витрати сільськогосподарського підприємства протягом певного звітного періоду.

Облік витрат на виробництво продукції рослинництва виявляється визначальним у бухгалтерському обліку, адже він не має обмеження лише самим обліком витрат у вартісних показниках, які регламентуються згідно нормативних документів, його суть набагато ширша виходячи з економічної сутності витрат та вимог щодо управління господарським процесом.

Висновки і пропозиції. Таким чином організація обліку витрат на виробництво продукції рослинництва, закріплена в Положенні про облікову політику

сільськогосподарського підприємства і є підставою для оформлення витрат та виходу продукції рослинництва. На неї впливають багато факторів, а саме характер виробничої діяльності, розміри господарства, наявність технічної бази. Важливим є визначення правильного методу обліку витрат продукції, яке в першу чергу залежить від дирекції і головного бухгалтера.

Головною метою обліку витрат на виробництво продукції є контроль за раціональністю витрачання ресурсів та оцінки ефективності її виробництва. Для ефективного ведення обліку витрат на виробництво продукції першочергова роль належить первинному обліку їх відображенню. Використання якого дасть змогу виявити недоліки в первинних документах і на підставі цього було удосконалено окремі типові та специфічні форми цих документів.

Розглянувши облік витрат на виробництво продукції рослинництва, зазначу, що він складається з двох взаємопов'язаних етапів: перший етап — облік витрат, що включає організацію аналітичного обліку витрат і розподілу витрат на виробництво продукції між об'єктами обліку; другий етап — калькулювання собівартості, що включає операції з визначення собівартості виробів та одиниць продукції.

Література

1. Інструкція про застосування плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій, затверджена наказом Мінфіну України № 291 від 30 лист. 1999 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. — Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
2. Методичні рекомендації з планування обліку і калькулювання собівартості продукції (робіт, послуг) сільськогосподарських підприємств, затверджені наказом МАПУ № 132 від 18 трав. 2001 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. — Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
3. Огійчук М. Ф. Фінансовий та управлінський облік на сільськогосподарських підприємствах: [підручник] / за ред. проф. М. Ф. Огійчука; 5-те вид., перероб. і допов. — К.: Алерта, 2009. — 1056 с.
4. Плаксієнко В. Я. Бухгалтерський облік у сільському господарстві України: [підручник] / Плаксієнко В. Я., Пісьмаченко Л. М., Рябий Я. І.; за заг. ред. Плаксієнко В. Я. — Київ: Центр навчальної літератури, 2008. — 946 с.
5. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати», Наказ Міністерства фінансів України № 318 від 31 груд. 1999 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=z0027-00>.
6. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 30 «Біологічні активи», Наказ Міністерства фінансів України № 790 від 18 лист. 2005 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon.nau.ua/doc/?doc_id=243748.

УДК 338.48:379.85:659.072

Погасій Сергій Олександрович

кандидат технічних наук, доцент,

доцент кафедри туризму і готельного господарства

Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова

Погасий Сергей Александрович

кандидат технических наук, доцент,

доцент кафедры туризма и гостиничного хозяйства

Харьковский национальный университет городского хозяйства имени А. Н. Бекетова

Pohasii Serhii

Candidate of Technical Sciences, Associate Professor,

Associate Professor of Department of Tourism and Hotel Economy

O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv

Шабала Ірина Анатоліївна

магістрант кафедри туризму і готельного господарства

Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова

Шабала Ирина Анатольевна

магистрант кафедры туризма и гостиничного хозяйства

Харьковского национального университета городского хозяйства имени А. Н. Бекетов

Shabala Iryna

Master of the

Department of Tourism and Hotel Economy of the

O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv

ПРО РОЛЬ ТРАНСПОРТУ У РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

О РОЛИ ТРАНСПОРТА В РАЗВИТИИ ТУРИЗМА В УКРАИНЕ

ABOUT THE ROLE OF TRANSPORT IN THE DEVELOPMENT OF TOURISM IN UKRAINE

Анотація. В статті розглянута стисла характеристика таких галузей економіки країни, як туризм і транспорт, спільності і відмінності продукції транспорту і туристського продукту, виявлено характер взаємозв'язку між туризмом і транспортом, визначено тенденції у розвитку перевезень туристів у світі та в Україні, наведено стислу характеристику транспортної системи України та окремих видів транспорту, що здійснюють перевезення туристів, сформульовані основні напрямки і завдання розвитку окремих видів транспорту з урахуванням інтересів туристської галузі, наведено пропозицію організаційного характеру, метою якої є поєднання інтересів транспорту і туризму. Реалізація розглянутих завдань дозволить значно покращити роботу транспортних підприємств, задовольнити потреби туристської галузі в пасажирських перевезеннях, а населення країни в туристських подорожах.

Ключові слова: туризм, транспорт, транспортна послуга, туристський продукт, види транспорту, перевезення туристів, пасажирські перевезення, напрямки і завдання розвитку транспорту.

Аннотация. В статье рассмотрена краткая характеристика таких отраслей экономики страны, как туризм и транспорт, сходства и различия в продукции транспорта и туристского продукта, выявлен характер взаимосвязи между туризмом и транспортом, определены тенденции в развитии перевозок туристов в мире и в Украине, приведена краткая характеристика транспортной системы Украины и отдельных видов транспорта, осуществляющих перевозки туристов, сформулированы основные направления и задачи развития отдельных видов транспорта с учетом туристской отрасли, приведено предложение организационного характера, целью которого является сочетание интересов транспорта и туризма. Реализация рассмотренных задач позволит значительно улучшить работу транспортных предприятий, удовлетворит потребности туристской отрасли в пассажирских перевозках, а население страны в туристских путешествиях.

Ключевые слова: туризм, транспорт, транспортная услуга, туристский продукт, виды транспорта, перевозки туристов, пассажирские перевозки, направления и задачи развития транспорта.

Summary. The article briefly describes the characteristics of such sectors of the country's economy as tourism and transport, similarities and differences in the products of transport and tourism products, reveals the nature of the relationship between tourism and transport, identifies trends in the development of tourist transport in the world and in Ukraine, provides a brief description of the transport system Ukraine and certain types of transport that carry tourists, formulated the main directions and tasks of developing certain types of transport, taking into account the tourism industry, an organizational proposal has been put forward, the purpose of which is to combine the interests of transport and tourism. The implementation of the tasks considered will significantly improve the work of transport enterprises, meet the needs of the tourist industry in passenger transportation, and the country's population in tourist travel.

Key words: tourism, transport, transport service, tourist product, modes of transport, transportation of tourists, passenger transportation, directions and tasks of transport development.

Постановка проблеми. Сучасний період характеризується стрімким розвитком туризму у світі. Результати багатьох досліджень вказують на те, що в структурі вартості туристських продуктів значна частка належить такій складовій, як транспортна послуга. За даними багатьох публікацій ця частка може сягати 60% і більше. Роль транспорту в розвитку туризму є безумовною, про що свідчать результати досліджень українських і закордонних вчених. Разом з тим, практично відсутня інформація про характер цього взаємозв'язку, про спільність і відмінність продукції туризму і транспорту, про основні напрямки і завдання розвитку транспортної системи України, які необхідно реалізовувати для задоволення потреб туристської галузі у перевезеннях туристів і транспортних подорожах.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання транспортного обслуговування і перевезення туристів, організації транспортних подорожей розглядали у своїх роботах такі фахівці як: Аріон О. В., Антоненко І., Бабарицька В. К., Герасименко В. Г., Замкова А. В., Кифяк В. Ф., Любіцева О. О., Мальська М. П., Мельник І., Фастовець О. Б., Біржаков М. Б., Бутко І. І., Гуляев В. Г., Ільїна О. М., Дурович А. П., Котельникова В. С., Кусков А. С., Остова О. Я., Одінцова Т. Н., Сенін В. С., Чудновський В. Ф. та інші. В публікаціях вказаних авторів висвітлено багато важливих аспектів роботи транспорту, пов'язаних з організацією і здійсненням перевезення туристів. Разом з тим, мало уваги приділялось питанням взаємодії підприємств туризму з транспортними підприємствами і майже зовсім не розглядалися особливості транспортної системи України, її взаємозв'язок з туризмом, основні напрямки і завдання розвитку транспорту України в інтересах туризму.

Формулювання цілей статті. Цілями статті є виявлення особливостей транспорту і туризму, з'ясування характеру взаємозв'язку між транспортом і туризмом як самостійними галузями економіки, розгляд тенденцій розвитку туризму і транспорту, визначення основних напрямків і завдань розвитку

різних видів транспорту України обумовлені потребами туристів в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Транспорт є однією з найважливіших галузей економіки будь-якої держави. Розвиток транспортної системи країни сприяє поглибленню спеціалізації і кооперації виробництва, створює умови для раціонального розміщення продуктивних сил по території країни з урахуванням найбільш оптимального наближення підприємств різних галузей економіки до джерел сировини і районів споживання продукції, забезпечує нормальне функціонування економіки, підвищує її ефективність.

Наслідком науково-технічного прогресу стало наростання процесів глобалізації в світовій економіці, що обумовило зміну якісного рівня продуктивних сил, урбанізацію, необхідність раціонального ставлення до навколишнього середовища, збільшення вільного часу, загальне зростання культурного рівня населення та ін. Необхідність інтеграції економічних систем різних країн викликало бурхливий розвиток міжнародних шляхів сполучення і появу нових транспортних засобів для пересування вантажів і пасажирів, що забезпечує розвиток міжнародних економічних відносин, сприяє здійсненню взаємовигідного обміну між різними країнами

При визначенні ролі транспорту у розвитку економічної системи країни перш за все звертають увагу на перевезення вантажів. Однак не менше, а може і більше значення для розвитку будь-якої держави мають пасажирські перевезення, які дозволяють не тільки переміщати робочу силу від місця постійного мешкання до місця роботи і назад, а й вирішувати безліч соціальних проблем, пов'язаних з культурним та діловим обміном, відпочинком, освітою, медичним обслуговуванням, тощо.

Таким чином, рівень розвитку транспортної системи держави можна вважати один із найважливіших ознак її технологічного розвитку й цивілізованості.

Туризм як соціально-економічне явище в багатьох країнах світу має довготривалу стійку та динамічну тенденцію до розвитку.

У сучасних умовах туризм перетворився у самостійний вид економічної діяльності, що обумовлено

розвитком науково-технічного прогресу, процесами глобалізації, розвитком транспорту і телекомунікацій, широким впровадженням інформаційних технологій в усі сфери життя людини, розвитком міжнародної діяльності, спрощенням туристських формальностей, зростанням кількості ділових контактів, виникненням у людей інтересу до подорожей через зростання матеріального добробуту населення, його культурного і духовного розвитку, створенням якісних і конкурентоспроможних туристських продуктів, державною підтримкою в більшості країн заходів, спрямованих на відновлення та збереження туристсько-рекреаційних ресурсів, розвитком інфраструктури, необхідної для туристів та ін.

Транспорт і туризм є самостійними галузями економіки. Теоретично кожна з них може існувати і розвиватися самостійно. Однак, взаємозв'язок цих галузей є очевидним і складно уявити собі людину, яка б доводила протилежне. Сферою спільних інтересів цих галузей є перш за все пасажирські перевезення. І транспорт, і туризм, як самостійні галузі економіки, мають певні спільні ознаки. Результатом роботи транспорту в сфері пасажирських перевезень є транспортна послуга з переміщення пасажирів. Результатом роботи підприємств, які працюють в сфері туризму, є туристський продукт, який об'єднує декілька послуг. Для транспортних послуг в сфері пасажирських перевезень і туристських послуг характерна не матеріальна форма, збіг у часі та просторі процесів виробництва і споживання, неможливість зберігання, сезонність та ін., що властиво будь-яким послугам.

На взаємозв'язок транспорту і туризму вказує аналіз основних понять в галузі туризму. Так в Законі України «Про туризм» визначені такі основні поняття як туризм і туристський продукт.

Туризм — тимчасовий виїзд особи з місця проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових чи інших цілях без здійснення оплачуваної діяльності в місці, куди особа від'їжджає [1].

Туристичний продукт — попередньо розроблений комплекс туристичних послуг, який поєднує не менше ніж дві такі послуги, що реалізується або пропонується для реалізації за визначеною ціною, до складу якого входять послуги перевезення, послуги розміщення та інші туристичні послуги, не пов'язані з перевезенням і розміщенням (послуги з організації відвідувань об'єктів культури, відпочинку та розваг, реалізації сувенірної продукції тощо) [1].

Аналіз наведених визначень свідчить, що транспортна послуга є невід'ємною складовою туризму і туристського продукту. Таким чином взаємозв'язок транспорту і туризму закріплено на законодавчому рівні.

Разом з тим певні цілі і завдання транспорту і туризму мають суттєві відмінності. Так головним завданням пасажирського транспорту є задоволення населення в перевезеннях, а головним завданням

туризму — надання населенню якісних туристських продуктів та окремих туристських послуг. Для пасажирського транспорту при організації перевезень найбільш важливим є забезпечення безпеки руху транспортних засобів, швидкості та комфортності перевезень, дотримання графіку руху транспортних засобів, оптимізація витрат на перевезення. В більшості випадків для пасажирського транспорту не важливо чи є пасажир туристом. Для туризму при використанні пасажирського транспорту найбільш важливим є досягнення мети подорожі, забезпечення безпеки та комфортності пересування туристу. Вирішення цих завдань іноді суперечить завданням транспорту. Так, реалізація мети подорожі не завжди дозволяє раціонально здійснити перевезення з точки зору транспорту (перевезення найкоротшим маршрутом, мінімізація витрат на перевезення, забезпечення графіку руху, тощо).

Разом з тим, слід зазначити, що в сучасних умовах туризм не може обійтись без послуг пасажирського транспорту, а транспорт зацікавлений в туризмі, оскільки туризм надає транспорту значні обсяги перевезень, що забезпечує транспорт роботою. Крім того, аналіз історії розвитку транспорту і туризму свідчить про те, що розширення можливостей транспорту в перевезеннях пасажирів сприяло розвитку туризму, а, в свою чергу, збільшення кількості подорожуючих і зростання вимог туристів до транспортних послуг стимулювало модернізацію транспортних засобів і розвиток транспортних систем для забезпечення перевезень як в середині країн, так і міжнародному сполученні. Таким чином, транспорт та туризм знаходяться в діалектичному взаємозв'язку. Їх розвиток взаємообумовлений. Без транспорту нема туризму, якщо не говорити про піші екскурсії і походи, обмежених як числом туристів, так і відстанню. Туризм повністю залежить від транспорту, його безпеки, швидкості і зручностей, що надаються туристу під час його пересування.

В сучасних умовах транспортна система будь-якої розвинутої країни складається з промислового, магістрального та міського транспорту. В останній час в найбільш розвинутих країнах світу набуває розвитку аерокосмічний транспорт, який планується застосовувати для здійснення подорожей туристів до космічного простору навколо планети Земля.

До промислового транспорту належить транспорт, що застосовується в межах підприємств. Цей транспорт майже ніяк не пов'язаний з пересуванням туристів.

До магістрального транспорту відносяться автомобільний, авіаційний, залізничний, морський, річковий, трубопровідний, електронний види транспорту. З перелічених видів транспорту для пересування туристів інтерес представляють усі види транспорту крім трубопровідного і електронного. Трубопровідний транспорт призначений виключно для переміщення продукції певних галузей економіки по

трубопроводах. Електронний транспорт включає лінії електропередач, інші споруди і облаштування, необхідне для постачання електроенергії та лінії зв'язку, що використовуються для обміну інформацією, в тому числі в мережі Інтернет. Можна вважати, що електронний транспорт має опосередкований зв'язок з пересуванням туристів, оскільки забезпечує передачу інформації, необхідної для організації і здійснення подорожей.

Міський транспорт забезпечує перевезення пасажирів в межах міст, має досить розгалужену структуру, яка включає багато різноманітних видів міського транспорту і використовується однаково успішно, як місцевим населенням, так і туристами.

Більш згруповану класифікацію транспорту застосовує Всесвітня туристська організація UNWTO. Згідно цієї класифікації виділяють такі види транспорту як повітряний, водний та сухопутний.

Аналіз звітності UNWTO [8] за період з 2004 по 2016 роки показав, що частка перевезень залізничним транспортом в загальному обсязі перевезень туристів усіма видами транспорту зменшилася з 4% до 2%, частка перевезень водним транспортом — зменшилася з 7% до 4%, частка перевезень автомобільним транспортом — зменшилася з 45% до 39%, частка перевезень повітряним транспортом — зросла з 44% до 55%, що свідчить про стійку світову тенденцію зростання ролі повітряного транспорту в туристських перевезеннях.

Україна має досить розгалужену транспортну систему, в якій представлені всі види транспорту. Географічне розташування України, історичні особливості її розвитку створило передумови для розбудови однієї з густих та потужних транспортних мереж в Європі та світі.

Геостратегічне положення між країнами Європи, Азії та Близького Сходу дозволяє їй бути вигідним транзитним мостом для перевезень товарів та пасажирів. Але щоб скористатися цим ресурсом потрібно мати добре розвинений транспортний комплекс, високий рівень розвитку транспортних мереж, високу якість транспортних послуг, регулярність перевезень, швидкість, збереження товарів та провадити відповідну державну політику. В Україні розвинуті всі види сучасного транспорту: залізничний, автомобільний, морський, повітряний, річковий та ін.

Що стосується розподілу перевезень туристів між різними видами транспорту, то в Україні відсутні статистичні дані, які дозволяють зробити такий аналіз. Аналіз показників перевезення усіх пасажирів [7] показав, що найбільша частка перевезень здійснюється автомобільним транспортом. На другому місці стоїть залізничний транспорт. Зовсім малі обсяги перевезень здійснюються повітряним та водним видами транспорту.

Інтеграція роботи підприємств туризму і підприємств різних видів транспорту дозволить зробити туризм в Україні більш привабливим, що в свою

чергу збільшить обсяги пасажирських перевезень на транспорті. Розглянемо стисло основні напрями роботи на кожному виді транспорту України, які необхідно виконати для задоволення потреб туризму.

На автомобільному транспорті пріоритети розвитку галузі мають враховувати особливості автомобільного транспорту як швидкого, зручного, мобільного, соціально значущого виду транспорту для сфери туризму. До основних напрямків щодо удосконалення роботи автомобільного транспорту України слід віднести: розвиток мережі автомобільних доріг, значне покращення якості дорожнього покриття; забезпечення рівних умов конкуренції на ринку автотранспортних послуг; підвищення якості та ефективності перевезень; покращення їх технологічності; застосування методів транспортної логістики; зниження транспортної складової в собівартості туристського продукту; модернізація та оновлення рухомого складу, перш за все, придатного для туристських перевезень та екскурсійного обслуговування; підвищення безпеки руху на автодорогах; зниження рівня техногенного навантаження автомобільного транспорту на довкілля; розробка разом з туристськими підприємствами і впровадження автобусних туристських маршрутів.

Залізничний транспорт в Україні отримав значний розвиток, що обумовлено її географічним розташуванням та історичними особливостями і займає одне з провідних місць у задоволенні потреб економіки та населення України в перевезеннях, є важливим фактором забезпечення соціально-економічного зростання. До основних напрямків щодо удосконалення роботи залізничного транспорту України слід віднести: удосконалення системи управління залізничним транспортом України, відокремлення діяльності підприємств, робота яких безпосередньо не пов'язана з перевезенням вантажів і пасажирів від перевізного процесу; ліквідація перехресного фінансування пасажирських перевезень за рахунок вантажних; подальший розвиток залізничної інфраструктури; розвиток транспортної інфраструктури на міжнародних транспортних коридорах; електрифікації залізниць; покращення стану колійного господарства; впровадження рухомого складу нового покоління та модернізація існуючого; підвищення швидкості та безпеки руху пасажирських поїздів; створення умов для перевезення пасажирів з обмеженими фізичними можливостями; нарощування технічних можливостей для скорочення часу переходу рухомим складом з української колії на європейську і назад при перетині західного кордону України; зниження собівартості перевезень; покращення якості обслуговування пасажирів на вокзалах, станціях та в поїздах під час перевезення; розробка разом з туристськими підприємствами маршрутів для впровадження туристських подорожей спеціалізованими туристськими поїздами, розробка і впровадження рухомого складу для таких туристських поїздів.

Авіаційний транспорт в Україні має незначні обсяги перевезень порівняно з автомобільним та залізничним, однак його значення для України в майбутньому надзвичайно важливе, що обумовлено здатністю цього виду транспорту здійснювати швидкі та комфортні перевезення на великі відстані в будь-яку країну світу. До основних напрямків щодо удосконалення роботи авіаційного транспорту України слід віднести: приведення інфраструктури авіаційного транспорту у відповідність із міжнародними вимогами; будівництво, реконструкція, ремонт та модернізація аеродромів та аеропортів; інтеграція з Європейською авіаційною транспортною системою; забезпечення безпеки польотів; забезпечення потреб вітчизняних і закордонних авіакомпаній у якісному обслуговуванні повітряного руху в повітряному просторі України; оновлення парку повітряних суден, модернізація існуючих; підвищення якості обслуговування пасажирів в аеропортах та на борту повітряних суден; впровадження заходів, спрямованих на зниження вартості авіаперевезень; створення умов для залучення на транспортний ринок України Low-Cost авіакомпаній, розширення конкурентного середовища в сфері авіаперевезень; збільшення перевезень чартерними рейсами для задоволення потреб туризму в авіаперевезеннях..

Морський транспорт в Україні має не значні обсяги пасажирських перевезень, однак він відіграє ключову роль під час здійснення зовнішньоторговельної діяльності. Від ефективності роботи морських портів залежить якість і обсяг експорту транспортних послуг, рівень конкурентоспроможності національних товарів на світовому ринку. Даний вид транспорту представляє надзвичайно великий інтерес для туризму, оскільки дозволяє здійснювати такі види подорожей як морські круїзи. До основних напрямків удосконалення роботи морського транспорту України слід віднести: здійснення технічної та технологічної модернізації морського транспорту; реформування системи управління морським транспортом, залучення приватного капіталу для розвитку портів комплексів; підвищення безпеки мореплавства та забезпечення екологічної безпеки; розробку разом із туроператорами маршрутів для морських круїзів та створення умов для їх впровадження до реалізації.

Річковий транспорт з усіх видів транспорту є найбільш економічним та екологічно чистим видом транспорту. Невисока швидкість перевезень та обмеженість шляхів сполучення стримують розвиток цього виду транспорту. Однак, для туризму він представляє виключний інтерес, оскільки дозволяє здійснювати такий вид туристських подорожей як річкові круїзи. До основних напрямків щодо удосконалення роботи річкового транспорту України відноситься: створення умов для пріоритетного розвитку внутрішнього водного транспорту, враховуючи переваги енергоефективності та екологічності порівняно з іншими видами транспорту; оновлення

та модернізація парку річкових суден; розробка разом з туроператорами туристських маршрутів для річкових круїзів та створення умов для їх реалізації.

Україна має усі необхідні умови для формування сучасної системи транспортних комунікацій, яка відповідала б європейським стандартам. Розв'язання вказаних завдань потребує значних капіталовкладень, але такі інвестиції будуть мати великий рівень прибутковості та відносно малий ступінь ризику через природний характер переваг України, яка поєднує транспортні системи Європи та Азії. Надзвичайно доцільним та актуальним для України є розвиток такого напрямку в туризмі як транспортні тури (туристські поїзди на залізничному транспорті, морські та річкові круїзи). Для найбільш повної реалізації переваг взаємодії транспортних і туристських підприємств доцільно розглянути пропозицію щодо створення туристського оператора в структурі Міністерства інфраструктури України. Діяльність такого туроператора дозволить збільшити з одного боку кількість туристів, а з іншого боку кількість пасажирів на транспорті. Впровадження розглянутих пропозицій дозволить покращити економічні показники туристської діяльності і роботи транспорту, а також збільшити надходження до державного бюджету країни.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Транспорт і туризм мають значний вплив на економіку країни. З усіх галузей економіки країни транспорт має найбільш сильний взаємозв'язок з туризмом. В сучасних умовах розвиток туризму і транспорту слід розглядати як взаємообумовлені процеси. Транспортна система України має значні потенційні можливості для задоволення потреб туристів у перевезеннях. Однак, деякі з цих можливостей або зовсім не затребувані, або не використовуються в достатньому обсязі. Для покращення транспортного обслуговування туристів транспортна система України потребує оновлення та модернізації рухомого складу та транспортних мереж підвищення якості обслуговування пасажирів, оптимізації тарифів на перевезення, удосконалення управління транспортними підприємствами на усіх видах транспорту. В Україні недостатньо уваги приділяється можливостям здійснення транспортних турів різними видами транспорту. Подальший розвиток транспорту і туризму в Україні з урахуванням взаємних інтересів передбачає поглиблену розробку пропозицій за кожним напрямком удосконалення роботи транспорту, розглянутому в статті. Розробка питань взаємообумовленого розвитку туризму і транспорту в Україні потребує залучення фахівців як сфери туризму так і транспортної сфери, об'єднання їх зусиль, що дозволить підняти результати роботи обох галузей на якісно новий рівень, сприяти інтеграційним процесам як між туризмом і транспортом в Україні так і вказаних галузей з економіками країн Європи та світу.

Література

1. Закон України «Про туризм» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/324/95-вр>
2. Закон України «Про транспорт» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/232/94-вр>
3. Закон України «Про залізничний транспорт» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/273/96-вр>
4. Закон України «Про автомобільний транспорт» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2344-14>
5. Повітряний кодекс України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3167-12>
6. Кодекс торговельного мореплавства України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/176/95-вр>
7. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
8. Отчеты Всемирной туристской организации UNWTO. Tourism Highlights. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://tourlib.net/wto.htm>
9. Герасименко В. Г., Замкова А. В. Організація транспортних подорожей і перевезень туристів. / В. Г. Герасименко, А. В. Замкова. Навчальний посібник — Харків: Бурун Книга, 2011. — 112 с.
10. Котельникова В. Е. Управление развитием услуг транспортной инфраструктуры туризма: дис. ... канд. экон. наук: 08.00.05. — Экономика и управление народным хозяйством (экономика, организация и управление предприятиями, отраслями, комплексами — транспорт, сфера услуг) / Котельникова Валерия Евгеньевна: М.: Государственный университет управления. — М., 2014. — 184 с.

References

1. Zakon Ukrainy «Pro turizm» [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/324/95-вр>
2. Zakon Ukrainy «Pro transport» [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/232/94-вр>
3. Zakon Ukrainy «Pro zaliznychnyi transport» [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/273/96-вр>
4. Zakon Ukrainy «Pro avtomobilnyi transport» [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2344-14>
5. Povitrianyi kodeks Ukrainy [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3167-12>
6. Kodeks torhovelnoho moreplavstva Ukrainy [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/176/95-вр>
7. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
8. Otchety Vsemirnoy turistskoy organizatsii UNWTO. Tourism Highlights. [Elektronnyy resurs]. — Rezhym dostupa: <http://tourlib.net/wto.htm>
9. Herasymenko V. H., Zamkova A. V. Orhanizatsiia transportnykh podorozhei i perevezen turystiv. / V. H. Herasymenko, A. V. Zamkova. Navchalnyi posibnyk — Kharkiv: Burun Knyha, 2011. — 112 s.
10. Kotelnikova V. E. Upravleniye razvitiyem uslug transportnoy infrastruktury turizma: dis. ... kand. ekon. nauk: 08.00.05. — Ekonomika i upravleniye narodnym khozyaystvom (ekonomika. organizatsiya i upravleniye predpriyatiyami, otraslyami, kompleksami — transport, sfera uslug) / Kotelnikova Valeriya Evgenyevna: M.: Gosudarstvennyy universitete upravleniya. — M., 2014. — 184 s.

Приходько Ирина Валеріївна

кандидат економічних наук,

доцент кафедри міжнародних економічних відносин

Львівський національний університет імені Івана Франка

Приходько Ирина Валерьевна

кандидат економічних наук,

доцент кафедры международных экономических отношений

Львовский национальный университет имени Ивана Франко

Prykhodko Iryna

PhD, Associate Professor of the

Department of International Economic Relations

Ivan Franko National University of Lviv

ПІДХОДИ ДО ТРАКТУВАННЯ СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ «ЕКО-ІННОВАЦІЇ»

ПОДХОДЫ К ТРАКТОВКЕ СУЩНОСТИ ПОНЯТИЯ «ЭКО-ИННОВАЦИИ»

APPROACHES TO THE DEFINITION OF THE «ECO-INNOVATION» CONCEPT

Анотація. В статті досліджено сутність та теоретичні підходи до трактування поняття екологічних інновацій. Узагальнено різні підходи до класифікації цього поняття. Запропоновано авторське трактування поняття «еко-інновації». Виокремлено ознаки, особливості та види екологічних інновацій.

Ключові слова: еко-інновації, сталий розвиток, класифікація інновацій, життєвий цикл інновацій.

Аннотация. В статье исследована сущность и теоретические подходы к трактовке понятия экологических инноваций. Обобщенно различные подходы к классификации этого понятия. Предложено авторское определение понятия «эко-инновации». Выделены признаки, особенности и виды экологических инноваций.

Ключевые слова: эко-инновации, устойчивое развитие, классификация инноваций, жизненный цикл инноваций.

Summary. The essence and the theoretical approaches to the definition of the eco-innovations concept are investigated in the article. Different approaches to the classification of this concept are generalized. The interpretation of the concept of «eco-innovation» is proposed. Features, peculiarities and types of ecological innovations are singled out.

Key words: eco-innovation, sustainable development, classification of innovations, life cycle of innovations.

Постановка проблеми. Сучасна світова екологічна криза, що зумовлена антропогенним навантаженням на довкілля, спричиняє необхідність швидкого інноваційного розвитку економіки та впровадження екологічних інновацій в усі сфери людського життя. Застосування результатів інноваційної діяльності є одним з ключових чинників підвищення конкурентоспроможності національної економіки, збільшення обсягів валового внутрішнього продукту та стимулювання економічного зростання будь-якої країни.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У науковій літературі питанню екологічних інновацій

присвячено чимало праць. Значний внесок у дослідження питань екологізації інноваційної діяльності зробили такі науковці, як: Н. М. Андреева, Г. О. Андрощук, С. А. Бондаренко, О. О. Веклич, Л. Д. Загвойська, Т. О. Карпіщенко, Л. Г. Мельник, Л. А. Мусіна, О. В. Прокопенко, О. Я. Савчук, С. К. Харічков, Н. І. Хумарова, .

Серед зарубіжних дослідників у сфері еко-інновацій можна виділити таких, як П. Джеймс, М. Мідзінські, Р. Кемп, А. Рейд, К. Ренінгз, К. Фаслер, Т. Фоксон, Т. Цвік та ін.

Незважаючи на те, що дослідженням сутності екологічних інновацій займалося багато вітчизняних

і зарубіжних науковців, однак єдиної та однозначної думки щодо трактування поняття еко-інновацій напрацьовано не було, тому необхідне подальше його вивчення та вдосконалення.

Мета статті полягає у визначенні основних підходів до трактування сутності еко-інновацій та виокремленні основних класифікаційних ознак та особливостей цього поняття.

Викладення основного матеріалу дослідження. У світовій економічній літературі виокремлюють три підходи до трактування «еко-інновацій» як економічної категорії:

- процесний — як процес перетворення потенціалу науково-технічного процесу в реальні вигоди споживача і доходи інноватора, комплекс відповідних заходів;
- системний — як кінцевий результат процесу впровадження екологічних новацій і з метою зміни об’єкта управління й отримання економічного, соціального, екологічного, науково-технічного або іншого виду ефекту;
- синергетичний — як нове науково-організаційне поєднання виробничих факторів, мотивоване підприємницьким духом [6].

В економічній енциклопедії дефініція економічної категорії інновації подається таким чином: «Інновація — новий підхід до конструювання, виробництва і збуту товарів, завдяки якому інноватор

(автор інновації) та його компанія здобувають переваги над конкурентами» [5].

Закон України «Про інноваційну діяльність» позначає інновації як «новостворені або вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва та соціальної сфери» [7, с. 1].

Статтею 34 Порядку денного на XXI ст., прийнятого Конференцією з навколишнього середовища і розвитку в м. Ріо-де-Жанейро в 1992 р., визначено, що «екологічно чисті технології є менш забруднюючими, передбачають більш раціональне використання всіх ресурсів, дають змогу рециркулювати більше відходів і продуктів, створених в результаті їхнього використання, та забезпечити більш прийнятну обробку залишкових відходів порівняно з технологіями, які вони заміщують» [10].

Відповідно до підходу щодо правового визначення поняття «інновація», який використовується у ЄС, інновація є тим основним фактором, який дозволяє отримати конкурентні переваги фірмам, регіонам або цілим країнам. Одними з перших нормативно-правових актів Європейського Союзу, які на офіційному рівні закріпили визначення інновації, були «Зелена Книга про інновації» 1995 р. та «Перший план дій в сфері інновацій» 1996 р. Інновації визначаються

Таблиця 1

Трактування терміну «еко-інновація» у дослідженнях різних авторів

Вчений	Визначення поняття «еко-інновацій»
К. Фаслер, П. Джеймс	продукти та процеси, які сприяють сталому розвитку
Прокопенко О. В.	зміни в соціально-економічному розвитку системи господарювання, які поряд із позитивним соціально-економічним ефектом покращують стан довкілля або значно зменшують негативний вплив на нього
Бондаренко С. А.	впровадження нової або значно поліпшеної продукції, процесу, організаційних змін або маркетингових рішень, які зменшують споживання природних ресурсів (сировини, енергії, води та земельних ресурсів) і кількість викидів шкідливих речовин протягом всього життєвого циклу
Горбач Л. М.	сукупність прогресивних техніко-технологічних змін у виробництві, які обумовлюють перехід на нові екологічні технології з метою зменшення тиску на довкілля, відновлення екологічної рівноваги і підвищення самовідновлюваної здатності екосистем
Загвойська Л. Д.	альтернативні підходи, заходи і засоби задоволення потреб, яке досягається водночас із зменшенням довкільного відбитку діяльності/ виробу впродовж усього життєвого циклу, інструмент формування «зеленої» економіки і забезпечення конкурентних переваг інноватора
Савчук О. Я.	виробництво, асиміляція або експлуатація продукту, процесу виробництва, обслуговування, управління або бізнес-методу, що є новими для підприємства (розроблення або прийняття його), і внаслідок чого, протягом всього свого життєвого циклу, скорочується екологічний ризик, забруднення та інших негативних наслідків використання ресурсів, порівняно з відповідними альтернативами
Мартинюк Є. Н., Андреева Н. Н.	кінцевий результат діяльності зі створення, використання екологічно орієнтованих нововведень, що реалізуються у вигляді вдосконалених чи нових екологічних товарів (виробів або послуг), технологій їх виробництва, методів управління на всіх стадіях виробництва і збуту товарів, які сприяють розвитку та підвищенню соціально-економічної ефективності функціонування підприємств, забезпеченню ресурсно-екологічної безпеки та охорони навколишнього середовища.

Джерело: складено автором за [14, 11, 3, 4, 6, 12, 1]

як рухома сила, що вказує підприємствам на довгострокові цілі. У загальному вигляді інновацією визнається: а) покращення та розширення діапазону продуктів, послуг та пов'язаних з ними ринків; б) застосування нових методів виробництва, пропозиції та збуту; в) введення змін в управлінні, організації та умовах роботи, в підвищенні кваліфікації робочої сили. При цьому «Зелена книга про інновації» розглядає зазначене поняття не лише в динамічному, а й в статичному аспекті, тобто інновація — це і процес, і результат, і продукт [2].

Аналіз визначень поняття «еко-інновацій» свідчить про неоднозначність у підходах до його трактування. Низка вчених стверджує, що екологічна інновація — це процес комерціалізації ідей та винаходів в екологічній сфері, інші вчені вважають, що інновацією є товар, технологія чи результат розробки екологічного характеру (табл. 1).

Важливим етапом аналізу еко-інновацій є їх класифікація за низкою ознак. Так, за об'єктом оновлення еко-інновації поділяють на [6]: технологічні (процесні) інновації: розроблення, створення і впровадження ощадних технологічних процесів на засадах парадигм промислової екології, замкнених виробничих циклів і каскадних технологій використання ресурсів, а також довкільних технологій; технічні інновації — розроблення і використання ресурсозберігаючої, багатофункціональної і ремонтпридатної техніки, використання якої створює мінімальні навантаження на довкілля; продуктові інновації — розроблення і виробництво дружніх для довкілля товарів і послуг. Еко-інноваційними вважають вироби(послуги), які зменшують вплив на довкілля впродовж усього життєвого циклу; маркетингові інновації — освоєння нового джерела постачання екологічно безпечних сировини і напівфабрикатів і маркетинг інновацій; впровадження нових організаційних форм та управлінських структур як застосування нових методів у практиці бізнесу, організації робочого простору або в зовнішніх зв'язках організацій, а також навчання та перепідготовку персоналу; регулятивні інновації — формування системи альтернативних інструментів, механізмів та інституцій регулювання, стимулювання та де стимулювання діяльності економічних агентів відповідно до принципів сталого розвитку; освітні та інформаційні інновації — формування проактивного мислення всіх учасників процесу природокористування через інститути формальної, неформальної та інформальної освіти для сталого розвитку, інформування та нові знання.

Залежно від сфер реалізації Т. Карпіщенко, О. Карпіщенко, К. Ілляшенко екологічні інновації поділяють на: технічні (нові екологічно безпечні та екологічно чисті продукти, технології тощо); організаційні (нові методи та форми організації діяльності підприємств, спрямовані на зниження екологічної небезпеки); соціальні (різні форми активізації твор-

чої активності в напрямі екологізації виробництва та споживання); правові (розроблення та прийняття нових і доповнення та зміна чинних законів, інших нормативно-правових актів, що сприяють екологізації діяльності підприємств) [8; 12]

Н. І. Хумарова еко-інновації за напрямками застосування розділяє на два типи: спрямовані на залучення в суспільне виробництво нових природних сил і ресурсів, більш ефективно їх використання для задоволення потреб суспільства, іншими словами, такі, що оптимізують використання природного капіталу — екологічні інновації першого типу; спрямовані на забезпечення охорони навколишнього середовища від шкідливих наслідків виробництва й життєдіяльності, від негативних наслідків інших інновацій — військових, технологічних, соціально-політичних тощо, які покращують умови життя людей та існування екосистем, зберігають природний капітал, — екологічні інновації другого типу [13].

Залежно від рівня новизни інновації поділяють на глобальні, національні, регіональні, секторальні та локальні. Характер поширення еко-інновацій та їх проникнення в різні види економічної діяльності дає підстави для розмежування точкових і дифузних еко-інновацій.

З погляду значущості в економічному розвитку, екологічні інновації поділяють на базисні, удосконалювальні та псевдоінновації. Базисні інновації представлені великими винаходами і стають основою для формування нових напрямів і поколінь техніки (технологій). Їх особливістю є значна непередбачуваність екологічних наслідків на сучасному рівні розвитку науки і техніки. Екологічний ефект їх реалізації в одному напрямі може також сприяти скасуванню негативного впливу в іншому. Удосконалювальні інновації є найпоширенішими. Саме на них передусім спрямовано дію економічного механізму. У разі їх реалізації можна не тільки передбачати їх наслідки, а й дати їм економічну оцінку за допомогою розробленої вітчизняними вченими методики визначення збитків, яких вдалося запобігти чи тих, яких зазнає навколишнє середовище внаслідок впровадження екологічної інновації. Псевдоінновації спрямовані на часткове поліпшення застарілої техніки і технології, вони не впливають на раціональне використання природних ресурсів, розвиток науково-технічного прогресу, а тільки частково запобігають забрудненню, яке спричиняють екологічно небезпечні технології виробництва та продукти споживання [8].

За ознакою стадії виникнення у контексті етапів життєвого циклу інновації поділяють на: сировинні і ресурсні, які торкаються видобутку і постачання сировини, матеріалів, енергії; виробничі, застосування превентивних технологій, закриття матеріальних циклів та ін.; логістичні, які зв'язують усі основні етапи життєвого циклу; інновації, які торкаються етапів використання виробу, його підтримки,

ремонті та обслуговування: споживчі, утилізаційні і відновлювальні [6].

За сферою впровадження розглядають такі класи екологічних інновацій: загальне екологічне управління (зменшення забруднення повітря й води, управління відходами, відновлення ґрунтів, екологічний моніторинг); виробництво енергії з відновлюваних і альтернативних негорючих джерел; спалювання з потенціалом зменшення викидів парникових газів; пом'якшення змін клімату (уловлювання, зберігання парникових газів); з непрямым внеском у зменшення викидів (енергозбереження, виробництво водню, паливні комірки); зі зменшення викидів і підвищення ефективності використання палива на транспорті; підвищення енергоефективності в будівлях і системах освітлення [15]. Ця класифікація віддзеркалює еволюцію екологічних технологій: від першої генерації «кінцеві технології», до другої — «технології профілактики», які зменшують екологічні наслідки, підвищують ефективність виробництва і до третьої — «екологічно сталі технології» (інтегровані системно для забезпечення всіх аспектів сталого розвитку: економічних, екологічних і соціальних) [9].

На нашу думку, поняття еко-інновації не варто розглядати лише як продукт чи результат інноваційної діяльності, або як сам процес впровадження цих результатів, оскільки поняття еко-інновації є доволі комплексним, характеризується спрямованістю на створення якісно нового продукту чи технології з подальшим практичним його впровадженням (рис. 1).

Під еко-інноваціями доцільно розуміти економічно вигідний результат інноваційного процесу, наслідком якого є якісно новий продукт у формі ідеї, знання чи технології, що спрямований на покращення стану довкілля.

Висновки та перспективи подальших розробок. Таким чином, проведений аналіз підходів до трактування дефініції «екоінновації» та аналіз низки існуючих класифікацій цього поняття, дозволяє зробити висновок, що еко-інновації це комплексне поняття, яке можна розглядати як продукт інноваційної діяльності характерними рисами якого є комерційна спрямованість, достатньо високий рівень ризику та значне інтелектуальне наповнення.

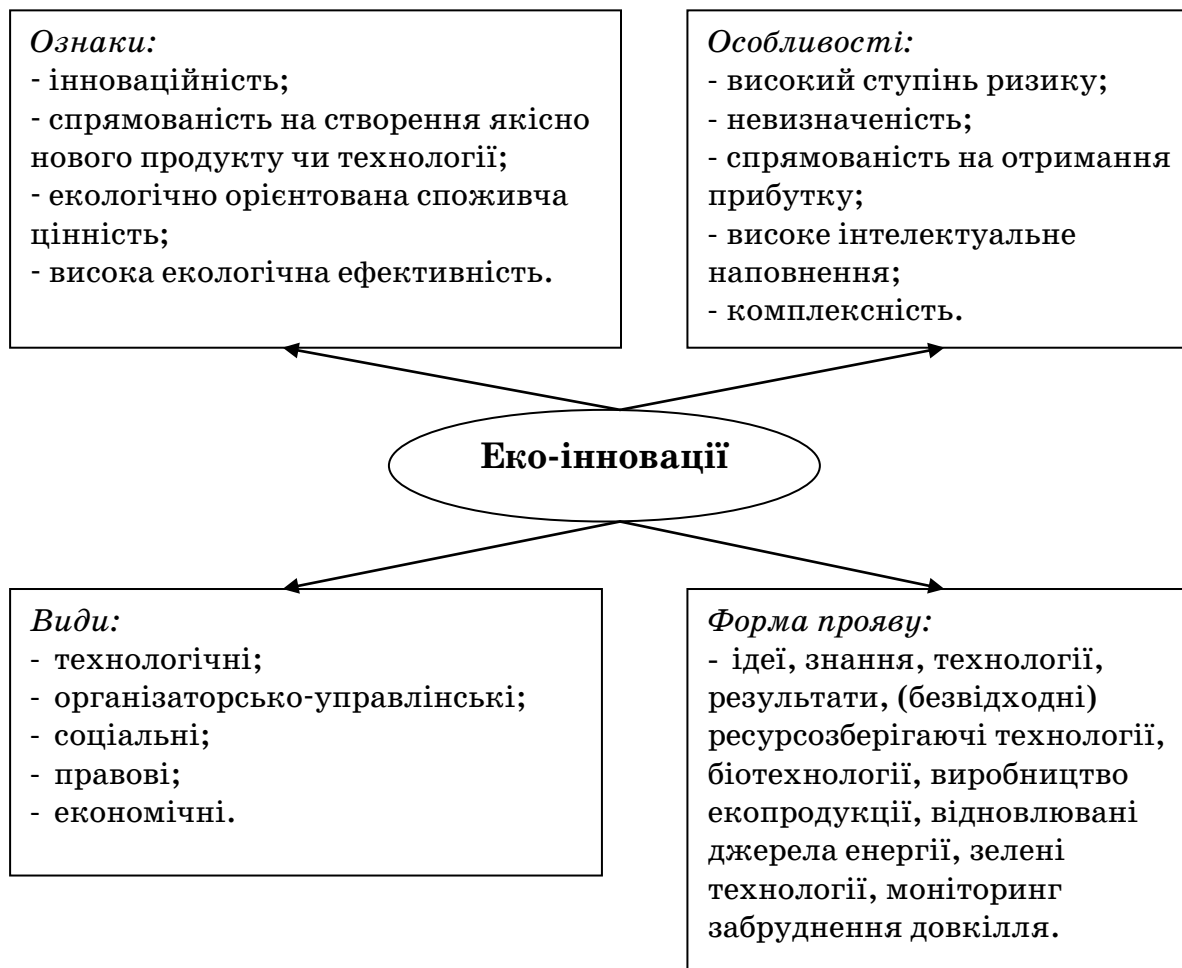

Рис. 1. Характеристики еко-інновацій
Джерело: складено автором

Література

1. Андреева Н. Н. Экологические инновации и инвестиции: сущность, системология, специфика взаимодействия и управления / Н. Н. Андреева, Е. Н. Мартынюк // Сучасні проблеми економічної теорії і практики // Вісник Хмельницького національного університету. Сер.: Економічні науки. — 2011. — № 2, т. 2. — С. 205–209.
2. Андрощук Г. О. Інноваційна політика Європейського Союзу / Г. О. Андрощук, Р. Є. Єннан // Наука та інновації — 2009. — Т. 5. — № 5. — С. 85–97.
3. Бондаренко С. А. Організаційно-економічний механізм формування ринку екологічних інновацій / С. А. Бондаренко // Економічні інновації. — 2014. — № 58. — С. 28–38.
4. Горбач Л. М. Екологічні інновації як визначальний елемент нової моделі природокористування / Л. М. Горбач // Економіка природокористування і охорони довкілля. — 2013. — № 4. — С. 89–94.
5. Економічна енциклопедія: у 3 т. Т. 1. / С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. — К.: Академія, 2000. — 864 с.
6. Загвойська Л. Д. Концептуалізація еко-інновацій у контексті сучасного еколого-економічного дискурсу / Л. Д. Загвойська // Вісник ОНУ імені І. І. Мечнікова. — 2014. — Т. 19. — Вип. 2/5. — С. 17–20.
7. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 № 40-IV // Відомості Верховної Ради України. — 1991. — № 47. — 647 с.
8. Карпіщенко Т. О. Економічний механізм інновацій екологічної спрямованості: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.08.01 — «Економіка природокористування і охорони навколишнього середовища» / Т. О. Карпіщенко. — Суми, 2000. — 20 с.
9. Мусіна Л. А. Зелені технології й інновації як рушій економічного зростання: державна політика і перспективи розвитку / Л. А. Мусіна // НТІ. — 2012. — № 4. — С. 22–28.
10. Повестка дня на XXI век. Декларація Конференції ООН з навколишнього середовища і розвитку. — Ріо-де-Жанейро, 1992. — Глава 34. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/agenda21_ch35.shtml.
11. Прокопенко О. В. Екологізація інноваційної діяльності: мотиваційний підхід: монографія / О. В. Прокопенко. — Суми, 2008. — 392 с.
12. Савчук О. Я. Концептуальні підходи до уточнення поняття «еко-інновації» / О. Я. Савчук, Яворська Н. П. // Науковий вісник НЛТУ. — 2012. — Вип. 22.4. — С. 106–113.
13. Хумарова Н. І. Домінанти екологізації інноваційного розвитку / Н. І. Хумарова // Економічні інновації. — 2010. — Вип. 40. — С. 377–390.
14. Fussler C. Driving Eco-Innovation: A Breakthrough Discipline for Innovation and Sustainability / C. Fussler, P. James. — London: Pitman, 1996. — 364 p.
15. Indicator of Environmental Technologies (ENT-Tech Indicator). — [Electronic resource]. — Access mode: www.oecd.org/environment/innovation/indicator

Стрельбицька Наталія Євгенівна

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри міжнародних економічних відносин
Тернопільський національний економічний університет*

Стрельбицкая Наталья Евгеньевна

*кандидат экономических наук,
доцент кафедры международных экономических отношений
Тернопольский национальный экономический университет*

Strelbitska Nataliia

*PhD in Economics, Associate Professor
of the Department of International Economic Relations
Ternopil National Economic University*

Сороківська Роксолана Богданівна

*студентка
Навчально-наукового інституту міжнародних економічних відносин
імені Б.Д. Гаврилишина
Тернопільського національного економічного університету*

Сорокивская Роксолана Богдановна

*студентка
Учебно-научного института международных экономических отношений
имени Б.Д. Гаврилишина
Тернопольского национального экономического университета*

Sorokivska Roksolana

*Student of the
Scientific-Educational Institute of International Economic Relations
named after B.D. Havrylyshyn of
Ternopil National Economic University*

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ МІЖНАРОДНИХ КОРПОРАЦІЙ

СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ К УПРАВЛЕНИЮ РИСКАМИ МЕЖДУНАРОДНЫХ КОРПОРАЦИЙ

CURRENT APPROACHES TO RISK MANAGEMENT INTERNATIONAL CORPORATIONS

Анотація. У статті розглядається проблема управління ризиками як фактора, що забезпечує ефективну роботу підприємства. Проведено аналіз практики управління ризиками великих ТНК. Розглянуто організаційні принципи системи управління ризиками компанії Apple та її методологію впливу на ризик. Здійснено оцінку впливу ризиків обраної компанії відповідно до міжнародної методології COSO та на основі отриманих результатів побудовано «карту ризиків» підприємства.

Ключові слова: ризик, ризик-менеджмент, інтегрована система управління ризиками, «карта ризиків», кореляційний аналіз.

Аннотация. В статье рассматривается проблема управления рисками как фактора, обеспечивающего эффективную работу предприятия. Проведен анализ практики управления рисками крупных ТНК. Рассмотрены принципы системы управления рисками компании Apple и ее методологию воздействия на риск. Осуществлена оценка влияния рисков

исследуемой компании в соответствии с международной методологией COSO и на основе полученных результатов построено «карту рисков» предприятия.

Ключевые слова: *риск, риск-менеджмент, интегрированная система управления рисками, «карта рисков», корреляционный анализ.*

Summary. *The article considers the problem of risk management as a factor that ensures efficient operation of the enterprise. The analysis of risk management practices for large TNCs was conducted. The principles of the risk management system of Apple and its methods of influence on risk are considered. The risk assessment of the selected company in accordance with the COSO international methodology was evaluated and based on the results built «risk map» of the enterprise.*

Key words: *risk, risk management, integrated risk management system, «risk map», correlation analysis.*

Постановка проблеми. Господарська діяльність підприємства здійснюється на основі заздалегідь запланованих цілей. На реалізацію такої діяльності впливає фактор невизначеності у вигляді посилення інтеграції національних економік, зростання міжнародної кооперації, лібералізації ринків товарів, послуг і капіталу, різкого збільшенні темпів розвитку світової економіки та ін., що в свою чергу створює потужний вплив на підприємницьку діяльність, змушуючи її адаптуватися до нових вимог сучасності.

Саме тому важливим процесом ведення бізнесу є врахування всіх небезпек і ризик-тенденції, а управління ризиком стає життєво-необхідним процесом для будь-якого підприємства, запорукою його конкурентоспроможності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Існує значна кількість наукових досліджень на тему ризику та ризик-менеджменту як серед зарубіжних, так і серед вітчизняних вчених. Значний внесок у розробку категоріального апарату і методології внесли такі зарубіжні вчені як Р. Кантільон, Дж. Міля, Д. Рікардо, А. Сміт, Ф. Найт, Д. Е. Фішер і Р. І. Джордан, В. К. Фальцман, І. Рутгерфорд, В. В. Вітлінський, Г. Вербицька, А. О. Старостіна та В. А. Кравченко, О. В. Шепеленко, З. С. Варналій і В. О. Сизоненко.

Питанням класифікації ризиків присвячені роботи Д. Фішера і С. Хьюса, Дж. М. Кейнса, А. Маршалла, Т. Г. Касьяненко і Г. А. Маховикова та ін.

Метою статті є аналіз міжнародної практики управління ризиками великими компаніями та обґрунтування необхідності інтеграції ризик-менеджменту в діяльність підприємства.

Виклад основного матеріалу. З управлінням ризиками людина зіткнулася мабуть ще на початку свого існування. Навіть первісні люди стикалися з проблемою вибору найбільш безпечного варіанту дій. Історично категорія «ризик» сформувалася на основі усвідомлення людиною можливих несприятливих наслідків і небезпек, пов'язаних із прийняттям того чи іншого рішення.

Спочатку поняття ризику вивчається поряд із математикою, статистикою, деякими правовими та економічними дисциплінами, потім — психологією, логікою, теоріями ігор, ймовірностей, операцій, катастроф, прийняття рішень, військовими, демогра-

фічними, економічними, медичними, біологічними, правовими та іншими дисциплінами.

Практика управління ризиками як особливого виду діяльності вперше з'являється в кінці XIX століття, але актуальність цієї категорії починає значно зростати лише в середині XX століття. Спричинено це низкою скандалів в банківській і фінансовій сферах, що призвели до великих фінансових втрат. Ці події прискорили розвиток ризик-менеджменту та сприяли створенню перших міжнародних стандартів з управління ризиками.

Стандарти управління ризиками визначають основні елементи, функціональні етапи і процеси управління ризиками, які б сприяли підвищенню ефективності в досягненні цілей і завдань компанії.

Протягом останніх десятиліть світовий досвід демонструє активний розвиток стандартизації в галузі управління ризиками як на національному, так і міжнародному рівнях. Даний факт підтверджують національні стандарти Австралії та Нової Зеландії, Великобританії, Японії, Канади, ПАР та багатьох інших країн, а також стандарт Федерації європейських асоціацій ризик-менеджерів (FERMA), стандарт, розроблений Комітетом спонсорських організацій комісії Тредвея (COSO, США) та новітня група міжнародних стандартів з управління ризиками ISO 31000.

Стандарти дозволяють систематично стежити за ризиками та можливими труднощами і класифікувати їх згідно єдиної системи, вони включають в себе структуровану систему методів, що дозволяють приймати рішення і нівелювати проблеми, ґрунтуючись на зібраних даних.

Будь-який стандарт — це набір критеріїв і дій, придатний до негайної інтеграції та використання в рамках діяльності компанії. Саме тому використання стандартів є скоріше позитивним аспектом для фірми, ніж зайвим елементом в існуючій системі управління та моніторингу. Проте, не кожен стандарт буде працювати для кожної організації. Менеджери повинні вибрати саме той стандарт, який відповідає їх величині, природі, культурі та вимогам зацікавлених сторін, таких як регулятори або акціонери.

Для того, щоб оцінити це, менеджери можуть співставити різні підходи щодо управління ризиками, розглянути основи та процеси, які стандарти

пропонують та визначити, який стандарт найкраще відповідає їх організації.

Ведення бізнесу в декількох країнах вимагає глибокого вивчення та аналізу потенційних небезпек, які можуть торкнутися підприємства на світовій арені, адже зростання кількості і посилення значущості глобальних ризиків, здатних в перспективі зруйнувати бізнес, становлять неабияку загрозу для існування ТНК.

І хоча на сьогоднішній день область ризик-менеджменту залишається все ще порівняно молодим і новим напрямком підприємницької діяльності, при створенні і розвитку корпоративної системи управління ризиками на підприємстві необхідно враховувати, з одного боку, вже наявні стандартизовані системи в області ризик-менеджменту, з іншого — головні висновки з нехай нетривалого, але вже накопиченого практичного досвіду ризик-менеджменту провідних компаній світу.

Так, ACE Group, одна з найбільших глобальних багаторівневих страхових компаній, впровадила програму ERM (enterprise risk management), спрямовану на ідентифікацію та управління критичними ризиками. Вище керівництво компанії висловило своє переконання в тому, що новий підхід, зосереджений на критичних ризиках, був фактором, який сприяв підвищенню вартості акцій компанії та збільшенню ринкової вартості капіталу компанії на 50% з 2002 по 2003 рік [1].

Компанії, що не надають страхових та фінансових послуг, також залишились у вигаді використовувачи стратегічне управління ризиками. Легендарна іграшкова компанія LEGO впровадила новий стратегічний підхід до управління ризиками, об'єднавши окремі програми ERM які базувались на операційній безпеці, безпеці працівників, IT-безпеці, фінансових та правових ризиках, в одну. Перш ніж у 2006 році ввести стратегічний ризик менеджмент, її середнє зростання ринку складало 2% — 3%, а середній приріст продажів складав 17%. Нова програма стратегічного управління ризиками призвела до розширення бізнесу в цілому, зміни демографічних показників, регуляторних змін та появи нових конкурентів. За перші п'ять років, коли компанія почала керувати стратегічними ризиками, середній темп зростання ринку зріс до 20%, а прибуток від зростання продажів досяг 31% [2].

У компанії «Nissan», світовому виробнику автомобілів, великі інвестиції в управління стратегічними ризиками стали надзвичайно важливими після 9-бального землетрусу та масштабного цунамі, що охопило східне узбережжя Японії у березні 2011 року. Близько 80% автомобільних заводів Японії припинили своє виробництво. До вересня загальне виробництво японської машинобудівної галузі скоротилося майже на 25%. У компанії Nissan вважають, що ключем до успіху став проактивний підхід до стратегічного управління ризиками і акцент на «ви-

явленні ризиків якомога раніше, активному аналізу цих ризиків, плануванні контрзаходів і швидкій їхній реалізації». Крім того, Nissan розробив широкий план безперервної готовності, який включав аварійну реакцію на землетрус, план забезпечення безперервності бізнесу і моделювання стихійних лих. До кінця 2011 року виробництво Nissan зросло більш ніж на 9%, тоді як загальний показник машинобудівної промисловості у країні зменшився на 9%. У даному випадку стратегічне управління ризиками виявилось значною та кількісною конкурентною перевагою [3].

У процесі ведення бізнесу неминуче доводиться стикатися з несподіваними і часто неприємними сюрпризами, які можуть не тільки негативно вплинути на бізнес, а й навіть знищити його. В цьому і полягає сутність ризику, і від того, як компанія буде реагувати на нього, залежать її шанси на виживання і успіх.

Існує думка, що управління ризиками є ефективним тоді, коли передбачений ризик вдається мінімізувати, або уникнути взагалі. Проте досвід всесвітньо відомих компаній демонструє, що не завжди ризик приносить потенційні втрати. Інколи ризикова ситуація також надає і сприятливі можливості. Прийняття та благополучне використання ризику полягає в тому, що компанія повинна розширити вплив позитивного ризику, в той же час скорочуючи вплив негативного.

У свій час компанія Microsoft зробила ризикований крок почавши розробку операційної системи для тільки що створеного продукту — персонального комп'ютера, і це дало віддачу, зробивши Microsoft однією з найдорожчих компаній в світі. Google також взяв на себе ризик, відмовившись від загальноприйнятої в той час практики — став стягувати плату з рекламодавців в залежності від числа переходів на їх сайти (а не від загальної кількості своїх відвідувань), і це призвело до фінансового успіху [4].

Це не означає, що такі вражаючі досягнення повністю пов'язані зі стратегічним управлінням ризиками. Проте прикладів подібних успіхів є дуже багато, а управління ризиками окупилося у багатьох компаніях.

Згідно з дослідженнями The McKinsey Global Institute, 10% світових публічних компаній приносять 80% всіх доходів. Фірми, у яких річні доходи становлять більше 1 мільярда доларів, складають майже 60% загального обсягу надходжень та 65% ринкової капіталізації [5].

Саме тому для подальшого аналізу ризик-менеджменту підприємства було обрано компанію Apple, яка згідно рейтингу ФОРБС за 2016 рік посіла перше місце серед компаній за ринкової капіталізацією із 605 мільярдами доларів США [6].

Apple Inc. є американською корпорацією, що займається розробкою і виробництвом персональних комп'ютерів і портативних музичних програвачів.

На сьогодні корпорація Apple володіє виробничими потужностями, розташованими не тільки в США, а також в Ірландії та Сінгапурі.

Своїм успіхом Apple завдячує добре розробленій бізнес-стратегії: виправити недоліки у створенні і споживанні інформації.

У 2008 році Apple вирішила поліпшити взаємодію із зацікавленими сторонами і підвищити прозорість інформації. Для досягнення цієї мети було сформовано відділ з управління ризиками. Незважаючи на те, що вся компанія діяла як комітет з управління ризиками, до того моменту ніхто з керівників не ніс персональну відповідальності за керування ними. Потім на рівні правління був створений відділ з управління ризиками, а також заснована посада директора з управління ризиками (CRO). У бізнес-підрозділах були призначені співробітники, що відповідають за ці питання.

Завдяки виявленню стратегічних і операційних ризиків, які впливають на показники ефективності діяльності, і вироблення скоординованого підходу до управління ризиками в рамках всього підприємства Apple змогла налагодити ефективну взаємодію з зовнішніми зацікавленими сторонами, зміцнити ці відносини і свою репутацію на ринку.

Розвитку взаємодії з внутрішніми зацікавленими сторонами сприяло створення системи управління ризиками, а також визначення обов'язків, повноважень і сфери компетенції кожного співробітника відділу по управлінню ризиками. На сьогоднішній день відділ управління ризиками Apple включає 73 співробітника.

Теорія спільного створення цінностей базується на чотирьох ключових передумовах: діалог, доступ до інформації, розуміння ризиків і прозорість (Dialogue, Access, Risk-reward understanding, Transparency). Ці передумови забезпечують високу якість взаємодії

Таблиця 1

Головні ризики компанії Apple та їх оцінка відповідно до міжнародної методології COSO

№	Назва ризику	L	I	V	S
1	Підвищення конкуренції	3,4	4,2	3,5	3
2	Злиття та поглинання	4,2	4,5	3,2	4
3	Реклама	3,5	4,8	1,8	5
4	Операційна маржа	3,9	4,5	4,3	3
5	Нормативні зміни та невизначеність	2,9	3,4	3,2	2
6	Перерив у виробництві	4,6	4,7	3,2	5
7	Невдале інвестування	2,5	3,5	3,6	3
8	Втрата бренду	4,2	4,5	4	5
9	Зміни міжнародного законодавства	3,9	3,3	3,6	3
10	Вимоги щодо інтелектуальної власності	4,3	3,2	4	3
11	Захист інтелектуальної власності	3,9	4,1	3,8	4
12	Сервісне та мережеве переривання	4,6	4,7	4,3	5
13	Конфіденційність технології	4,5	4,8	3,7	5
14	Надмірна залежність від постачальників	3,9	4	4,5	4
15	Кібербезпека/хакерські атаки	4,1	4,6	4,3	5
16	Рекрутинг і збереження талантів	2,5	4,4	2,8	3
17	Податкові зобов'язання	3,8	3,2	3,1	3
18	Ціни на фондовій біржі	4,2	3,8	4,1	4
19	Виконання бізнес-стратегії	2,5	4,5	2,9	2
20	Швидкий розвиток нових технологій	4,2	4,5	3,8	5
21	Незадоволення клієнтів	4,5	3,9	3,6	4
22	Тероризм	2,4	3,1	3	3
23	Хабарництво та корупція	1,8	2,3	2,7	2
24	Геополітичний/соціальний ризик у регіонах експлуатації	4	3,7	4,1	3
25	Коливання процентних ставок	2,9	3,1	3,6	3
26	Ризик ліквідності та руху грошових потоків	4,3	4,1	3,4	5
27	Доступ до фінансів	4,1	4,8	3,5	5

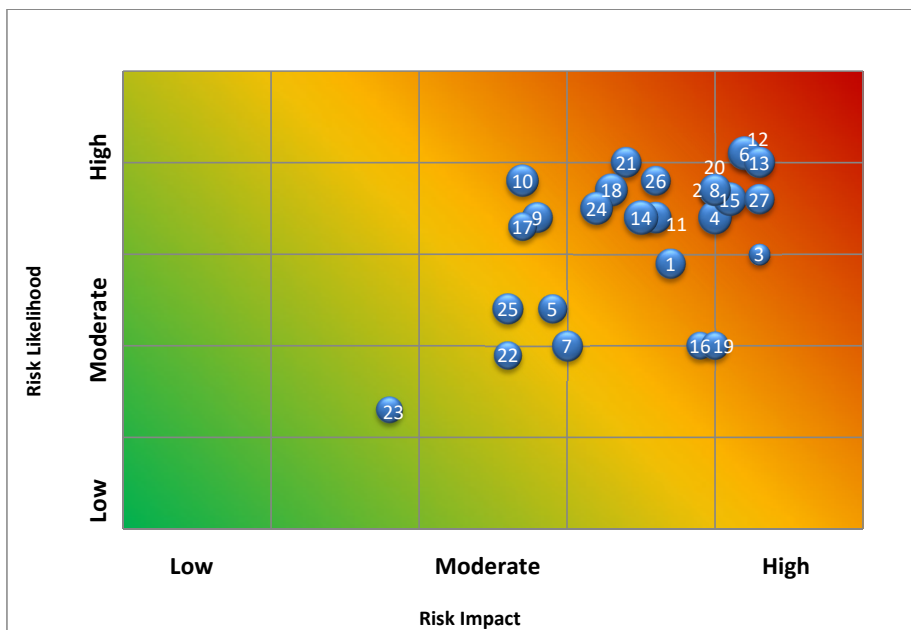

Рис. 1. «Карта ризиків» компанії Apple

зацікавлених сторін на шляху спільного створення цінностей.

На сьогодні в Apple використовується новий підхід до стратегічного управління ризиками, який прив’язаний до філософії «Безпрограшних ситуацій» (Win More-Win More Philosophy), коли створення цінності відбувається паралельно з нарощуванням вартості активів. Ця методика заснована на двох дослідницьких традиціях, в основі яких лежить досвід найбільш успішних компаній: стратегія управління поверненням інвестицій (Return Driven Strategy) Марка Фриго і Джоела Літмана, а також теорія спільного створення цінностей (Value Co-Creation).

Проаналізувавши виділені компанією Apple ризики [7] та результати досліджень з ризик-менеджменту таких авторитетних видань як Allianz Risk Barometer [8] та Telecommunications Risk Factor Survey 2017 [9] для сфери телекомунікацій, технологій та ІТ за регіональними ознаками (США, Єврозона та Азіатсько-Тихоокеанський регіон) та ТОП-бізнес ризиками було проведено оцінку впливу ризиків для відповідної категорії відповідно до міжнародної методології COSO (табл. 1).

Даний перелік ризиків та оцінка загроз дозволяє побудувати загальну карту ризиків компанії Apple, наведену на рисунку 1.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27
1	1	0,4	0,06	0,87	0,87	-0,09	0,51	-0,3	0,13	-0,1	0,44	-0,31	-0,05	0	-0,2	0,8	0,06	-0,64	0,99	-0,27	-0,21	0,3	0,36	0,43	0,14	-0,5	0,01
2	0,4	1	0,83	-0,02	0,01	0,86	-0,4	0,46	-0,16	-0,4	0,86	0,61	0,83	-0,91	0,2	0,55	0,35	-0,48	0,4	0,58	0,59	-0,15	-0,66	-0,31	-0,84	0,56	0,75
3	0,06	0,83	1	-0,43	-0,4	0,95	-0,2	0,87	-0,66	-0,8	0,92	0,93	0,99	-0,8	0,7	0,53	-0,13	-0,61	0,14	0,93	0,33	0,19	-0,59	-0,79	-0,77	0,83	0,99
4	0,87	-0	-0,4	1	1	-0,52	0,52	-0,7	0,49	0,37	-0,06	-0,74	-0,52	0,35	-0,6	0,44	0,18	-0,24	0,82	-0,71	-0,29	0,11	0,56	0,8	0,46	-0,8	-0,5
5	0,87	0,01	-0,4	1	1	-0,51	0,47	-0,8	0,52	0,4	-0,06	-0,74	-0,51	0,32	-0,6	0,42	0,24	-0,21	0,81	-0,72	-0,24	0,06	0,52	0,81	0,42	-0,8	-0,5
6	-0,09	0,86	0,95	-0,52	-0,5	1	-0,5	0,8	-0,43	-0,5	0,79	0,91	0,98	-0,94	0,52	0,29	0,15	-0,33	-0,05	0,88	0,61	-0,13	-0,82	-0,7	-0,93	0,9	0,91
7	0,51	-0,4	-0,2	0,52	0,47	-0,54	1	-0,2	-0,36	-0,3	0,05	-0,36	-0,38	0,7	0,22	0,57	-0,74	-0,6	0,58	-0,25	-0,95	0,87	0,92	0,12	0,78	-0,6	-0,2
8	-0,33	0,46	0,87	-0,74	-0,8	0,8	-0,2	1	-0,86	-0,9	0,68	0,97	0,87	-0,54	0,92	0,28	-0,44	-0,46	-0,22	0,99	0,1	0,34	-0,45	-0,99	-0,55	0,9	0,92
9	0,13	-0,2	-0,7	0,49	0,52	-0,43	-0,4	-0,9	1	0,97	-0,6	-0,72	-0,59	0,1	-1	-0,48	0,83	0,68	-0,01	-0,79	0,41	-0,77	-0,07	0,88	0,08	-0,6	-0,8
10	-0,06	-0,4	-0,8	0,37	0,4	-0,54	-0,3	-0,9	0,97	1	-0,77	-0,75	-0,69	0,24	-1	-0,64	0,73	0,81	-0,19	-0,82	0,33	-0,75	0	0,85	0,2	-0,6	-0,9
11	0,44	0,86	0,92	-0,06	-0,1	0,79	0,05	0,68	-0,6	-0,8	1	0,72	0,86	-0,67	0,59	0,81	-0,18	-0,83	0,51	0,74	0,14	0,36	-0,33	-0,57	-0,58	0,55	0,9
12	-0,31	0,61	0,93	-0,74	-0,7	0,91	-0,4	0,97	-0,72	-0,8	0,72	1	0,95	-0,72	0,8	0,23	-0,21	-0,37	-0,23	0,99	0,34	0,13	-0,65	-0,93	-0,74	0,96	0,94
13	-0,05	0,83	0,99	-0,52	-0,5	0,98	-0,4	0,87	-0,59	-0,7	0,86	0,95	1	-0,86	0,66	0,4	-0,03	-0,48	0,02	0,93	0,45	0,05	-0,7	-0,79	-0,84	0,89	0,97
14	0	-0,9	-0,8	0,35	0,32	-0,94	0,7	-0,5	0,1	0,24	-0,67	-0,72	-0,86	1	-0,2	-0,18	-0,48	0,14	0,01	-0,66	-0,82	0,42	0,91	0,42	0,99	-0,8	-0,7
15	-0,24	0,2	0,7	-0,6	-0,6	0,52	0,22	0,92	-0,99	-1	0,59	0,8	0,66	-0,19	1	0,38	-0,76	-0,6	-0,1	0,86	-0,3	0,66	-0,07	-0,94	-0,19	0,66	0,79
16	0,8	0,55	0,53	0,44	0,42	0,29	0,57	0,28	-0,48	-0,6	0,81	0,23	0,4	-0,18	0,38	1	-0,37	-0,97	0,87	0,3	-0,33	0,65	0,24	-0,18	-0,04	-0	0,53
17	0,06	0,35	-0,1	0,18	0,24	0,15	-0,7	-0,4	0,83	0,73	-0,18	-0,21	-0,03	-0,48	-0,8	-0,37	1	0,56	-0,07	-0,32	0,84	-0,93	-0,59	0,52	-0,49	-0	-0,3
18	-0,64	-0,5	-0,6	-0,24	-0,2	-0,33	-0,6	-0,5	0,68	0,81	-0,83	-0,37	-0,48	0,14	-0,6	-0,97	0,56	1	-0,74	-0,45	0,42	-0,78	-0,25	0,39	0,03	-0,1	-0,6
19	0,99	0,4	0,14	0,82	0,81	-0,05	0,58	-0,2	-0,01	-0,2	0,51	-0,23	0,02	0,01	-1	0,87	-0,07	-0,74	1	-0,18	-0,3	0,42	0,39	0,32	0,15	-0,4	0,11
20	-0,27	0,58	0,93	-0,71	-0,7	0,88	-0,3	0,99	-0,79	-0,8	0,74	0,99	0,93	-0,66	0,86	0,3	-0,32	-0,45	-0,18	1	0,23	0,24	-0,56	-0,96	-0,67	0,93	0,96
21	-0,21	0,59	0,33	-0,29	-0,2	0,61	-1	0,1	0,41	0,33	0,14	0,34	0,45	-0,82	-0,3	-0,33	0,84	0,42	-0,3	0,23	1	-0,86	-0,93	-0,02	-0,86	0,51	0,22
22	0,3	-0,2	0,19	0,11	0,06	-0,13	0,87	0,34	-0,77	-0,8	0,36	0,13	0,05	0,42	0,66	0,65	-0,93	-0,78	0,42	0,24	-0,86	1	0,66	-0,38	0,49	-0,1	0,3
23	0,36	-0,7	-0,6	0,56	0,52	-0,82	0,92	-0,5	-0,07	0	-0,33	-0,65	-0,7	0,91	-0,1	0,24	-0,59	-0,25	0,39	-0,56	-0,93	0,66	1	0,38	0,96	-0,8	-0,5
24	0,43	-0,3	-0,8	0,8	0,81	-0,7	0,12	-1	0,88	0,85	-0,57	-0,93	-0,79	0,42	-0,9	-0,18	0,52	0,39	0,32	-0,96	-0,02	-0,38	0,38	1	0,45	-0,9	-0,9
25	0,14	-0,8	-0,8	0,46	0,42	-0,93	0,78	-0,6	0,08	0,2	-0,58	-0,74	-0,84	0,99	-0,2	-0,04	-0,49	0,03	0,15	-0,67	-0,86	0,49	0,96	0,45	1	-0,8	-0,7
26	-0,49	0,56	0,83	-0,84	-0,8	0,9	-0,6	0,9	-0,55	-0,6	0,55	0,96	0,89	-0,77	0,66	-0,02	-0,03	-0,12	-0,43	0,93	0,51	-0,11	-0,79	-0,87	-0,81	1	0,83
27	0,01	0,75	0,99	-0,48	-0,5	0,91	-0,2	0,92	-0,75	-0,9	0,9	0,94	0,97	-0,72	0,79	0,53	-0,26	-0,64	0,11	0,96	0,22	0,3	-0,51	-0,85	-0,69	0,83	1

Рис. 2. Результати кореляційного аналізу

(нумерація ризиків кореляційного аналізу відповідає нумерації, наведеній у таблиці 1)

Таблиця 2

Оцінка кореляції між факторами

Чинник 1	Чинник 2	Коефіцієнт кореляції	Чинник 1	Чинник 2	Коефіцієнт кореляції
Виконання бізнес-стратегії	Підвищення конкуренції	0,99	Доступ до фінансів	Реклама	0,99
Конфіденційність технології	Реклама	0,99	Доступ до фінансів	Конфіденційність технології	0,97
Нормативні зміни та невизначеність	Операційна маржа	1	Коливання процентних ставок	Надмірна залежність від постачальників	0,99
Конфіденційність технології	Перерив у виробництві	0,98	Хабарництво та корупція	Коливання процентних ставок	0,96
Втрата бренду	Сервісне та мережеве переривання	0,97	Виконання бізнес-стратегії	Кібербезпека	0,87
Вимоги щодо інтелектуальної власності	Зміни міжнародного законодавства	0,97	Рекрутинг і збереження талантів	Виконання бізнес-стратегії	0,87
Втрата бренду	Швидкий розвиток нових технологій	0,99	Кібербезпека	Втрата бренду	0,92
Вимоги щодо інтелектуальної власності	Геополітичний/соціальний ризик у регіонах експлуатації	0,85	Надмірна залежність від постачальників	Тероризм	0,86
Захист інтелектуальної власності	Реклама	0,92	Захист інтелектуальної власності	Злиття та поглинання	0,86
Сервісне та мережеве переривання	Ризик ліквідності	0,96	Доступ до фінансів	Ризик ліквідності	0,81

Джерело: розроблено автором

До ризиків, які мають найбільшу значущість для підприємства відносяться «Перерив у виробництві», «Сервісне та мережеве переривання», «Конфіденційність технології», «Доступ до фінансів», «Кібербезпека/ хакерські атаки», «Швидкий розвиток нових технологій» та «Втрата бренду».

Наведені дані дозволяють побудувати у програмному забезпеченні STATISTICA кореляційний аналіз, результати якого зображені на рисунку 2.

Провівши кореляцію між наведеними ризиками за допомогою шкали Чеддока можна визначити ступінь їх залежності. Це дослідження допоможе зрозуміти, як різні ризики пов'язані між собою та як можна керувати деякими з них. Червоним кольором виділено результат кореляції, який характеризується високим коефіцієнтом значущості, що означає наявність щільного взаємозв'язку між корельованими факторами (ризиками). Детальна інформація про оцінку кореляції між факторами наведена у таблиці 2.

Висновки. Аналіз досвіду відомих ТНК свідчить, що навіть великі монополісти час від часу стикаються з ризиковими ситуаціями. Вміла оцінка ризику

при цьому відіграє не останню роль, адже від неї залежать обсяги потенційних втрат чи прибутків. Вдале управління ризиками полягає не в тому, щоб ухилитись від ризику або усунути його взагалі, а у тому, щоб вирішити, які ризики можна вигідно використати, які — перекласти на інвесторів, а які — уникати або хеджувати. При управлінні ризиками транснаціональні корпорації повинні повною мірою враховувати специфіку середовища своєї діяльності, зокрема динамічний і переважно нелінійний характер процесів, що протікають на світовому ринку.

Варто мати на увазі, що на практиці впровадження системи ризик-менеджменту не дає миттєвого результату, а несе довгостроковий характер і отримання додаткових конкурентних переваг в перспективі. І тільки коли компанія декілька разів пройде цикл менеджменту ризиків від їх ідентифікації до вироблення заходів протидії і переконається, що кількість загроз зменшилася, а ризики, що залишилися, є прийнятними для її діяльності, можна стверджувати, що корпоративна система управління ризиками діє.

Література

1. Journal of Applied Corporate Finance 2015, Corporate Risk Management: [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/jacf.12103/pdf>
2. ERM Strategies: Value Creation Through Enterprise Risk Management: [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.erm-strategies.com/blog/wp-content/uploads/2013/07/Value-Creation-Through-Enterprise-Risk-Management.pdf>
3. PwC and the MIT Forum for Supply Chain Innovation: Making the right risk decisions to strengthen operations performance [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://www.pwc.com/gx/en/operations-consulting-services/pdf/pwc-and-the-mit-forum-for-supply-chain-innovation_making-the-right-risk-decisions-to-strengthen-operations-performance_st-13-0060.pdf
4. Battelle J. The Search: How Google and Its Rivals Rewrote the Rules of Business and Transformed our Culture. London: Penguin Books, 2005.
5. The McKinsey Global Institute, Playing to win: The new global competition for corporate profits, 2015 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://www.mckinsey.com/~media/McKinsey/Business%20Functions/Strategy%20and%20Corporate%20Finance/Our%20Insights/The%20new%20global%20competition%20for%20corporate%20profits/MGI%20Global%20Competition_Full%20Report_Sep%202015.ashx
6. The World's Largest Tech Companies 2016: Apple Bests Samsung, Microsoft And Alphabet [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.forbes.com/sites/samanthasharf/2016/05/26/the-worlds-largest-tech-companies-2016-apple-bests-samsung-microsoft-and-alphabet/#546d4815b661>
7. Apple Annual Report 10-K, Nov 3, 2017 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://investor.apple.com/sec.cfm?DocType=Annual>
8. Allianz Risk Barometer, Top Business Risks 2017 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.agcs.allianz.com/insights/white-papers-and-case-studies/allianz-risk-barometer-2017/>
9. BDO's 2017 Telecommunications Risk Factor Survey [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.bdo.global/en-gb/insights/global-industries/technology,-life-sciences,-media-entertainment-a/2017-telecommunications-risk-factor-survey>

Терещенко Тетяна Євгеніївна

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів суб'єктів господарювання та страхування
Університету митної справи та фінансів*

Терещенко Татьяна Евгеньевна

*кандидат экономических наук, доцент,
доцент кафедры финансов субъектов хозяйствования и страхования
Университета таможенного дела и финансов*

Tereshchenko Tatyana

*PhD in Economics, Associate Professor
University of Customs and Finance*

Шутова Дар'я Михайлівна

*магістр
Університету митної справи та фінансів*

Шутова Дарья Михайловна

*магистр
Университета таможенного дела и финансов*

Shutova Daria

*Student of a Magistracy
University of Customs and Finance*

ФОРМУВАННЯ ОПТИМАЛЬНОГО СТРАХОВОГО ПОРТФЕЛЯ СТРАХОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

ФОРМИРОВАНИЕ ОПТИМАЛЬНОГО СТРАХОВОГО ПОРТФЕЛЯ СТРАХОВОЙ ОРГАНИЗАЦИИ

FORMING THE OPTIMAL INSURANCE PORTFOLIO OF INSURANCE COMPANY

Анотація. Стаття присвячена формуванню умовно оптимального портфеля страхової організації. Наведено поняття страхового портфеля та систематизовано підходи до його визначення, з'ясована сутність збалансованого та оптимального портфеля страховика. Проведено аналіз структури страхового портфеля на прикладі портфеля страхової компанії ПрАТ «Страхова Група «ТАС» та сформовано її умовно оптимальний портфель з використанням моделі Г. Марковіца. За результатами розрахунків зроблені висновки щодо доцільності урізноманітнення методів управління ризиком незбалансованості страхового портфеля та застосування їх на практиці.

Ключові слова: страховий портфель, збалансованість, оптимізація страхового портфеля, модель Г. Марковіца.

Аннотация. Статья посвящена формированию условно оптимального портфеля страховой организации. Приведены понятия страхового портфеля и систематизированы подходы к его определению, выяснена сущность сбалансированного и оптимального портфеля страховщика. Проведен анализ структуры страхового портфеля на примере портфеля страховой компании ЧАО «Страховая Группа «ТАС» и сформирован ее условно оптимальный портфель с использованием модели Г. Марковица. По результатам расчетов сделаны выводы о целесообразности разнообразия методов управления риском несбалансированности страхового портфеля и применения их на практике.

Ключевые слова: страховой портфель, сбалансированность, оптимизация страхового портфеля, модель Г. Марковица.

Summary. The article is devoted to the formation of a conditionally optimal portfolio of an insurance organization. The concepts of the insurance portfolio are presented and approaches to its definition are systematized, the essence of the balanced and optimal portfolio of the insurer is clarified. The structure of the insurance portfolio was analyzed on the example of the

insurance company's portfolio of «TAS Insurance Group» and its conditionally optimal portfolio was formed with the introduction of the H. Markowitz's model. Based on the results of the calculations, conclusions were made about the appropriateness of the diversity of methods for managing risk imbalance in the insurance portfolio and their application in practice.

Key words: insurance portfolio, balance, optimization of the insurance portfolio, Markowitz's model.

Постановка проблеми. Починаючи з 2016 року відбувається поживлення економічної ситуації в Україні та відповідно почав стрімко розширюватись страховий ринок. Але такі швидкі зміни можуть спричинити нові проблеми, від вирішення яких буде залежати ефективність діяльності страхового ринку. Найважливішим чинником забезпечення стабільної діяльності кожної страхової компанії є високий рівень фінансової надійності, так як будь-які зовнішні та внутрішні загрози можуть привести до ліквідації страхових компаній. Одним із головних факторів, які гарантують фінансову надійність страховика є формування збалансованого страхового портфеля, структура якого є оптимальною та який приносить компанії стабільний прибуток. У зв'язку з цим важливим є питання забезпечення фінансової стійкості страховика за допомогою формування оптимального страхового портфеля, а також питання методів управління страховим портфелем для досягнення його збалансованості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зважаючи на актуальність теми, багато науковців досліджували питання формування та управління страховим портфелем. Вагомий внесок у дослідження цієї проблематики внесли вітчизняні та зарубіжні вчені: А. О. Дрібноход, В. Д. Базилевич, А. Л. Баранов, А. О. Бойко, Н. М. Внукова, О. О. Гаманкова, О. С. Журавка, О. В. Мурашко, С. С. Осадець, Л. О. Позднякова, В. Л. Пластун, С. Л. Єфімов, Д. В. Кондратенко, В. К. Коньшин, О. Г. Кузьменко, Н. Н. Нікуліна, Р. А. Рязанцев, Н. В. Ткаченко, О. Хавтур, Я. П. Шумелда, Н. М. Яшина. Але досі невирішеним залишається питання вибору критерію оптимізації страхового портфеля, формування зба-

лансованого страхового портфеля та запровадження цього процесу на практиці.

Формулювання цілей статті. Мета роботи полягає у визначенні сутності поняття «страховий портфель», з'ясуванні методів його збалансування, проведенні аналізу структури страхового портфеля та формуванні умовно оптимального страхового портфеля страхової компанії ПрАТ «Страхова група «ТАС» за допомогою моделі Г. Марковіца.

Виклад основного матеріалу. Дослідження особливостей управління страховим портфелем вимагає, перш за все, розгляду загальних теоретичних положень щодо визначення сутності страхового портфеля. В чинному законодавстві не наводять його визначення поняття «страховий портфель», тому різні науковці трактують його по-різному. В таблиці 1 зведені поняття «страховий портфель», які надані різними науковцями.

Отже, зміст поняття «страховий портфель» розглядають через основні його характеристики, а саме:

1. Фактичної кількості застрахованих об'єктів або діючих договорів страхування.
2. Сукупності страхових ризиків, які приймаються на страхування.
3. Обсягу страхових премій, отриманих страховиком за укладеними договорами страхування.

Але, в більшості випадків поняття страхового портфеля в економічній літературі використовується у значенні кількості договорів, сукупності страхових внесків, прийнятих страховою організацією і характеризує загальний обсяг її діяльності, величини страхових премій та обсягу зобов'язань страхової організації.

Головною метою страховика вважається формування збалансованого страхового портфеля.

Таблиця 1

Погляди науковців щодо визначення поняття «страховий портфель»

Автор	Визначення
Яшина Н. М. [1]	вартість страхових ризиків, прийнятих на страхування з набором певних фінансових інструментів, які забезпечують фінансову стійкість страхової організації, на принципах еквівалентності, збалансованості та ефективності
Федорова Т. А. [2]	скінчена множина фактично укладених, документально підтверджених договорів, що відображають сумарну відповідальність страховика і утворюють відповідну ієрархічну структуру
Осадець С. С. [3]	фактична кількість застрахованих об'єктів або кількість договорів страхування
Єфімов С. Л. [4]	сукупність страхових внесків, прийнятих даною страховою організацією
Баранов А. Л. [5]	вартісна оцінка страхового покриття ризиків по прийнятій сукупності договорів страхування
Рязанцев Р. А. [6]	обсяг прийнятих на страхування ризиків і вартісних зобов'язань страховика за сформованою страховою сукупністю договорів

За Н. М. Яшиною, збалансованість характеризується вартісним балансом страхових ризиків та страхового покриття ризиків за певної сукупності договорів страхування, що дає змогу досягнути оптимального співвідношення між ризиком і доходом страховика [1].

Н. М. Нікуліна та С. В. Березіна під збалансованістю страхового портфеля розуміють диверсифікованість, стабільність розвитку різних видів страхової діяльності, відповідність страхових виплат та страхових премій, укладених та припинених договорів, сформованих резервів та зобов'язань за договорами, за якими проводяться виплати [7].

Для збалансування страхового портфеля використовують такі методи:

- відбір ризиків, що приймаються на страхування;
- перестрахові операції, що забезпечують диверсифікацію ризиків;
- формування і розміщення коштів страхових резервів, що формують фінансову основу страхової діяльності;
- оптимізація страхового портфеля.

Якщо такі методи, як відбір ризиків, перестраховування і розміщення коштів страхові компанії постійно використовують у свої діяльності, то оптимізація портфеля не має такої популярності. Метою проведення оптимізації є формування оптимального страхового портфеля, під яким розуміють такий портфель, за яким виконується певна оптимізаційна умова. Найчастіше таким критерієм є максимізація прибутковості портфеля при заданій величині ризику.

Задача оптимізації портфеля полягає в тому, щоб визначити, яка частка портфеля повинна бути відведена для кожного виду страхування так, щоб величина очікуваної прибутковості та рівень ризику оптимально відповідали цілям страхової організації. При цьому не існує єдиної оптимальної структури страхового портфеля, яка б задовольняла умовам

кожної цілі. Дана структура постійно змінюється, що можна пояснити постійним пошуком страховою організацією тієї комбінації співвідношення ризику та очікуваної прибутковості, яка повинна забезпечити реалізацію інтересів власників та інвесторів організації.

Оптимізація може використовуватись на двох етапах: під час створення страховика та протягом його діяльності.

Уперше концепція оптимізації була обґрунтована в теорії ринку капіталу американським економістом Г. Марковіцем. Він довів, що вкладення заданого обсягу інвестиційного капіталу в один об'єкт інвестицій є ризикованішим, ніж інвестування цієї ж суми в різні об'єкти (тобто диверсифікація). Завдяки диверсифікації можна зменшити сукупний ризик портфеля інвестицій підприємства [8].

Модель Марковіца також може бути використана і у страхуванні. При цьому мова йде не тільки про інвестиційну діяльність страхової компанії, а й безпосередньо про страхову діяльність, а саме оптимізацію портфеля страхових послуг.

Показники, які використовує модель Марковіца для розрахунку оптимального інвестиційного портфеля, знаходять свої аналоги й у страховій діяльності. Так, доходність цінного паперу аналогічна прибутковості виду страхування. Ризик цінного паперу в моделі розраховується як середнє квадратичне відхилення доходності. Розрахувати такий показник для конкретного виду страхування також можливо. Тому модель Марковіца у своїх базових підходах цілком прийнятна і для застосування у сфері вибору оптимального портфеля страхових послуг.

Для аналізу та побудови оптимального страхового портфеля були обрані дані про страховий портфель страхової компанії ПрАТ «Страхова Група «ТАС» (далі СГ «ТАС») за період 2014–2016 рр. [9]. Наведемо структуру страхового портфеля СГ «ТАС» у 2016 р. на рис. 1.

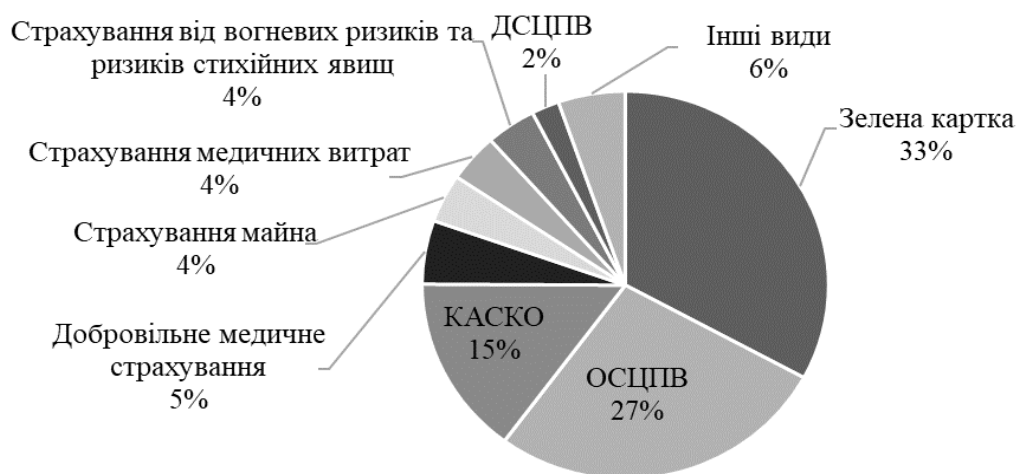

Рис. 1. Структура страхового портфеля СГ «ТАС» за надходженнями страхових премій у 2016 р.
Джерело: розробка авторів на основі даних з сайту Страхової Групи «ТАС»

Отже, страховий портфель СГ «ТАС» складається в більшій мірі із видів майнового страхування, зокрема автострахування. Його частка у портфелі складає більше 70%, що є негативним фактором для фінансової стійкості компанії, так як рівень виплат за автострахуванням достатньо високий, тобто рівень ризику всього портфеля збільшується. Тобто, у 2016 році страховий портфель СГ «ТАС» є незбалансованим та неоптимальним.

Для оптимізації структури страхового портфеля побудуємо математичну модель Марковіца. Формалізований вигляд математичної моделі Марковіца має такий вигляд (1):

$$\begin{cases} \sum_{i=1}^N w_i r_i \rightarrow \max; \\ \sqrt{\sum_{a=1}^N \sum_{b=1}^N (w_a w_b \text{cov}_{ab})} \leq \sigma_{req}; \\ 0 \leq w_i \leq 1; \\ \sum w_i = 1. \end{cases} \quad (1)$$

де w_i — частка i -го виду страхування в портфелі страхових послуг;

r_i — прибутковість i -го виду страхування;

N — кількість видів страхування;

s_{req} — максимально припустимий ризик портфеля страхових послуг;

cov_{ab} — коефіцієнт коваріації між парами конкретних видів страхування.

Прибутковість виду страхування можна розрахувати за формулою (2):

$$Pr_i = 1 - \frac{ЧСВ_i}{ЧСП_i}, \quad (2)$$

де Pr_i — прибутковість i -го виду страхування;

$ЧСВ_i$ — чисті страхові виплати за i -м видом страхування;

$ЧСП_i$ — чисті надходження страхових платежів за i -м видом страхування.

Розраховані значення прибутковості видів страхування СГ «ТАС» у 2014–2016 рр. наведені у табл. 2.

Для кожного виду страхування були розраховані окремі показники, які необхідні для застосування формалізованої моделі Марковіца, а саме: середнє значення прибутковості, дисперсія і середньоквадратичне відхилення, яке фактично є нормою ризику по кожному з видів страхування (табл. 3).

Також для застосування моделі було отримано значення попарних коефіцієнтів коваріації для всіх видів страхування, що було здійснено із застосуванням стандартних функцій Microsoft Excel.

Ще однією особливістю моделі, яка використовується, є той факт, що в ній неможливе одночасне досягнення і мінімального ризику і максимального прибутку, тому необхідно задавати конкретне значення ризику під який і буде формуватись оптимальний страховий портфель. Отже, для формування оптимальної структури візьмемо такі три значення ризику: 5%, 6% та 7%.

Для побудови оптимального портфеля страхових послуг була застосована функція Microsoft Excel «Пошук рішення». За думкою багатьох дослідників цієї проблематики, а також практиків у сфері страхування, якщо в компанії частка окремого виду страхування становить більше 40–50%, то через певний проміжок часу, виплати почнуть перевищувати

Таблиця 2

Показники прибутковості видів страхування СГ «ТАС» у 2014–2016 рр.

Види страхування	2014	2015	2016
Страхування від нещасних випадків	0,79	0,85	0,89
Медичне страхування	0,25	0,35	0,38
Страхування здоров'я на випадок хвороби	0,79	0,89	0,86
Страхування залізничного транспорту	1,00	1,00	1,00
Страхування наземного транспорту	0,38	0,39	0,45
Страхування вантажів та багажу	0,97	0,97	0,97
Страхування від вогневих ризиків	0,49	0,99	0,99
Страхування майна	0,99	0,92	0,92
Страхування цивільної відповідальності власників наземного транспорту	0,91	0,86	0,82
Страхування відповідальності перед третіми особами	0,98	0,86	0,99
Страхування кредитів	-55,9	1,00	1,00
Страхування фінансових ризиків	1,00	1,00	1,00
Страхування медичних витрат	0,61	0,70	0,83
Страхування сільськогосподарської продукції	-	1,00	0,51

Джерело: розробка авторів

Таблиця 3

Розрахункові показники середньої прибутковості і ризику (середньоквадратичне відхилення) за видами страхування СГ «ТАС» у 2014–2016 рр.

Вид страхування	Середнє значення прибутковості	Дисперсія	Середньоквадратичне відхилення
Страхування від нещасних випадків	0,843	0,002	0,041
Медичне страхування	0,327	0,003	0,056
Страхування здоров'я на випадок хвороби	0,847	0,002	0,042
Страхування залізничного транспорту	1,000	0,000	0,000
Страхування наземного транспорту	0,407	0,001	0,031
Страхування вантажів та багажу	0,970	0,000	0,000
Страхування від вогневих ризиків	0,823	0,056	0,236
Страхування майна	0,943	0,001	0,033
Страхування цивільної відповідальності власників наземного транспорту	0,863	0,001	0,037
Страхування відповідальності перед третіми особами	0,943	0,003	0,059
Страхування кредитів	-17,967	719,469	26,823
Страхування фінансових ризиків	1,000	0,000	0,000
Страхування медичних витрат	0,713	0,008	0,090
Страхування сільськогосподарської продукції	0,755	0,230	0,480

Джерело: розробка авторів

Таблиця 4

Структура портфеля страхових послуг СГ «ТАС» з урахуванням різних ступенів ризику, %

Вид страхування	Структура страхового портфеля	Структура страхового портфеля	Структура страхового портфеля
Страхування від нещасних випадків	1,0	1,0	1,0
Медичне страхування	0,0	0,0	0,0
Страхування здоров'я на випадок хвороби	1,0	1,0	1,0
Страхування залізничного транспорту	10,0	10,0	10,0
КАСКО	7,0	7,0	7,0
Страхування вантажів та багажу	20,0	20,0	20,0
Страхування від вогневих ризиків	6,5	5,0	5,0
Страхування майна	20,0	16,3	11,9
Страхування цивільної відповідальності власників наземного транспорту	1,0	1,0	1,0
Страхування відповідальності перед третіми особами	20,0	20,0	20,0
Страхування фінансових ризиків	10,0	10,0	10,0
Страхування медичних витрат	1,0	1,0	1,0
Страхування сільськогосподарської продукції	2,5	7,7	12,1
Всього	100,0	100,0	100,0
Загальний ризик портфеля страхових послуг	5,0	6,0	7,0
Оптимальна доходність	90,5	88,4	86,4

Джерело: розробка авторів

премії. Тому при формуванні оптимальної структури страхового портфеля за моделлю Г. Марковіца значення питомої ваги для найбільш ризикових видів страхування було обмежено на рівні 20%. Отримані результати представлені у табл. 4.

Результати аналізу даних свідчать про те, що між ризиком та доходністю існує пряма залежність: з підвищенням ступеня ризику зменшується доходність сформованого страхового портфеля. При ступені ризику 5% доходність страхового портфеля СГ «ТАС» складає 90,5%, а при ступені ризику 7% — вже 86,4%. Але так як розраховані портфелі оптимальні, то при підвищенні ризику на 1%, доходність портфеля зменшується в середньому на 2%. Графічно цю залежність наведено на рис. 2.

В результаті формування структури страхового портфеля СГ «ТАС» найбільш оптимальним є встановлення загального ризику страхового портфеля на рівні 5%, оскільки цей рівень забезпечує найбільшу доходність страхового портфеля та дає можливість. Отримані дані наведені у табл. 5.

Отже, для формування умовно оптимального портфеля СГ «ТАС» необхідно прагнути до такої структури портфеля: страхування залізничного транспорту — 10%, страхування вантажів та багажу — 20,0%, страхування майна — 20,0%, страхування відповідальності перед третіми особами — 20,0%, страхування фінансових ризиків — на 10,0%; та зменшити такі ризиковані види страхування, як медичне страхування (виключено із оптимального портфеля) та КАСКО (на 8,0%). Відхилення по іншим видам страхування є незначними.

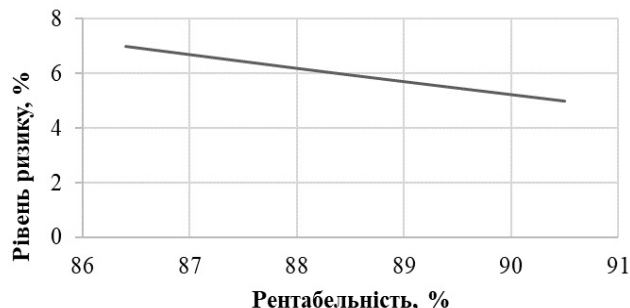

Рис. 2. Залежність рентабельності оптимального страхового портфеля СГ «ТАС» від його рівня ризику
Джерело: розробка авторів

Із збільшенням ризикованості в структурі умовно оптимального портфеля відбуваються такі зміни: зменшується частка страхування від вогневих ризиків, страхування майна та збільшується частка страхування сільськогосподарської продукції, тобто змінюється структура видів майнового страхування.

Умовно оптимальний портфель СГ «ТАС» при 5% -му рівні ризику має в своїй структурі в основному види майнового страхування (більше 70%), але частка автострахування звелась до мінімуму (до 7%), що дало змогу збільшити прибутковість портфеля.

Графічно умовно оптимальний портфель можна представити на рис. 3.

У зазначеній структурі портфеля значну долю займає страхування відповідальності перед третіми особами, завдяки чому збільшилась загальна частка галузі страхування відповідальності. Види особистого страхування майже не представлені (зага-

Таблиця 5

Умовно оптимальний портфель страхових послуг СГ «ТАС» із добровільних видів страхування при 5% -му рівні ризику, %

Вид страхування	Фактична структура	Оптимальна структура	Абсолютне відхилення
Страхування від нещасних випадків	0,7	1,0	0,3
Медичне страхування	5,0	0,0	-5,0
Страхування здоров'я на випадок хвороби	0,5	1,0	0,5
Страхування залізничного транспорту	0,0	10,0	10,0
КАСКО	15,0	7,0	-8,0
Страхування вантажів та багажу	0,4	20,0	19,6
Страхування від вогневих ризиків	4,0	6,5	2,5
Страхування майна	4,0	20,0	16,0
Страхування цив. відповід. власників наземного транспорту	2,0	1,0	-1,0
Страхування відповідальності перед третіми особами	2,5	20,0	17,5
Страхування фінансових ризиків	0,2	10,0	9,8
Страхування медичних витрат	4,0	1,0	-3,0
Страхування сільськогосподарської продукції	0,1	2,5	2,4

Джерело: розробка авторів

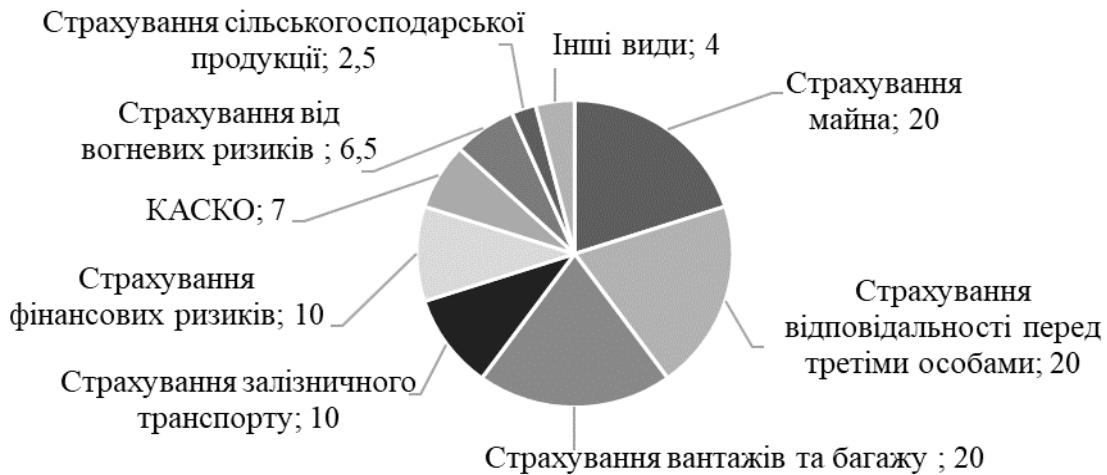

Рис. 3. Структура умовно оптимального портфеля СГ «ТАС» при 5% -му рівні ризику, %
Джерело: розробка авторів

лом займають 3% всього портфеля) через їх низьку прибутковість та високий рівень ризику.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Отже, проведена оптимізація страхового портфеля СГ «ТАС» з використанням моделі Г. Марковіца дозволила визначити умовно оптимальну структуру портфеля, яка забезпечує максимальну прибутковість при заданому рівні ризику. Найбільш оптимальним для компанії є портфель при рівні ризику 5% та відповідно отриманою доходністю у 90,5%. При цьому, в структурі портфеля збільшились частки таких прибуткових видів як страхування залізничного транспорту, страхування вантажів і страхування майна та зменшились ризикові види: КАСКО та медичне страхування. Визначено, що при зменшенні

в структурі страхового портфеля ризикових видів страхування ступінь ризику страхового портфеля зменшується, і відповідно, збільшується його рентабельність. Тобто, проведення оптимізації страхового портфеля є важливим фактором забезпечення прибутковості та фінансової стійкості страхового портфеля, що зумовлює необхідність використання цього методу усіма страховими компаніями.

Подальшого розвитку в теоретичних та практичних аспектах потребує питання доцільності урізноманітнення методів управління ризиком незбалансованості страхового портфеля. При здійсненні дослідження даної проблематики за різними напрямками буде забезпечено розвиненість теорії та практики управління збалансованістю страхового портфеля.

Література

1. Яшина Н. М. Страховой портфель как основа обеспечения финансовой устойчивости страховой организации / Н. М. Яшина // Финансы и кредит. — 2007. — № 20. — С. 84–87.
2. Федорова Т. А. Страхование: Учебник / Под ред. Т. А. Федоровой. — 2-е изд., перераб. и доп. — М.: Экономика, 2004. — 875 с.
3. Осадець С. С. Страхування: Підручник. / Керівник авт. кол. і наук. ред. Осадець С. С. — К.: КНЕУ, 1998. — 528 с.
4. Ефимов С. Л. Экономика и страхование: Энциклопедический словарь / С. Л. Ефимов. — М.: Книжный мир, 1996. — 528 с.
5. Баранов А. Л. Управление страховым портфелем / А. Баранов // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка «Економіка». — 2007. — № 94–95. — С. 112–116.
6. Рязанцев Р. А. Страховой портфель страховой организации: теоретический аспект / Р. А. Рязанцев // Известия ИГЭА. — 2009. — № 4. — С. 34–37.
7. Никулина Н. Н. Страхование. Теория и практика: учебное пособие / Н. Н. Никулина, С. В. Березина. — 2-е изд., перераб. и доп. — М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2007. — 511 с.
8. Терещенко О. О. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання: навч. посіб. / О. О. Терещенко. — К.: КНЕУ, 2003. — 554 с.
9. Сайт Страхової Групи «ТАС» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://sgtas.com.ua/>.
10. Дрібноход А. О. Підхід щодо вибору страхового портфеля за цілями страховика / А. О. Дрібноход // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». — 2008. — № 635 — С. 63–67.

11. Пластун В. Л. Формування оптимального портфеля страхових послуг / В. Л. Пластун, В. С. Домбровський // Актуальні проблеми економіки. — 2012. — № 1. — С. 335–341.

References

1. Yashina N. M. Strakhovoy portfel kak osnova obespecheniya finansovoy ustoychivosti strakhovoy organizatsii / N. M. Yashina // *Finansy i kredit*. — 2007. — № 20. — С. 84–87.
2. Fedorova T. A. Strakhovanie: Uchebnik / Pod red. T. A. Fedorovoy. — 2-e izd., iererab. i dop. — M.: Ekonomist, 2004. — 875 s.
3. Osadets S. S. Strakhuvannia: Pidruchnyk / Kerivnyk avt.kol. i nauk. red. Osadets S. S. — K.: KNEU, 1998. — 528с.
4. Yefimov S. L. Ekonomika i strakhovanie: Entsiklopedicheskiy slovar / S. L. Yefimov. — M.: Knizhnyy mir, 1996. — 528 s.
5. Baranov A. L. Upravlinnia strakhovym portfelem / A. Baranov // *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka «Ekonomika»*. — 2007. — № 94–95. — S. 112–116.
6. Ryazantsev R. A. Strakhovoy portfel strakhovoy organizatsii: teoreticheskiy aspekt / R. A. Ryazantsev // *Izvestiya IGEA*. — 2009. — № 4. — S.34–37.
7. Nikulina H. H. Strakhovanie. Teoriya i praktika: uchebnoe posobie / H. H. Nikulina, S. V. Berezina. — 2-e izd., pererab. i dop. — M.: YUNITI-DANA, 2007. — 511 s.
8. Tereshchenko O. O. Finansova diialnist subiektiv hospodariuvannia: navch. posib. / O. O. Tereshchenko. — K.: KNEU, 2003. — 554 s.
9. Sait Strakhovoi Hrupy «TAS» [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: <https://sgtas.com.ua/>.
10. Dribnokhod A. O. Pidkhid shchodo vyboru strakhovoho portfelia za tsiliamy strakhovyka / A. O. Dribnokhod // *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnikha»*. — 2008. — № 635 — S.63–67.
11. Plastun V. L. Formuvannia optymalnoho portfelia strakhovykh posluh / V. L. Plastun, V. S. Dombrovskiy // *Aktualni problemy ekonomiky*. — 2012. — № 1. — S. 335–341.

УДК 665.6:(575.1)

Турсунов Алишер Мухамадназирович

кандидат экономических наук,

доцент кафедры «Экономика промышленности»

Ташкентский государственный технический университет имени Ислама Каримова

Tursunov Alisher

Candidate of Economic Sciences,

Associate Professor of the Industrial Economics Department

Tashkent State Technical University named after Islam Karimov

Кариева Латофат Саидакрамовна

старший преподаватель кафедры «Экономика промышленности»

Ташкентский государственный технический университет имени Ислама Каримова

Karieva Latofat

Senior Lecturer of the Industrial Economics Department

Tashkent State Technical University named after Islam Karimov

ОСНОВНЫЕ РЕЗЕРВЫ РАЗВИТИЯ НЕФТЕГАЗОВОЙ ОТРАСЛИ УЗБЕКИСТАНА

THE MAIN RESERVES OF DEVELOPMENT OF THE OIL AND GAS INDUSTRY IN UZBEKISTAN

Аннотация. В статье дан анализ и выявлены основные проблемы, а также определены резервы развития нефтегазовой отрасли Узбекистана.

Ключевые слова: промышленность, инвестиции, структура отрасли, инновации, издержки производства, резервы развития.

Summary. The article gives an analysis and identified the main problems and defined reserves development of oil and gas industry in Uzbekistan.

Key words: industry, investments, industry structure, innovations, production costs, development reserves.

За годы независимости коренным образом изменились роль и место промышленности в экономическом развитии Республики Узбекистан. Так, доля промышленной продукции в ВВП только за 2000–2016 годы увеличилась на 10,1% процента и составила 24,3%. В настоящее время в стране функционируют более ста отраслей и подотраслей промышленности, некоторые из них объединены в соответствующие комплексы. Нефтегазовый комплекс является таким стратегически значимым производственным комплексом национальной экономики страны.

Необходимо отметить, что Узбекистан располагает богатыми запасами нефтегазового сырья. На сегодняшний день открыто более 240 месторождений нефти, газа и газоконденсата. Общая протяженность газопроводов составляет 13000 км, на которых имеется более 250 компрессорных станций. Большие запасы минерально-сырьевых ресурсов являются предпосылкой и основой функционирования нефтегазового комплекса страны.

Нефтегазовый сектор экономики Узбекистана представляет Национальная Холдинговая Компания

(НХК) «Узбекнефтегаз» — крупный холдинг, имеющий полный производственный цикл — от геологоразведки, через собственно добычу, пререработку нефти и газа, вплоть до сбыта продуктов конечным потребителям. В ее состав входят 6 акционерных компаний, объединяющих более 190 предприятий.

За период 2010–2015 гг. проделана огромная работа по совершенствованию структуры отрасли, техническому оснащению и перевооружению на основе инновации, наращиванию объемом добычи, глубокой переработки нефти и газа. Так, за этот период объем производства продукции НХК «Узбекнефтегаз» вырос почти на 70%.

Общий объем инвестиций по НХК «Узбекнефтегаз» за 2005–2015 годы вырос в 5,8 раз, рост инвестиций в воспроизводство основного капитала 7,3 раз. Это говорит о том, что НХК «Узбекнефтегаз» уделяет большое внимание совершенствованию производственной деятельности предприятий, в целях обеспечения конкурентоспособности производимой продукции на мировом рынке. НХК «Узбекнефтегаз» значительные

инвестиционные средства направляются на строительство новых предприятий. В 2015 году на эти цели было направлено 30,3% инвестиций. Наблюдается так же повышение окупаемости основного капитала в 2015 году в целом по НХК «Узбекнефтегаз», а также по собственным и заемным средствам [1].

НХК «Узбекнефтегаз» активно привлекает прямые иностранные инвестиции. С участием ведущих мировых инвесторов реализуются десятки высокотехнологичных проектов. Реализация этих проектов осуществляется с участием ведущих мировых компаний, таких как ПАО «Лукойл Оверсиз Лтд», «Газпром», «Эн Кей», «Си Эн Пи Си» и других.

Для ведения инновационных и научно-технических разработок и их внедрения в производство в НХК «Узбекнефтегаз» и ее подразделениях организованы «фонды модернизации технологии». Эти фонды образуются за счет отчислений от чистой прибыли предприятий и частично за счет амортизационных отчислений. Для координации инновационных работ по решению компании НХК «Узбекнефтегаз» в составе Узбекского научно-исследовательского и проектного института нефтяной и газовой промышленности создан «Центр инновационной деятельности НХК «Узбекнефтегаз».

Вместе с тем в развитии отрасли имеется ряд проблем, а именно: не достаточно совершенна структура производства. Это выражается в том, что производство продукции глубокой переработки и высокотехнологичных видов продукции незначительно, в то же время значительная доля переработки нефти и газа приходится на продукцию начальной и средней переработки (сжиженные газ, бензин, керосин дизельное топлива, шины, резина и т.д.). Острой проблемой является износ оборудования, как моральный, так и физический. Так степень износа основных фондов на конец 2015 года по НХК «Узбекнефтегаз» составила 46,6%.

Вследствие этого, невысоким остается качество выпускаемых нефтепродуктов. В структуре экспорта отечественной нефтепереработки преобладают относительно дешевые нефтепродукты, в том числе, прямогонный бензин, вакуумный газойль, дизельное топливо низкого, в сравнении с европейскими требованиями, по содержанию серы качества, а также доля топочных нефтепродуктов с высокой добавленной стоимостью крайне мала. В отрасли высокий уровень энергопотребления, использования устаревших энергоемких и экономически несовершенных технологий. В результате отечественная нефтепереработка характеризуется высоким уровнем энергопотребления, что негативно отражается на экономической эффективности отрасли. Удельный расход энергоресурсов на действующих отечественных заводах в 2–3 раза превышает зарубежные аналоги [2].

2017 году объем добычи природного газа в стране составил 56,5 миллиарда кубометров. Из-за не осуществленной модернизации отрасли в течение нескольких лет его потери остаются чрезвычайно высокими — 20–23% [3].

Необходимо отметить, что в перспективе развитие нефтегазовой отрасли будет зависеть от объемов спроса на природный газ и нефть в Узбекистане. По мнению экспертов Азиатского Банка Развития, природный газ останется основным энергетическим ресурсом в Узбекистане для промышленности и выработки электроэнергии вплоть до 2035 года. По некоторым расчетам к 2030 году национальной экономике будет необходимо 99,03 млн т.н. углеводородов. Следует отметить, что данный прогноз не учитывает изменения в структуре потребления источников энергии, а также возможные технико-технологическое улучшение [4]. При этом, возможное увеличение глобального спроса на природный газ является внешним фактором, наличие сырьевой базы формирующее предложение, рост населения, увеличение спроса на потребление энергоресурсов со стороны промышленности, формирующее спрос на нефть и газ, являются внутренним фактором, влияющим на прирост производства нефтегазовых ресурсов в Узбекистане.

Для того чтобы обеспечить эффективное и на этой основе динамичное развитие отрасли необходимо задействовать существующие резервы. Прежде всего, необходимо провести модернизацию, необходимость которого определяется уровнем и состоянием развития НХК «Узбекнефтегаз», глобализацией и интеграцией в мирохозяйственную систему развития. При этом, модернизация требует меньше вложений, чем расширение, новое строительство, поскольку модернизация подразумевает изменение уже функционирующего производства. Путем обновления оборудования и внедрения инновационных технологий достигается повышение производственной мощности производства. Кроме экономии материальных и трудовых ресурсов, модернизация экономит время, обеспечивая соответствие современным требованиям.

Модернизация НХК «Узбекнефтегаз» требует решения задач на основе разработки и внедрения инновационных технологий обеспечения приоритетного развития нефтегазоперерабатывающей и нефтегазохимической отраслей. Необходимо ускорение внедрения инноваций в переработку углеводородов. Это даст возможность улучшить качество и увеличить объем выхода конечной готовой продукции с низкой себестоимостью. Для этого необходимо проведение модернизации инфраструктуры объектов добычи углеводородов, совершенствование технологических процессов разработки месторождений и добычи углеводородов.

Немаловажное значение для холдинга имеет снижение издержек при транспортировке углеводородов и конечных нефтепродуктов. Для этого необходимо осуществление государственного регулирования транспортных тарифов, обеспечивая оптимальный уровень тарифов.

Основными приоритетами инновационной и научно-технической деятельности нефтегазовой промышленности являются: постоянная разработка и внедрение новой техники и технологии на каждом

этапе производственной цепочки «разведка-разработка-добыча-переработка» углеводородов, производство промышленной продукции и их реализация; поиск инновационной техники и технологии производства и использование мирового опыта по организации производства; повышение квалификации специалистов предприятий компании за счет распространения передового опыта и знаний; систематизация мирового опыта в виде правил и методики, изложенных на государственном языке [5].

Одним из резервов в направлении снижения издержек является активизация мер по энергосбережению. Решение данной задачи даст возможность повысить уровень сырьевой обеспеченности и конкурентоспособность отрасли. Для этого необходимо, модернизация энергетического оборудования на всех этапах технологических процессов добычи и переработки, направленные на сохранение установленной мощности электростанций, улучшение их технико-экономических показателей, а также внедрение современных ресурсосберегающих инновационных технологий.

Одним из резервов развития нефтегазовой отрасли является привлечение финансовых средств для проведения модернизации добычи и переработки нефтегазовых ресурсов в НХК «Узбекнефтегаз». Это возможно путём, во-первых, укрепления финансовой устойчивости отрасли, что даст возможность увеличить источники собственных средств на нужды модернизации, во-вторых, привлечения дополнительных финансовых средств в углубленную переработку углеводородов и производство продукции с высокой добавленной стоимостью, что позволит снизить зависимость от изменчивости мировых цен на энергетическое сырьё в мире. Данные резервы должны реализовываться в первом случае путем совершенствования налоговой политики в отношении НХК «Узбекнефтегаз», ценовой политики отрасли. Во втором случае увеличением удельного веса бюджетных средств в общем объеме источников финансирования инвестиций, что обеспечит инвестиционную активность холдинга.

Модернизация должна касаться не только технологических процессов, производства, но и такой важной сферы, как система управления и маркетинга. Главной предпосылкой необходимости совершенство-

вания управления НХК «Узбекнефтегаз» является нехватка инвестиционных ресурсов, требующихся для модернизации различных аспектов деятельности акционерных предприятий, связанных с повышением уровня их конкурентоспособности и наращиванием их экспортного потенциала, что способствует росту прибыльности холдинга. Необходимо отметить что, чем лучше система корпоративного управления, тем выше уровень доверия инвестора и, следовательно, тем меньше риск и выше стоимость.

Для совершенствования системы управления НХК «Узбекнефтегаз» необходимо: создать гибкий механизм инвестирования средств отечественных инвесторов в холдинг; широко внедрять общепринятые международные стандарты корпоративного управления в практику работы акционерных обществ, входящих в холдинг; совершенствовать правовые механизмы по защите прав инвесторов; обеспечить высокий уровень информационной прозрачности холдинга; далее совершенствовать систему сбора, анализа и контроля информации акционерных обществ, что позволит повышать качество оперативного учета, обработки и передавать информацию по электронным каналам. Дальнейшее совершенствование управления приведет к укреплению экономического состояния акционерных обществ, входящих в состав холдинга, притоку иностранных инвестиций, повышению эффективности добычи и переработки нефтегазовых ресурсов, защите прав акционеров.

Еще одним из резервов развития нефтегазовой отрасли является совершенствование маркетинговой системы НХК «Узбекнефтегаз». В связи с этим необходимо совершенствовать маркетинговую систему на основе изучения зарубежного опыта передовых зарубежных стран и наработанного в этом направлении отечественного опыта, разработать и принять меры по продвижению продукции отрасли, как на внутренних, так и внешних рынках сбыта.

Осуществление всех перечисленных мер повысит эффективность производственной цепочки «разведка-разработка-добыча-переработка» углеводородов, росту добавленной стоимости отрасли, а также повысить конкурентоспособность и укрепить экспортные позиции НХК «Узбекнефтегаз».

Литература

1. Новикова Т. В. Вопросы инвестиционной деятельности на предприятиях НХК «Узбекнефтегаз». Материалы республиканской научно-практической конференции. Ташкент: Филиал РГУ нефти и газа (НИУ) имени И. М. Губкина в г. Ташкенте, 2016. — с. 149–150.
2. Хашимова Н. А. Определение особенностей инновационного развития нефтегазовой отрасли Узбекистана / Материалы республиканской научно-практической Конференции. Ташкент: Филиал РГУ нефти и газа (НИУ) имени И. М. Губкина в г. Ташкенте, 2016. — с. 272–273.
3. Послание Президента Республики Узбекистан Шавката Мирзиёева Олий мажлису. Народное слово. 23.12.2017 г. № 258(6922).
4. Ходжаев Б. Б. Вопросы прогнозирования спроса на нефтегазовые ресурсы в Узбекистане. Материалы форума молодых ученых-экономистов. Ташкент: ВАКТРИА PRESS, 2012. — С. 163.
5. Саидкаримова М. И. Инновации как фактор повышения эффективности использования основных производственных фондов. Материалы республиканской научно-практической Конференции. Ташкент: Филиал РГУ нефти и газа (НИУ) имени И. М. Губкина в г. Ташкенте, 2016. — с. 191–192.

УДК 331.556.4

Ушенко Наталя Валентинівна

*доктор економічних наук, професор кафедри економіки
Національний авіаційний університет*

Ушенко Наталья Валентиновна

*доктор экономических наук, профессор кафедры экономики
Национальный авиационный университет*

Ushenko Natalya

*Doctor of Economics, Professor of the Department of Economics
National Aviation University*

Покормяк Алла Сергіївна

*магістрант
Національного авіаційного університету*

Покормяк Алла Сергеевна

*магистрант
Национального авиационного университета*

Pokormiak Alla

*Master of the
National Aviation University*

МІЖНАРОДНА МІГРАЦІЯ РОБОЧОЇ СИЛИ: ПРИЧИННО-НАСЛІДКОВИЙ АНАЛІЗ

МЕЖДУНАРОДНАЯ МИГРАЦИЯ РАБОЧЕЙ СИЛЫ: ПРИЧИННО-СЛЕДСТВЕННЫЙ АНАЛИЗ

INTERNATIONAL MIGRATION OF WORKING FORCE: CURRENT RESEARCH ANALYSIS

Анотація. В статті розкрито сутність та економічну природу міжнародної міграції робочої сили та її причини в сучасних умовах. Проаналізовано динаміку міграційних потоків робочої сили та фактори впливу на неї. Встановлено причинно-наслідкові зв'язки цього динамічного процесу у взаємозв'язку з міграційною політикою країн світу. Розглянуто міграційні процеси у контексті участі України в європейському та світовому міграційному обміні як один із важливих чинників формування національної міграційної політики держави, приведення її у відповідність до європейських практик з урахуванням демографічної ситуації та істотних змін у системі міжнародних відносин, що зумовлені глобалізацією.

Ключові слова: міжнародна міграція, міграційна політика, країна-донор, країна-реципієнт, робоча сила.

Аннотация. В статье раскрыто сущность и экономическую природу международной миграции рабочей силы и ее причины в современных условиях. Проанализирована динамика миграционных потоков рабочей силы и факторы влияния на нее. Установлено причинно-следственные связи этого динамического процесса во взаимосвязи с миграционной политикой стран мира. Рассмотрены миграционные процессы в контексте участия Украины в европейском и мировом миграционном обмене как один из важных факторов формирования национальной миграционной политики государства, приведение ее в соответствие с европейскими практиками с учетом демографической ситуации и существенных изменений в системе международных отношений, обусловленных глобализацией.

Ключевые слова: международная миграция, миграционная политика, страна-донор, страна-реципиент, рабочая сила.

Summary. The article describes the essence and economic nature of international labor migration and its causes in modern conditions. The dynamics of migration flows of the labor force and factors influencing it are analyzed. The cause-effect relationships of this dynamic process in relation to the migration policy of the countries of the world are established. Migration process-

es are considered in the context of Ukraine's participation in European and world migration as one of the important factors in the formation of the national migration policy of the state, bringing it in line with European practices, taking into account the demographic situation and significant changes in the system of international relations that are caused by globalization.

Key words: *international migration, migration policy, donor country, country – recipient, labor force.*

Постановка проблеми. Поглиблення глобалізаційних умов вплинули на тенденції міграційного обміну робочої сили. Трудова міграція, виступаючи базовою рушійною силою міграційних мотивів, також паралельно стає домінантою соціально-економічних змін та має глобальний характер впливу, формуючи при цьому як позитивні, так і негативні наслідки для різних країн світу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню питань, пов'язаних з міжнародною міграцією робочої сили, присвячені роботи вітчизняних та зарубіжних вчених Г. Биффль, О. А. Грішнєвої, Е. М. Лібанової, О. А. Малиновської, Н. Г. Мамонтової, В. І. Мойсей, В. О. Костенко, І. І. Кукурудза, О. Р. Овчинникова, Т. П. Петрової, О. У. Хомри.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Моніторинг та аналіз процесів, що відбуваються у світі є базовою основою у оцінюванні та прогнозуванні перспектив розвитку кожної країни в контексті всеосяжної інтернаціоналізації та розширення міжнародних відносин між усіма суб'єктами світового господарства. Для збалансованого розвитку національних економік у системі світового господарства першочергово доцільно визначити детермінантні принципи стратегії та механізми, за допомогою яких її можна ефективно реалізувати та пристосувати до турбулентних умов сьогодення. Це вказує на потребу моніторингу міжнародної міграції в частині причинно-наслідкового аналізу.

Мета статті. Головною метою цієї статті є здійснення аналізу характерних рис міжнародної міграції робочої сили в сучасних умовах глобалізації та поглиблення інтеграційних процесів.

Виклад основного матеріалу. В усі епохи розвитку людства трудові ресурси відносилися до особливо рухливих, здатних швидко змінювати місце перебування. Причинами цього могли слугувати як добровільні заходи — бажання жити краще, заробляти більше та мати кар'єрний ріст, або ж вимушені — воєнні заходи в країні перебування, етнічні конфлікти, стихійні лиха.

Міграція робочої сили є базовим інструментом розвитку відносин між країнами світу та відповідно їхніми народами. Міграція робочої сили — добровільне або примусове переміщення працездатного населення за межі країни свого проживання з метою кращого життя або пошуку порятунку в інших куточках світу.

У Конвенції Міжнародної організації праці № 97 та № 143 «працюючий мігрант» визначається як особа, яка мігрує чи мігрувала з однієї країни в іншу з метою отримання роботи [1].

Міжнародна міграція робочої сили відноситься до форм сучасних міжнародних процесів, що пов'язані з потоками факторів виробництва, оскільки робоча сила виражається як основний чинник для безперервної діяльності суб'єкта господарювання, несучи в собі сукупність знань, навичок та умінь, які застосовує у формі трудової компоненти людського капіталу. Тому людський капітал в пошуках кращого місця своєї реалізації та винагородження здійснює міграцію в інші географічні райони.

Основними факторами, що мають здатність впливати на стан міграційних потоків виділяють економічні та неекономічні. До економічних факторів відносяться краща заробітна плата, можливість кар'єрного зростання, ефективне використання своїх знань, матеріальне заохочення хорошої роботи. Безпосереднім прямим чинником, що впливає на спрямованість руху робочої сили, є нерівномірний економічний розвиток країн світу, що і визначає найбільш характерний шлях її переміщення з менш розвинутих країн в більш розвинуті країни світу. Причинами економічного характеру, що спонукають до міграції також є кон'юнктурне становище на національному ринку робочої сили, що може характеризуватися високим рівнем безробіття, розбалансованістю між попитом та пропозицією на робочу силу, перевантаження на одне робоче місце, що створює напруженість у суспільстві, відсутність попиту на певні професії, які є затребуваними за кордоном. До неекономічної групи мотивів відносяться політико — правові, релігійні, етнічні (з'єднання сімей і переїзд на історичну батьківщину), екологічні, освітньо-культурні, психологічні чинники. При цьому слід констатувати, що у більшості випадків основною причиною міграції трудових ресурсів є саме економічний чинник.

Аналізуючи фактори, що підштовхують до переміщення необхідно розмежовувати достатні та необхідні умови її здійснення. Фактори економічного характеру є фундаментом необхідних умов, проте самі по собі вони не в змозі створювати достатні умови міграції робочої сили. Головне місце у міграційних намірах людини належить саме економічним факторам, що діють у взаємозв'язку й взаємозалежності з іншими чинниками.

З вищевикладеного очевидно, що міграція робочої сили має перспективу економічного характеру, але при цьому потрібно враховувати аспект демографічного розвитку суспільства, який виражається в кількості населення, в структурі статі та віку, і безпосередньо впливає на розміри міграційних потоків. Для країн, які мають високі демографічні

показники, міграція може мати і позитивні наслідки, оскільки зменшується стан напруженості у суспільстві та на ринку праці. Натомість є країни, які потерпають від проблем демографічного розвитку, зокрема старіння нації, високий ризик смертності та низька народжуваність, тому міграція для таких країн є припливом нової робочої сили або ж впливом власних інтелектуальних ресурсів. У більшості випадках такі країни є постачальниками трудових ресурсів на міжнародну арену більш розвинутих економічно країн. Відповідно наслідки недостатнього аналізу демографічного стану можуть мати негативні наслідки різного роду характеру: політичні, економічні, соціальні, культурні.

За даними Євростату станом на 2015 р. було зареєстровано майже 40% офіційних мігрантів, які прибули до європейських країн у пошуках роботи. Решта, які звертаються з проханням про притулок, приїхали з метою возз'єднання родини, згодом теж опиняються на ринку праці. Не кажучи вже про як мінімум 5 млн мігрантів нелегальних. Трудові міграції значно більше поширені серед жінок — вони становлять 253,7 тис. осіб, а чоловіки — 20,9 тис. осіб. Найбільша кількість мігрантів у 2015 р. була зосереджена в Росії (48,5%), Чеській Республіці (12,8%), Італії (13,4%), Польщі (7,4%), а також Португалії (3,0%) та Угорщині (2,4%) [2].

Найвагомішим чинником міграційних намірів є відсутність у країні, з якої мігрують, роботи або праці, яка забезпечить стабільний дохід, що гарантував би гідний рівень життя для власне працівників та їх родин.

Одним із факторів такої зорієнтованості потоків трудових мігрантів є також висока розвиненість в економічному плані цих країн та відсутність жорстких бар'єрів для працевлаштування.

Найпопулярнішими сферами діяльності українців за кордоном є промисловість, будівництво, сільське господарство (збирання врожаю), діяльність домашніх господарств (прибирання домівки, готування їжі, доглядання дітей та немічних людей похилого віку), сфера торгівлі та сервісу (готельний бізнес).

З даних табл. 1 бачимо, що протягом 25 років чисельність трудових мігрантів збільшилась.

Також для оцінки масштабів збільшення міграційного потоку загалом на рис. 1 наочно показано збільшення кількості трудових мігрантів у світі.

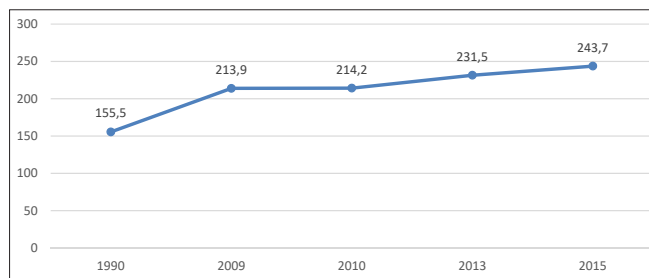

Рис. 1. Кількість міжнародних трудових мігрантів у світі, млн осіб

Джерело: складено авторами за даними Міжнародної організації праці [3]

За даними Євростату станом на 2016 рік, за кордоном перебуває понад 7 млн українських громадян. Основна кількість українських мігрантів зосереджена в країнах Європи та Америки: в Аргентині — 100 тис. осіб, Бразилії — 150 тис., Великобританії — 70 тис., Греції — 200 тис., Ізраїлі — 150 тис., Іспанії — 400 тис., Італії — понад 500 тис., Польщі — понад 500 тис., Франції — 40 тис., Чехії — 400 тис. осіб [2].

Потік трудової міграції у цьому напрямку обумовлений, перш за все, близькістю кордонів та певною лояльністю місцевих законів до працівників-емігрантів. Тому аналіз міграції робочої сили буде неповним без характеристики міграційної політики країн-імпортерів та України.

Багато країн світу схильні послаблювати міграційний режим у відношенні кваліфікованих кадрів (табл. 2).

Способи можуть бути різними: починаючи з відкриття тимчасового доступу на закриті ринки праці працівникам, які уклали трудовий договір, і, закінчуючи можливістю необмеженого в'їзду в країну для постійного перебування та пошуку роботи.

Виїзна міграція в Україні, яка активізувалася в останні роки, першочергово обумовлена суттєвим погіршенням рівня доходів населення, уповільненим соціально-економічним розвитком країни в умовах

Таблиця 1

Регіональний розподіл та динаміка кількості міжнародних трудових мігрантів у розрізі регіонів світу, млн осіб

Регіони світу	1990	2009	2010	2013	2015
Африка	16	19,3	29,2	18,6	20,6
Азія	50,9	61,3	82,6	70,8	75,1
Європа	49,4	69,8	58,7	72,4	76,1
Латинська Америка та Карибський басейн	7,1	7,5	4,1	8,5	9,2
Північна Америка	27,8	50,0	32,8	53,1	54,5
Океанія	4,4	6,0	1,6	7,9	8,1

Джерело: складено авторами за даними Міжнародної організації праці [3]

реформ, військово-політичної ситуацією на сході країни.

Вітчизняна політика щодо в'їзної міграції має орієнтуватися на здійснення таких заходів, які б дозволили проведення селективної міграційної політики для забезпечення рівня зростання чисельності населення.

На думку В. О. Костенко, інституційно оформлена і забезпечена трудовими, фінансовими й іншими ресурсами політика з прийому, інтеграції й натуралізації мігрантів повинна включати економічну, соціальну, політичну й культурну складові. Політика в сфері імміграції має бути заснована на розумінні необхідності залучення нашої країни до міжнародного ринку праці. Ця політика повинна бути націлена на створення методів залучення й використання іноземної робочої сили з урахуванням держав її походження, кваліфікаційної підготовки та інших складових [5, с. 111]. Також вчений відзначає, що важливою умовою диверсифікації легітимних каналів міграції

робочої сили повинні бути підготовка та укладання багатосторонніх угод щодо міжнародного трудового співробітництва з основними країнами, що є міграційними партнерами України. Стратегічний підхід до керування процесами імміграції повинен припускати активне вживання заходів, спрямованих на протидію поширенню нелегальної міграції й кримінальних практик в області переміщення людей [5, с. 112].

За дослідженням В. І. Мойсей, трудова міграція може як позитивно впливати на економічний розвиток країни, так і негативно. Негативними наслідками міграції робочої сили є: зменшення чисельності населення, втрата висококваліфікованої робочої сили, внаслідок цього і трудових ресурсів, які у змозі створювати національний ВВП, зменшення державного бюджету (оскільки кількість працівників, що сплачуватимуть податки скорочується), старіння нації. До позитивних сторін трудової міграції вчений відносить: зниження напруги на робочі місця на ринку праці, покращення рівня життя сімей мігрантів,

Таблиця 2

Пріоритети і стратегії політики регулювання міжнародної міграції у відношенні інтелектуальної робочої сили

Країни	Політичні умови	Стратегія	Питання, що потребують уваги
Канада	Міграція як елемент загальної стратегії розвитку для фахівців з певним рівнем кваліфікації.	Міграція, що компенсує дефіцитні спеціальності. Відбір кваліфікованих іммігрантів, що мають дружину (чоловіка) для постійного проживання на території країни.	Допомога іноземним студентам. Перенавчання прибулих без запрошення на роботу
США	Захист місцевих працівників при розгляді заявок роботодавців на наймання іноземного працівника.	Запобігання міграції людей з низьким рівнем кваліфікації і обмеження імміграції в цілому. Квоти для найбільш кваліфікованих категорій. Обов'язкова наявність запрошення роботу.	Невелика допомога іноземним студентам. Величезна кількість заявників за діючими програмами, велика черга. Повернення до видачі тимчасових віз.
Німеччина	Дозвіл на в'їзд висококваліфікованим кадрам при обмеженні імміграції людей з низьким рівнем кваліфікації.	Суперництво з іншими країнами за висококваліфікований персонал. Постійне проживання для іноземців з високим рівнем кваліфікації та заробітної плати. Жорсткі обмеження для решти категорій	Обмеження імміграції. Можливість зміни статусу перебування для студентів.
Великобританія	Максимально вільне переселення	Дозвіл на в'їзд висококваліфікованим кадрам при обмеженні міграції людей з низьким рівнем кваліфікації. Рейтингова система розгляду заяв на в'їзд відсутність квотування.	Перелік дефіцитних спеціальностей, що вимагають високої кваліфікації. Можливість в'їзду іноземних студентів «дефіцитних» спеціальностей.
Японія	Прийом висококваліфікованих кадрів при обмеженні імміграції людей з низьким рівнем кваліфікації.	Жорстке розмежування спеціальностей, що вимагають високий рівень кваліфікації.	Дозвіл іноземним студентам шукати роботу. Невисокий рівень міграції висококваліфікованих кадрів, незважаючи на відкритість
Франція	Захист місцевих працівників при розгляді заявок роботодавців на наймання іноземного працівника.	Збільшення «економічної міграції». Ретельне вивчення ринку праці і переліку професій.	Обмеження імміграції.

Джерело: складено авторами за даними [4, с. 64]

зростання рівня кваліфікації, кращий рівень заробітної плати та кар'єрний ріст, збільшення обсягів виробництва та ВВП у приймаючих країнах трудових мігрантів, зменшення кількості державних видатків (для країн-реципієнтів); ефективний розподіл робочої сили по стратегічним секторах економіки (для країни — реципієнта); експорт надлишкової робочої сили, що створює напруженість на вітчизняному ринку праці (для країни — донора); приплив валюти у країну внаслідок грошових переказів мігрантів (для країни — донора). В. І. Мойсей вважає, що при цьому для зменшення кількості мігрантів для країн-донорів необхідно розробити власну систему стимулювання працівників на батьківщині, підвищення рівня заробітної плати, оскільки саме незадовільний рівень сплачуваності є основною причиною міграції населення і здебільшого молоді; особливої уваги потребує така категорія трудових мігрантів як «відтік умів» (науковці, вчені та висококваліфікована робоча сила). Це напрямок в сучасних глобалізаційних та інтеграційних процесах набуває широких масштабів, оскільки в більшості країн для таких трудових ресурсів, людського капіталу немає достатнього рівня розвитку, гідної зарплати і внаслідок цього вони вимушені виїжджати за кордон, де їхній талант та навички оцінюються на високому рівні [6, с. 89].

І. І. Кукурудза, Т. І. Ромащенко справедливо наголошують, що для країн — реципієнтів особливий

акцент необхідно робити на зменшення нелегальної міграції, оскільки вона тягне за собою негативні наслідки: суспільна напруженість, тероризм, злочинність, створення конкуренції місцевому населенню [7, с. 46].

Висновки і пропозиції. Аналіз основних характерних рис міграції робочої сили приводить до переконаності: в історичній незворотності процесів міжнародної імміграції; у необхідності державних і громадських зусиль щодо інтеграції іммігрантів до європейського соціуму на засадах багатокультурності (рівноправності) та доцільності регулювання міжнародної імміграції. Для більш ефективного регулювання цих потоків необхідно проводити міждержавну міграційну політику. Така політика, на відміну від внутрішньої, повинна бути більш жорсткою та більш регламентованою, включати в себе систему спеціальних заходів, а також законодавчих актів та міжнародних угод по регулюванню міграційних потоків.

Сучасні міграційні процеси у контексті участі України в європейському та світовому міграційному обміні повинні розглядатись як один із важливих чинників формування національної міграційної політики держави, приведення її у відповідність до європейських практик з урахуванням демографічної ситуації та істотних змін у системі міжнародних відносин, що зумовлені глобалізацією.

Література

1. International Labour Organization [Electronic resource]. — Access mode: <http://www.ilo.org/global/lang-en/index.htm>.
2. The Eurostat [Electronic resource]. — Access mode: <http://ec.europa.eu/eurostat>
3. Міжнародна організація з міграції [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ilo.org.ua/my_page/Conventions.aspx.
4. Биффль Г. Миграция и ее роль в интеграции Западной Европы / Г. Биффль // Проблемы теории и практики управления. — 2010. — № 4. — С. 64–68.
5. Костенко В. О. Актуальні проблеми міграційної політики та підходи до їх вирішення на прикладі Європейського Союзу / В. О. Костенко // Актуальні проблеми політики. — 2015. — Вип. 54. — С. 106–114.
6. Мойсей В. І. Зовнішні ефекти міжнародної міграції трудових ресурсів / В. І. Мойсей // Технологический аудит и резервы производства. — 2015. — № 2(6). — С. 87–93.
7. Кукурудза І. І. Україна у світових процесах трудової міграції: монографія. / І. І. Кукурудза, Т. І. Ромащенко. — Черкаси: ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2012. — 252 с.

Фесенко Валерія Валеріївна

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку, аудиту, аналізу і оподаткування
Університету митної справи та фінансів*

Фесенко Валерия Валерьевна

*кандидат экономических наук, доцент,
доцент кафедры учета, аудита, анализа и налогообложения
Университета таможенного дела и финансов*

Fesenko Valery

*PhD (Economics), Associate Professor
University of Customs and Finance*

Сілаєва Валерія Олександрівна

*магістрант
Університету митної справи та фінансів*

Силаева Валерия Александровна

*магистрант
Университета таможенного дела и финансов*

Silaieva Valery

*Graduate Student of the
University of Customs and Finance*

**ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ МЕТОДІВ ВИЗНАЧЕННЯ
МИТНОЇ ВАРТОСТІ ТОВАРІВ ТА ТРАНСФЕРТНОЇ ЦІНИ
У КОНТРОЛЬОВАНИХ ОПЕРАЦІЯХ**

**СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ МЕТОДОВ ОПРЕДЕЛЕНИЯ
ТАМОЖЕННОЙ СТОИМОСТИ ТОВАРОВ И ТРАНСФЕРТНОЙ ЦЕНЫ
В КОНТРОЛИРУЕМЫХ ОПЕРАЦИЯХ**

**COMPARATIVE ANALYSIS OF METHODS OF DEFINING
CUSTOMS VALUE OF GOODS AND TRANSFER PRICE
IN CONTROLLED OPERATIONS**

Анотація. У статті визначено сутність методів трансфертного ціноутворення, проаналізовані переваги і недоліки їх використання. Розкрито зв'язок між методами трансфертного ціноутворення та методами визначення митної вартості товарів, що імпортуються. Проведено порівняльний аналіз вимог Податкового кодексу України та Митного кодексу України у питаннях визначення трансфертної ціни та митної вартості товарів.

Ключові слова: державний контроль, податковий контроль, митний контроль, митна вартість, трансфертна ціна, методи трансфертного ціноутворення, оподаткування, принцип «втягнутої руки», трансфертне ціноутворення.

Аннотация. В статье определена сущность методов трансфертного ценообразования, проанализированы преимущества и недостатки их использования. Раскрыта связь между методами трансфертного ценообразования и методами определения таможенной стоимости импортируемых товаров. Проведен сравнительный анализ требований Налогового кодекса Украины и Таможенного кодекса Украины в вопросах определения трансфертной цены и таможенной стоимости товаров.

Ключевые слова: государственный контроль, налоговый контроль, таможенный контроль, таможенная стоимость, трансфертная цена, методы трансфертного ценообразования, налогообложение, принцип «вытянутой руки», трансфертное ценообразование.

Summary. The essence of methods of transfer pricing is determined in the article, advantages and disadvantages of their use are analyzed. The connection between transfer pricing methods and methods of determining the customs value of imported goods is revealed. A comparative analysis of the requirements of the Tax Code of Ukraine and the Customs Code of Ukraine in determining the transfer price and customs value of goods is carried out.

Key words: state control, tax control, customs control, customs value, transfer price, transfer pricing methods, taxation, principle of «extended hand», transfer pricing.

Вступ. Сучасні світові економічні процеси характеризуються широким використанням трансфертних механізмів під час формування бізнес-стратегій розвитку підприємств. Вже зараз очевидно, що широке використання трансфертних цін сприятиме встановленню міжнародно-визнаних стандартів ціноутворення. За таких умов виникає реальна потреба у визначенні сутності, переваг і недоліків методів трансфертного ціноутворення та формування концептуальних основ обліку і контролю трансфертних цін для подальшого дослідження з огляду на світовий досвід регулювання. Наявність такого явища як трансферне ціноутворення (далі — ТЦУ) спонукає здійснювати податковий контроль у межах державного регулювання, метою якого є створення законодавчих інструментів для визначення справедливої трансфертної ціни (далі — ТЦ) в операціях між зацікавленими сторонами (пов'язані особи, контрагенти у низькоподаткових юрисдикціях та інші). Процес державного регулювання трансфертного ціноутворення потребує вирішення таких питань як узгодженість інтересів всіх учасників даних відносин, визначення джерел інформації для планування та проведення контролю за ТЦУ, урахування специфіки галузей та видів діяльності підприємств, значної кількості посередників та можливого цінового зловживання.

Питання щодо сутності, формування та регулювання трансфертних цін досліджувалося такими зарубіжними та вітчизняними науковцями, як Д. К. Джонстон [1], Ч. Т. Хорнгрен [2], В. Танзі [3], П. Сікка і Х. Віллмотт [4], П. В. Дзюба [5], О. А. Полянська [7] та інші. Ці дослідження здебільшого розглядають трансфертне ціноутворення як об'єкт управління на підприємстві. Окремі дослідження О. М. Вакульчик [8], В. В. Сопко [8], Алексеевої А. [10], Гречко А. В. [11] тривають у сфері зовнішнього контролю трансфертного ціноутворення як інструменту податкового контролю зовнішньоекономічних операцій, в яких розкрито методико-практичні аспекти податкового контролю операцій із трансфертними цінами в умовах запровадження в законодавство України вимог щодо звітування за контрольованими операціями.

Але у процесі контролю зовнішньоекономічних операцій також виникають питання формування і перевірки правильності визначення митної вартості товарів при перетині кордону. Оскільки від цієї вартості залежить сума нарахованих митних

платежів, то і митна вартість підпадає під державний податковий контроль. Виявляється, що сферою податкової контролю є і трансфертні ціни на товари у зовнішньоекономічних операціях, і митна вартість товарів.

Постановка задачі. Метою статті є визначення відмінностей між методами трансфертного ціноутворення та методами оцінки митної вартості при здійсненні зовнішньоекономічних операцій підприємствам в Україні.

Результати. Від самого початку трансфертне ціноутворення виникло як процес встановлення ціни на товар, роботу, послугу між взаємозалежними особами або структурними підрозділами міжнародних корпорацій з метою встановлення вигідних для корпорації (як правило, неринкових) умов реалізації товарів, які перетинають митний кордон країни виробництва.

Тобто, трансфертна ціна є специфічним видом внутрішньогосподарської умовно-розрахункової ціни, що використовується для розрахунків між пов'язаними особами або структурними підрозділами підприємства. Водночас ТЦ створюється з метою мінімізації трансакційних корпоративних витрат та дозволяє ефективно управляти підприємством, розподіляти його ресурси, виробляти стратегічні цілі розвитку тощо.

Більшість розвинених країн світу у своєму податковому законодавстві містять положення, присвячені питанням трансфертного ціноутворення. Не є винятком і національне законодавство України. Зміни в українському законодавстві були спрямовані на вдосконалення системи державного регулювання трансфертного ціноутворення в Україні, захист податкової бази, запобігання виведенню прибутку з України та уникнення при цьому підстав для подвійного оподаткування та невизначеностей, які могли б перешкоджати прямим іноземним інвестиціям та розвитку зовнішньої торгівлі.

Однак, існують обставини, які формують недосконалість податкового контролю трансфертного ціноутворення:

- можливість виникнення конфліктів при формуванні трансфертних цін (у цілях звітування за податками) відповідно до законодавства різних країн через протилежні інтереси постачальника та покупця;
- «справедлива» ринкова ціна є нечітким поняттям і може варіюватись в залежності від підходу до її визначення;

- додаткові витрати, які виникають при формування звіту за контрольованими операціями та витрати на внутрішній контроль трансфертних цін;
- відсутня деталізація застосування методів ТЦ та підходів до вибору методу ТЦ підприємством.

Контроль та регулювання процесу встановлення ТЦ у зовнішньоекономічних угодах у міжнародному контексті здійснює Організація економічного співробітництва та розвитку (далі – ОЕСР). ОЕСР – це міжнародна економічна організація розвинених країн, що визнають принципи представницької демократії та вільної ринкової економіки. Основними цілями ОЕСР є: сприяння міцному економічному та соціальному розвитку країн; розробка ефективних методів координації торгівельної та загальноекономічної політики; стимулювання зусиль у сфері надання допомоги державам, що розвиваються; сприяння розвитку світового економічного обміну на багатосторонній недискримінаційній основі.

Мета Керівництва ОЕСР полягає в розкритті єдиних правил ТЦУ, дотримання яких дозволить уникнути подвійного оподаткування і знизити ймовірність суперечностей між податковими органами різних держав. З рештою розуміння і дотримання «правил гри» дозволять підприємствам довгостроково планувати свою діяльність на ринках різних держав з мінімальними податковими ризиками.

Основним принципом Керівництва ОЕСР і Податкового кодексу України (далі — ПКУ) у питаннях трансфертного ціноутворення є принцип «витагнутої руки», згідно з яким ціна на товари, послуги та фактори виробництва в операціях між пов'язаними особами повинна відповідати ціні, за якою б передавалися відповідні товари, послуги і фактори виробництва між непов'язаними особами у зіставних економічних умовах.

Головний механізм використання принципу «витагнутої руки» на практиці — це спроба зіставити операції (контрольовані, неконтрольовані) з точки зору податкових вигід, переваг або недоліків, які вони формують.

Факторами впливу на вибір методу трансфертного ціноутворення є: організаційна структура підприємства (та групи підприємств); характеристики продукції (товару, послуг); організація виробництва та специфіка технологічного процесу; стратегія ведення бізнесу; стабільність зовнішнього середовища; ситуація на ринку товарів; країна збуту (виробництва) та інше.

Дозволяється застосування будь-якого методу з рекомендованих у ПКУ, але пріоритетним є метод порівняльної неконтрольованої ціни (аналогів продажу).

Метод порівняльної неконтрольованої ціни визначається пріоритетним відповідно до вимог ПКУ і передбачає порівняння умов угоди з умовами угод у зіставних неконтрольованих операціях самого

підприємства або інших підприємств на ринку. Для застосування цього методу вимагається порівняння з операціями, між якими не існує жодних суттєвих відмінностей, а основним критерієм співставності виступає сам товар (послуга). Інші умови операцій дозволяється коректувати. На практиці застосування методу порівняльної неконтрольованої ціни ускладняється недосконалістю статистичної інформації про подібні операції на аналогічні товари. Метод «витрати+» передбачає наявність внутрішніх або зовнішніх зіставних операцій. Перевага цього методу у порівнянні з методом неконтрольованої ринкової ціни полягає у тому, що характеристика товарів не так важлива, оскільки головний акцент здійснюється на сумі надбавки до витрат, які були понесені. При застосуванні надається перевага внутрішнім зіставним операціям — господарським операціям з експорту товару (послуги) подібного товару в контрольованій операції, які здійснюються між підприємством, що звітує, і непов'язаними підприємствами-резидентами. Метод ціни перепродажу використовується для визначення цін в операціях перепродажу (дистрибуції) товарів і передбачає застосування норми рентабельності до закупівельної ціни товару на основі аналізу діапазону рентабельності у зіставних неконтрольованих операціях незалежних дистриб'юторів. При аналізі співставності операцій важливим є співставність функцій, комерційних ризиків та активів, які використовуються. Складністю у застосуванні цього методу є те, що інформація про співставні операції інших незалежних контрагентів у більшості випадків є недоступною (окрім випадків з біржовим товаром), а також необхідність враховувати різницю у системах обліку.

Метод чистого прибутку є найбільш популярним при використанні на практиці в Україні. Саме цей метод дозволяє обґрунтовувати ціни угод в умовах недостатності інформації для зіставлення комерційних та фінансових умов операцій. Він полягає у порівнянні норми прибутку в контрольованій операції з нормами прибутку у неконтрольованих зіставних операціях самого суб'єкта господарювання.

Метод перерозподілу прибутку доцільний в операціях між пов'язаними сторонами і є найменш популярним — вириховується тільки у разі неможливості використання попередніх.

Методи трансфертного ціноутворення та методи оцінки митної вартості товарів мають багато спільного при застосуванні. Але в операціях імпорту товарів може виникати конфлікт цих двох напрямів контролю (рис. 1).

Контроль митними і податковими органами вартісних характеристик імпортованого товару (митної вартості та трансфертної ціни) спрямований на запобігання неправомірним викривленням ціни у протилежних напрямках. Митні органи проводять тестування на заниження митної вартості товарів.

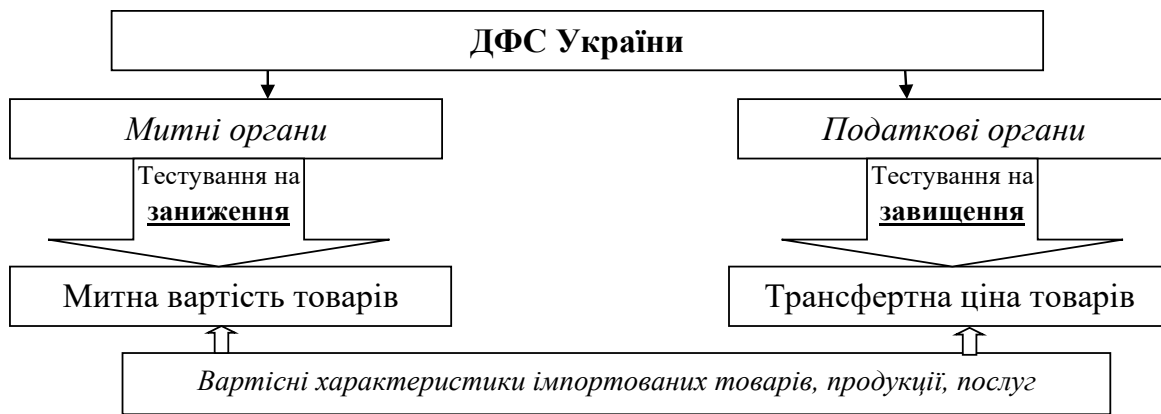

Рис. 1. Напрями податкового контролю вартісних характеристик імпортованого товару, продукції, робіт, послуг

Це означає, що вони перевіряють, чи всі елементи включено до митної вартості товарів та чи не занижено базу, з якої справляються митні платежі під час митного оформлення товарів. Разом з тим, контроль для цілей ТЦУ податковими органами проводиться з метою тестування на завищення ціни за такими операціями, контроль спрямований на запобігання завищенню цін, що призводить до відповідного заниження податку на прибуток. Таке протиріччя властиве саме операціям імпорту, оскільки в операціях експорту тестування зовнішньоекономічних операцій і митними, і податковими органами відбувається з метою визначення неправомірного заниження митної вартості і трансфертної ціни товарів.

Зазначимо, що митною вартістю товарів, які переміщуються через митний кордон України, є вартість товарів, що використовується для митних цілей, яка базується на ціні, що фактично сплачена або підлягає сплаті за ці товари [15]. Тобто митна вартість є базою для розрахунку та нарахування митних платежів як зобов'язань підприємства перед державою. Трансфертна ціна контролюється з метою

визначення її впливу на прибуток підприємства як базу оподаткування податком на прибуток. Тобто сама трансфертна ціна не є базою розрахунку податкового зобов'язання, але вона має безпосередній вплив на фінансовий результат за операцією — прибуток. Отже податкові органи мають здійснювати контроль не самих трансфертних цін, а прибутку від операцій, в яких виникають трансфертні ціни.

У табл. 1 наведено основні відмінності підходів до контролю трансфертного ціноутворення та митної вартості товарів в Україні при здійсненні зовнішньоекономічних операцій.

Як видно з табл. 1 основним завданням контролю трансфертного ціноутворення і митної вартості товарів є забезпечення коректності та відповідності ринковим угодам цін в зовнішньоекономічних операціях. Але існуючі методи обґрунтування трансфертних цін та оцінки митної вартості мають свої спільні і відмінні риси. При цьому, мають місце відмінності між цими методами, які можуть суттєво вплинути на ціну товару як предмета експортно-імпортних операцій.

Таблиця 1

Основні відмінності митного та податкового контролю вартісних характеристик імпортованого (експортованого) товару в Україні

Критерій	Трансфертне ціноутворення	Митна оцінка товарів
Об'єкт контролю	Товари, послуги (роботи), нематеріальні активи, фінансові операції, майно та ін.	Товари, транспортні засоби
Об'єкт оподаткування	Прибуток за звітний період	Митна вартість
Час подання звітності	До 1 травня наступного за звітним року, у якому здійснювались контрольовані операції	Під час митного оформлення товарів і транспортних засобів
Порядок застосування методів	Чітка послідовність відсутня. Методу неконтрольованої порівнюваної ціни надається перевага, а якщо його застосування неможливо, то пріоритет мають метод «витрати плюс» та метод ціни перепродажу	Чітка послідовність застосування методів визначення митної вартості
Ризики для бюджету	Зацікавленість сторін в завищенні вартості товарів для зменшення зобов'язань з податку на прибуток	Зацікавленість сторін в заниженні митної вартості для зменшення суми митних зборів і платежів

Джерело: складено авторами на основі ПКУ[16] і МКУ[15]

Висновки. Методи трансфертного ціноутворення та методи визначення митної вартості товарів мають багато спільних рис. Однак очевидно, що відмінності в методах ускладнюють процес звітування суб'єктами ЗЕД та не дають можливість сформулювати єдиний підхід до визначення цін у цілях оподаткування. В операціях імпорту товарів виникає конфлікт напрямів контр-

ольо вартісних характеристик, який полягає у необхідності одночасно проводити процедури контролю завищення і заниження вартості товару (ціни угоди). Актуальним напрямом подальших досліджень є формування єдиної методологічної бази для визначення вартісних характеристик товарів, які імпортуються (експортуються) підприємствами України.

Література

1. Johnston D. C. Tax Moves by Enron Said to Mystify the I.R.S. / D. C. Johnston / The New York Times. — 2003. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.nytimes.com/2003/02/13/business/tax-moves-by-enron-said-to-mystify-the-irs.html>.
2. Хорнгрен Ч. Т. Бухгалтерский учет: управленческий аспект / Ч. Т. Хорнгрен, Дж. Фостер. — М.: Финансы и статистика, 2000. — 416 с.
3. Tanzi V. Globalization, technological developments, and the work of fiscal termites. Washington, DC: IMF. 2000 — 23 p.
4. Sikka P., Willmott H. The dark side of transfer pricing: its role in tax avoidance and wealth retentiveness/ Elsevier Ltd., 2010. — 438 p.
5. Дзюба П. Трансфертне ціноутворення: економічний зміст і специфіка / Економіка України. — 2006. — № 1. — С. 14–22.
6. Шевчук К. Застосування трансфертного ціноутворення для оцінювання діяльності центрів відповідальності: [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/ppci/2010_28/Shevchuk.pdf
7. Полянська О. А. Альтернативні підходи до трансфертного ціноутворення / Проблеми та перспективи розвитку обліку, аналізу і контролю в умовах світових інтеграційних процесів: збірник матеріалів I Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції «Проблеми та перспективи розвитку обліку, аналізу і контролю в умовах світових інтеграційних процесів». — Львів: Видавництво Львівської комерційної академії, 2012. — С. 96–99.
8. Вакульчик О. М. Проблеми та особливості впровадження в Україні механізму контролю трансфертного ціноутворення / О. М. Вакульчик, О. В. Рябич // Вісник Академії митної служби України. — 2014. — № 1. — С. 10–16.
9. Сопко, В. Трансфертне ціноутворення в міжнародних розрахунках / В. Сопко, О. Мельничук // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. — 2016. — № 4. — С. 93–107.
10. Алексеева, А. Трансфертне ціноутворення як механізм податкового контролю / А. Алексеева, Т. Ігнатенко // Вісник КНТЕУ. — 2014. — № 3. — С. 85–95.
11. Гречко, А. В. Механізм трансфертного ціноутворення в Україні як інструмент контролю за операціями між пов'язаними особами / А. В. Гречко // Економічний вісник НТУУ «КПІ». — 2016. — № 13. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ev.fmm.kpi.ua/article/view/80095>
12. Фесенко В. В. Розвиток аудиту зовнішньоекономічних операцій відповідно до динаміки сучасних процесів у сфері фінансового контролю / В. В. Фесенко, О. М. Вакульчик // Облік і фінанси. — 2017. — № 2(76). — С. 133–140.
13. Настанови ОЕСР щодо трансфертного ціноутворення для транснаціональних компаній та податкових служб. — 2010. — 444 с.
14. Закон про трансфертне ціноутворення потребує коригування для підвищення його ефективності — експерти (26.09.2013). [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ukranews.com/uk/news/ukraine/2013/09/26/105525>
15. Митний кодекс України: Закон України від 13.03.2012 р. № 4495-VI (зі змінами). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (дата звернення 25.12.2017).
16. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI-ВР (зі змінами). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення 25.12.2017).

УДК 657.221:658:330.522.4

Ярмоліцька Ольга Василівна

кандидат економічних наук,

доцент кафедри обліку і оподаткування

Державний університет інфраструктури та технологій

Ярмолицкая Ольга Васильевна

кандидат экономических наук,

доцент кафедры учета и налогообложения

Государственный университет инфраструктуры и технологий

Yarmolitska Olha

PhD in Economic, Associate Professor of the

Department of Accounting and Taxation

State University of Infrastructure and Technology

Задорожна Ірина Анатоліївна

магістрант кафедри обліку і оподаткування

Державного університету інфраструктури та технологій

Задорожная Ирина Анатольевна

магистрант кафедры учета и налогообложения

Государственного университета инфраструктуры и технологий

Zadorozhna Irina

Master of the Department of Accounting and Taxation of the

State University of Infrastructure and Technology

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ОБЛІКУ ВИТРАТ НА ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНИ

АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ УЧЕТА РАСХОДОВ НА ПРЕДПРИЯТИЯХ УКРАИНЫ

THE ACTUAL PROBLEM OF COST ACCOUNTING OF THE ENTERPRISES OF UKRAINE

Анотація. Стаття присвячена актуальним питанням обліку витрат на підприємствах України. Витрати є центральним показником діяльності будь якого підприємства, який відображає інформацію, що необхідна для визначення собівартості продукції, робіт (послуг), формування ціни на виготовлений продукт, виконану роботу (надану послугу), підвищення прибутку підприємства, прийняття ефективних управлінських рішень. Доведено, що в умовах конкурентного середовища, в якому знаходяться вітчизняні підприємства, облік і контроль витрат посідає вагоме місце в управлінні суб'єктами господарювання. Поряд з тим існують певні труднощі під час створення, впровадження та використання дієвої системи обліку витрат та управління ними. Тому розгляд актуальних питань обліку витрат є своєчасним та потрібним в нинішніх умовах.

Підкреслено, що необхідно застосовувати єдиний найбільш ефективний підхід до вибору методу обліку витрат, що спричинено нинішніми вимогами системи управління. Кінцевий результат діяльності підприємства, у вигляді прибутку, залежить від величини витрат. В статті доведено, що правильний та чіткий облік витрат, своєчасний контроль за їх формуванням і визнанням, постійний моніторинг та аналіз здійснюють вагомий вплив на ефективність управління витратами підприємства. Обґрунтовано методику обліку виробничої собівартості продукції та загальновиробничих витрат.

Ключові слова: витрати, собівартість, управління, підхід, метод.

Аннотация. Статья посвящена актуальным вопросам учета затрат на предприятиях Украины. Расходы является центральным показателем деятельности любого предприятия, который отражает информацию, что необходима для определения себестоимости продукции, работ (услуг), формирование цены на изготовленный продукт, выполненную работу (оказанную услугу), повышение прибыли предприятия, принятия эффективных управленческих решений. Доказано, что в условиях конкурентной среды, в которой находятся отечественные предприятия, учет и контроль затрат занимает важное место в управлении субъектами хозяйствования. Вместе с тем существуют определенные трудности при создании, внедрение и использование эффективной системы учета затрат и управления ими. Поэтому рассмотрение актуальных вопросов учета затрат является своевременным и нужным в нынешних условиях.

Подчеркнуто, что необходимо применять единственный наиболее эффективный подход к выбору метода учета затрат, что вызвано нынешними требованиями системы управления. Конечный результат деятельности предприятия в виде прибыли, зависит от величины расходов. В статье доказано, что правильный и четкий учет расходов, своевременный контроль за их формированием и признанием, постоянный мониторинг и анализ осуществляют существенное влияние на эффективность управления затратами предприятия. Обоснована методика учета производственной себестоимости продукции и общепроизводственных расходов.

Ключевые слова: затраты, себестоимость, управление, подход, метод.

Summary. This article is dedicated to the actual problem of cost accounting of the enterprises of Ukraine. The cost is the central index of the every enterprise activity, which reflects the information, necessary to calculate the input price of products, works (services rendered), to set price for the manufactured product, done work (rendered service), to increase the enterprise profit and to make the efficient management decision. It has been proved that in the conditions of the competitive environment, where the national enterprises were, the cost accounting and control took the important place in the management of the subjects of economy. At the same time, there are some difficulties when the acting system of cost accounting and its management is created, implemented and used. Thus, the consideration of the actual problems of the cost accounting is well-timed and necessary in the present conditions.

It has been outlined that it was necessary to use the unique most effective approach to choose the method of the cost accounting, which has been caused by the present requirements of the management system. The final result of the enterprise activity, such as a profit, depends on the cost amount. It has been demonstrated in the article that the correct and strict cost accounting, timely monitoring of its formation and acceptance, current monitoring and analysis greatly influenced on the efficiency of enterprise cost management. The approach to improve the productive input prices accounting and the general production costs has been substantiated.

Key words: costs, the productive, management, the approach, the method.

Постановка проблеми. Витрати та їх облік в господарській діяльності підприємства є одним із головних проблемних питань теоретичного та практичного характеру. Постійні зміни в законодавстві України, що викликані адаптацією вітчизняної нормативно-правової бази із міжнародною, економічні реформи та перетворення вимагають систематичного перегляду якісних сторін економічних відносин, до яких слід віднести й облік. Система обліку витрат регулярно змінюється та удосконалюється у зв'язку із появою та впровадження сучасного програмного забезпечення, методології та організації обліку витрат, як інформаційного джерела. Поряд з цим, існує велика кількість проблемних актуальних питань, що потребують уваги та вирішення.

Аналіз останніх публікацій. Проблеми обліку витрат розглядалися в працях відомих вчених-економістів. Розвитку теорії і практики обліку витрат присвячені праці Ф. Ф. Бутинця, С. Ф. Голова, З. В. Єфименка, А. Г. Загороднього, М. В. Кужельного, І. Р. Коновалова, М. С. Пушкаря, Г. В. Савицької, В. В. Сопка, Я. В. Соколова, Н. М. Шмиголя, Н. В. Чебанової, М. Р. Чумаченка, Б. Ф. Усача та інших.

Суттєвий внесок в дослідженні питань обліку витрат зробили зарубіжні вчені: І. А. Басманов, П. С. Безруких, А. Ш. Маргуліс, Т. П. Карпова, В. Ф. Палій, К. Друрі, Б. Нідлз, Дж. Фостер, П. Фрідман, Ч. Т. Хорнгрен та ін.

Науковим дослідженням питань обліку витрат присвячено багато праць, проте деякі з них залишаються дискусійними та не вирішеними.

Мета статті. Метою даної статті є дослідження сучасного стану та актуальних проблемних питань

обліку витрат на підприємствах України та розробка шляхів їх вирішення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Питання, пов'язані з обліком витратам були завжди актуальними. Адже ефективність діяльності та конкурентоспроможність підприємства оцінюють, перш за все, за показниками фінансової звітності, основу яких складає прибуток, який формується під впливом рівня доходів і витрат. Чим ефективніше працює підприємство, тим більше є можливостей для залучення інвестицій та легше залишатися конкурентоздатним в сучасних умовах господарювання.

Проте на сьогоднішній день сучасні науковці виділяють проблеми вітчизняного обліку витрат, серед яких: теоретичні, методологічні, технологічні, організаційні, кадрові, фінансові та ін. [1, 2, 3, 4].

Методологічною основою регулювання обліку витрат є Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати», згідно з яким витратами звітного періоду визнаються або зменшення активів, або збільшення зобов'язань, що призводить до зменшення власного капіталу підприємства (за винятком зменшення капіталу внаслідок його вилучення або розподілу власниками), за умови, що ці витрати можуть бути достовірно оцінені [5]. Правові засади регулювання, організації, ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності в Україні регулює Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [6]. Для забезпечення імплементації Директиви ЄС № 2013/34/ЄС було внесено зміни до зазначеного Закону, які вступили в дію з 1 січня 2018 року. Нова редакція закону доповнена новими термінами, в тому числі

з'явилося і трактування «витрат» під якими розуміють зменшення економічних вигод у вигляді зменшення активів або збільшення зобов'язань, що призводить до зменшення власного капіталу (за винятком зменшення капіталу за рахунок його вилучення або розподілення власниками).

Серед науковців, на сьогоднішній день, з'ясування сутності витрат залишається дискусійним питанням. У поняття «витрати» різними авторами вкладено різний зміст, а тому для адекватного розуміння проблем обліку витрат насамперед необхідно визначитись з цим поняттям. Залежно від мети та завдань, які ставлять при організації виробництва, виокремлюють економічні та бухгалтерські витрати. Витрати в бухгалтерському розумінні відрізняються від витрат в економічному тлумаченні. Економічні витрати — «затрати втрачених можливостей», тобто сума грошей, яку можна отримати при самому вигідному з усіх можливих альтернативних варіантів використання ресурсів. Під бухгалтерськими витратами розуміють тільки конкретні витрати ресурсів [7, с. 264]. В результаті дослідження встановлено, що при визначенні сутності витрат необхідно враховувати те, що вартість виробничих факторів визначає вартість продукту (роботи, послуги) і, навпаки, у витратах виробництва знаходить відображення ціна фактора на ринку. Враховуючи те, що праця, земля, капітал, робоча сила є не єдиними факторами виробництва, до них також відносяться підприємницька та економічна здатність держави, то, з економічної точки зору, витрати становлять вартість усіх видів втрачених матеріалів, вкладеної праці і наданих послуг. Також доцільно при трактуванні витрат ураховувати грошову вартість власних затрат праці. Вважаємо, визначення витрат, з точки зору бухгалтерського обліку, що викладене у чинній нормативно-правовій базі, повністю розкриває їх сутність.

Великомасштабною проблемою обліку витрат підприємств в Україні є проблема повноти та своєчасності їх відображення у системі обліку. Ця проблема досить багатопланова, надзвичайно складна й стосується всього нашого суспільного ладу, особливо системи влади, способу життя, системи оподаткування й тіньового сегмента української економіки [2]. Поза обліком залишається значний відсоток витрат на оплату праці, що пов'язано із недосконалістю податкової системи, видів, форм та механізмів контролю, відсутністю дієвих нормативно-правових актів в Україні.

Важливим є своєчасне складання первинних документів і реєстрів бухгалтерського обліку, а також достовірність відображеної у них інформації, в протилежному випадку, будь-які викривлення призводять до виникнення помилок у фінансовій та податковій звітності.

Нині українським підприємствам необхідно самим визначати перелік змінних та постійних загальновиробничих витрат, оскільки в положеннях (стандартах) бухгалтерського обліку їх чітко не

визначено. У зв'язку із цим, існує проблема щодо визначення бази розподілу, при виборі якої необхідно враховувати специфіку виробничого процесу підприємства [1, с. 112]. Особливо гостро проблема постає при розподілі змішаних витрат. Науковці пропонують, з метою удосконалення обліку таких витрат, здійснювати більш глибоке дослідження природи їх виникнення, а саме релевантного діапазону. А також звертають увагу на те, що ефективне управління змішаними витратами можливе за умови визначення впливу факторів витрат на їх величину та наявність взаємозв'язку між ними в рамках певного періоду часу [1, с. 112–113].

Як відомо, на різних господарюючих суб'єктах і навіть у різних виробництвах та господарствах одного й того самого підприємства, облік витрат на виробництво та калькулювання собівартості продукції ведуть за різними методами: нормативним, позамовним та попередільним; враховуючи галузеві особливостей, обсяги і періодичність випуску продукції, організацію та технології виробництва, стан технічного нормування, методик планування та інші фактори. Найбільш прогресивним методом, на сьогоднішній день, вважається нормативний. Доречно застосовувати єдиний найбільш ефективний підхід до вибору методу обліку витрат, що спричинено нинішніми вимогами системи управління. Оскільки від правильного вибору методу залежить повнота віднесення виробничих витрат до виробничої собівартості продукції, що впливає на кінцевий результат діяльності підприємства, у вигляді прибутку.

До вагомої складової витрат, від методик розподілу якої залежить величина виробничої собівартості продукції, відносяться загальновиробничі витрати. Поділ загальновиробничих витрат на постійні і змінні є доволі умовним. Перелік певних видів таких витрат обов'язково необхідно відобразити в наказі про облікову політику. Чітко віднесені витрати до складу змінних чи постійних здійснюють вплив на правильність визначення бази розподілу: фактичну чи нормальну потужність підприємства. Це, в свою чергу, запобігатиме викривленню виробничої собівартості виготовленої продукції. Тобто має існувати максимальна пропорційна залежність збільшення суми загальновиробничих витрат від зростання величини бази розподілу [8].

Серед бухгалтерів-практиків, часто надавалася перевага віднесенню нерозподілених постійних загальновиробничих витрат до виробничої собівартості продукції, всупереч нормам бухгалтерського обліку. Така методика списання нерозподілених постійних загальновиробничих витрат не могла б спричинити заниження податкових зобов'язань з податку на прибуток і, звичайно, була б до вподоби податківцям. Проте названий спосіб суперечить нормам П(С)БО 16, яке вимагає відображати такі витрати у період виникнення. А визнання витрат, які впливають на показник об'єкта оподаткування податком на прибуток, має відбуватися за правилами бухгалтерського обліку.

Для уникнення порушень чинних норм законодавства України, підприємство має розподіляти загально-виробничі витрати і списувати їх на виробничу собівартість продукції. Якщо виникли нерозподілені постійні загально-виробничі витрати, їх потрібно списувати на рахунок 90 «Собівартість реалізації» незалежно від факту реалізації продукції чи понесення інших «собівартісних» витрат протягом звітної періоду [8].

Окрім вищезазначених, враховуючи дослідження науковців [1, 2, 3, 4], узагальнено основні проблеми обліку витрат, що залишаються актуальними на сьогоднішній день:

- забезпечення максимальної оперативності та аналітичності інформації про витрати підприємства;
- створення єдиної інформаційної загальнодержавної бази норм і нормативів для обліку та контролю за витратами підприємства;
- встановлення оптимального співвідношення обсягів автоматизованих і неавтоматизованих обліково-контрольних робіт та визначення їхньої ролі у скороченні необґрунтованих витрат підприємства;
- визначення рівня відповідності обліково-контрольної системи підприємства чинному законодавству з обліку та контролю й меті та завданням самого підприємства.
- питання обліку та контролю витрат з метою зниження собівартості продукції знаходяться поза увагою керівників підприємства та бухгалтерів.

Висновки та пропозиції. Проведене дослідження актуальних питань обліку витрат на підприємствах України свідчить про те, що більшість проблем зумовлені недосконалою нормативно-правовою базою, важким «податковим тягарем» для сучасних малих

та середніх підприємств, відсутністю дієвої системи обліку і контролю. Методами оптимізації витрат на підприємствах можна вважати такі: планування, оперативний аналіз, пряме скорочення витрат; управління ціновою політикою; проведення повного моніторингу та своєчасного контролю для прийняття управлінських рішень. Адже оптимізація витрат дозволить підвищити рентабельність, у зв'язку із дотриманням режиму економії, скорочення непродуктивних витрат, зростання продуктивності праці та здійснить вплив на правильне визначення виробничої собівартості продукції (робіт, послуг) і оптимальної цінової політики.

Подальше вдосконалення методики обліку витрат можливе шляхом безпосереднього використання основоположних принципів обліку витрат, а саме: принципів нарахування, повного висвітлення та ін. [6]. Необхідно також, звернути увагу, на зміну принципів згідно нової редакції Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні». Так з 1 січня 2018 року діє принцип нарахування, який полягає у тому, що доходи і витрати відображаються в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності в момент їх виникнення, незалежно від дати надходження або сплати грошових коштів [6].

Обов'язковим є застосування методики, яка ґрунтується на нормах П(С)БО 16 щодо списання нерозподілених постійних загально-виробничих витрат для правильного визначення виробничої собівартості продукції (робіт, послуг). Правильна та обґрунтована методика обліку витрат, повний моніторинг, оперативний аналіз, своєчасний контроль за їх визнанням та формуванням здійснюють вагомий вплив на ефективність управління витратами підприємства.

Література

1. Шмиголь Н. М. Актуальні проблеми та шляхи удосконалення обліку витрат на підприємствах / Н. М. Шмиголь, О. М. Рибалко, П. В. Єременко // Вісник Запорізького національного університету. — 2015. — № 3 (27). — С. 108–114.
2. Талько Т. Проблеми обліку витрат підприємства та їх вирішення в Україні / Т. Талько // [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://sophus.at.ua/publ/2014_05_22_23_kampodilsk/sekcija_6_2014_05_22_23/problemi_obliku_vitrat_pidpriemstva_ta_jikh_virishennja_v_ukrajini/64-1-0-1015. — Назва з екрану.
3. Селіверстова І. О. Перспективні шляхи вирішення проблеми обліку доходів і витрат підприємництва / І. О. Селіверстова, І. Зозуля // Збірник наукових праць Національного авіаційного університету Проблеми підвищення ефективності інфраструктури. — 2010. — Вип. 25. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://jrn1.nau.edu.ua/index.php/PPEI/article/view/530>. — Назва з екрану.
4. Матюха М. М. Шляхи удосконалення бухгалтерського обліку витрат діяльності підприємства / М. М. Матюха, А. І. Ткачова // Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка». — 2015. — № 11. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4547>. — Назва з екрану.
5. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати»: Наказ МФУ від 31.12.1999 р. № 318 зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00>. — Назва з екрану.
6. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р., № 996-XIV (поточна редакція від 01.01.2018, підстава 2164-19) / [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/996-14>. — Назва з екрану.
7. Бондаренко Н. М. Економічний зміст витрат на виробництво / Н. М. Бондаренко, Т. Ю. Леус // Кримський економічний вісник. — 2013. — № 2 (03). — С. 264–266.
8. Січ О. Розподіляй і... списуй, або Загально-виробничі витрати на підприємстві / О. Січ, Т. Бурмага // «Головбух». — 2016. — № 11 (970). <https://egolovbuh.mcfr.ua/article.aspx?aid=455725>. — Назва з екрану.

МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ «ІНТЕРНАУКА»
INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL «INTERNAUKA»
МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ «ИНТЕРНАУКА»

Сборник научных статей

№ 2 (42)

2 том

Глава редакционной коллегии — д.э.н., профессор *Каминская Т.Г.*

Киев 2018

Издано в авторской редакции

Учредитель/Издатель ООО «Финансовая Рада Украины»
Адрес: Украина, г. Киев, ул. Павловская, 22, оф. 12
Контактный телефон: +38(067) 401-8435
E-mail: editor@inter-nauka.com
www.inter-nauka.com

Подписано в печать 14.02.2018. Формат 60×84/8
Бумага офсетная. Гарнитура SchoolBookAC.
Условно-печатных листов 9,53. Тираж 100. Заказ № 398.
Цена договорная. Напечатано с готового оригинал-макета.

Напечатано в издательстве
ООО «Центр учебной литературы»
ул. Лаврская, 20 г. Киев
Свидетельство о внесении субъекта издательского дела
в государственный реестр издателей, изготовителей и распространителей
издательской продукции ДК No 2458 от 30.03.2006 г.